

БЮЛЛЕТЕНИ

**КОМИССИЯИ ОЛИИ АТТЕСТАЦИОНИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

БЮЛЛЕТЕНЬ

**ВЫСШЕЙ АТТЕСТАЦИОННОЙ КОМИССИИ ПРИ
ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

№1 (9) 2019

БЮЛЛЕТЕН АЗ СОЛИ 2017 НАШР МЕШАВАД.

**БЮЛЛЕТЕН ДАР ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 03.07.2017
ТАҲТИ № 011/МҶ-97 САБИ НОМ ШУДААСТ.
БЮЛЛЕТЕН ДАР ЯК СОЛ 4 МАРОТИБА ҶОП МЕШАВАД.**

Сармухаррир:

Розиқзода А.Ш. – доктори илмҳои таърих, раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муовини сармухаррир:

Комилиён Ф.С. – доктори илмҳои физикаю математика, профессор, муовини раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Котиби масъул:

Халилов Ш.Б. – номзади илмҳои физикаю математика, котиби илмии Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳайати таҳририя:

Бозоров Ш. – номзади илмҳои кишоварзӣ, мудири шуъбаи аттестатсионии илмҳои тиббӣ, байторӣ, фарматсевтӣ ва аграрии ҚОА

Сайёдов И.Д. – номзади илмҳои педагогӣ, мудири шуъбаи аттестатсионии илмҳои ҷамъиятӣ-гуманитарии ҚОА

Гулаҳмадов Ҳ.Ш. – номзади илмҳои техникӣ, мудири шуъбаи аттестатсионии илмҳои табиӣ-риёзӣ ва техникии ҚОА

Масъули чоп:

Шарифов Ҷ.

Главный редактор:

Розикзода А.Ш. – доктор исторических наук, председатель Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан

Заместитель главного редактора:

Комилиён Ф.С. – доктор физико-математических наук, профессор, заместитель председателя Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан

Ответственный секретарь:

Халилов Ш.Б. – кандидат физико-математических наук, ученый секретарь Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан

Редакционная коллегия:

Бозоров Ш. – кандидат сельскохозяйственных наук, заведующий аттестационным отделом медицинских, ветеринарных, фармацевтических и аграрных наук ВАК

Сайёдов И.Д. – кандидат педагогических наук, заведующий аттестационным отделом общественно-гуманитарных наук ВАК

Гулахмадов Х.Ш. – кандидат технических наук, заведующий аттестационным отделом естественно-математических и технических наук ВАК

Ответственный за выпуск:

Шарифов Дж.

МУНДАРИЧА

Шиносномаи ихтисоси 10.01.01	6
Паспорт специальности 10.01.01	11
Шиносномаи ихтисоси 10.01.02.....	17
Паспорт специальности 10.01.02	20
Шиносномаи ихтисоси 10.01.03.....	23
Паспорт специальности 10.01.03	26
Шиносномаи ихтисоси 10.01.08.....	29
Паспорт специальности 10.01.08	32
Шиносномаи ихтисоси 10.01.09.....	35
Паспорт специальности 10.01.09	39
Шиносномаи ихтисоси 10.01.10.....	43
Паспорт специальности 10.01.10	45
Шиносномаи ихтисоси 10.02.01.....	48
Паспорт специальности 10.02.01	72
Шиносномаи ихтисоси 10.02.02.....	100
Паспорт специальности 10.02.02	104
Шиносномаи ихтисоси 10.02.03.....	108
Паспорт специальности 10.02.03	110
Шиносномаи ихтисоси 10.02.04.....	112
Паспорт специальности 10.02.04	115
Шиносномаи ихтисоси 10.02.05.....	118

Паспорт специальности 10.02.05	121
Шиносномаи ихтисоси 10.02.19.....	124
Паспорт специальности 10.02.19	128
Шиносномаи ихтисоси 10.02.20.....	132
Паспорт специальности 10.02.20	135
Шиносномаи ихтисоси 10.02.21.....	138
Паспорт специальности 10.02.21	141
Шиносномаи ихтисоси 10.02.22.....	144
Паспорт специальности 10.02.22	148

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.01.01

Рамзи ихтисос:

10.01.01 - Адабиёти тоҷик

I. Соҳаи илм:

Илмҳои адабиётшиносӣ

II. Шарҳи ихтисос:

Адабиёти тоҷик - соҳаи илми адабиётшиносӣ буда, дар доираи он оид ба таърихи адабиёт аз давраҳои қадим то имрӯз, эҷодиёти адибон, равандҳои адабӣ, қонуниятҳои инкишофи адабиёт, дар давраҳои гуногун, рушди жанрҳо ва сабақҳои адабӣ, робитаҳои адабӣ ва ғайра таҳқиқот роҳандозӣ мегардад. Илова бар ин, адабиёти тоҷик ҳамчун як рукни муҳими фарҳанги миллий ва маънавияти халқи тоҷик дар марҳилаҳои гуногуни инкишофи он омӯхта мешавад.

III. Соҳаҳои таҳқиқот:

1. Адабиёти давраи қадим, ташаккул ва инкишофи он, ёдгориҳои хаттии адабии тоисломӣ, матнҳо, катибаҳо, ривоятҳои устураҳои қадимии дорои арзиши адабӣ;

2. Адабиёти тоҷики давраи исломӣ, вазъи адабиёти тоҷику форс дар аҳди Сосониён, марказҳои адабӣ, намунаҳои аввалини адабиёти тоҷику форс, пайдоиши хат, забон ва робитаи адабиёт бо дин. Истилои араб ва таъсири он ба адабиёт, робитаҳои мутақобилаи адабии Арабу Аҷам. Пайдоиши адабиёти паҳлавӣ суғдӣ дар қаламрави забону адабиёти тоҷику форс. Ёдгориҳои адабии аҳди Тоҳириёну Саффорӣён ва ғайра.

3. Адабиёти тоҷик дар аҳди Сомониён, пайдоиш ва шаклгирии навъҳои адабӣ, зуҳури нахустин шоирони форсигӯ, мавзӯъ, муҳтаво ва сохтори бадеии осори онҳо, ривочи ҳаёти адабӣ дар ин давра, Рӯдакӣ ва муосирони ӯ, ташаккули назму насри тоҷику форс, сохт, муҳтаво ва навъҳои адабӣ сабақии он, маъхазҳо, сарчашмаҳо ва осори илмию адабии доир ба ин давра. Таҳқиқи аҳволу осори адибону олимони аҳди Рӯдакӣ, инкишофи жанрҳои адабӣ, робитаи адабиёти тоҷику форс бо адабиёти халқҳои дигар ва ғайра.

4. Адабиёти асрҳои XI-XII. Ҳаёти адабии Моваруннаҳр ва Хурӯсон дар ин давра, нақши сулолаҳои Ғазнавий, Салҷуқӣ, Хоразмшоҳӣ, Ғуриён ва инкишофи адабиёти тоҷик. Ривочи улуми адабӣ, таъсири поэтикаи араб ба ташаккули илми балоғат, арӯз, қофия ва санъатҳои бадеии адабиёти тоҷику форс, зуҳури марказҳои адабӣ, эҷодиёти шоиру нависандагони ин давра,

пайдоиши жанрҳои тозаии адабӣ, ривочи қасидасароӣ ва осори қасидасароӣни ин давра, ғоя, муҳтаво ва сохтори адабии осори давраи мазкур, ривочи насри тоҷикию форсӣ, эҷодиёти намояндагони адабиёти асрҳои XI-XII, вижагиҳои сабкӣ ва адабии осори ин давра, адабиёти тасаввуфӣ, пайдоиш ва осори намояндагони он, нуфузи минбаъдаи тасаввуф дар инкишофи адабиёти тоҷику форс, осори муҳими тасаввуфӣ, хусусиятҳои адабию бадеӣ ва маънавию ахлоқии он, адабиёти дарборӣ, омилҳои пайдоиш ва инкишофи он, аҳволу осори адибони доираҳои адабии давраи мазкур ва ғайра.

5. Адабиёти асрҳои XIII-XV. Адабиёти аҳди муғул ва вижагиҳои он, таъсири истилои муғул ба рушди адабиёт, вазъи адабии Мовароуннаҳр ва Хуросон дар аҳди муғул. Намояндагони барҷастаи адабиёти ин давра, аҳволу осори онҳо, инкишофи жанрҳои адабӣ, ҳаҷву мутоиба, осори насрӣ ва ғайра. Аҳволу осори Аттор, Чалолиддини Балхӣ, Саъдӣ, Ҳофиз, Камоли Хучандӣ, Амир Хусрав, Ҳасани Деҳлавӣ, Ибни Ямин, Убайди Зоконӣ ва дигарон, инкишофи насри тоҷикӣ-форсӣ дар ин давра, мавзӯ, мундариҷа, сабк, хасоиси адабӣ ва поэтикаи шеърӣ давраи мазкур. Инкишофи ирфон ва тасаввуф дар адабиёт, хусусиятҳои умдаи осори адибони ирфонгаро ва ғ.

6. Адабиёти асри XV. Ҳаёти адабию фарҳангии Мовароуннаҳр ва Хуросон ва қаламрави дигари адабиёти тоҷику форс, инкишофи улуми адабиётшиносӣ, илми калом, тафсир, фикҳ, ирфон ва аҳволу осори намояндагони онҳо, ривочи анвои хунар, таъсиру нуфузи он дар адабиёти аҳди мазкур. Адабиёти аҳди Темуриён, ривочи назм дар ин давра, доираҳои адабии Хирот, Самарқанд ва ғ. Инкишофи жанрҳои адабӣ, эҷодиёти намояндагони аҳди Темуриён. Инкишофи ғазал, қасида, маснавӣ, рубоӣ, қитъа, тарҷеот, муаммо ва ғ. Нуфузи маслакҳои нақшбандию ҳанафӣ ва ғайра ба адабиёти давраи мазкур, инкишофи ашъори ҳикамӣ, ахлоқӣ, ирфонӣ ва хусусиятҳои он, насри содда ва маснӯъ дар аҳди мазкур, вижагиҳои ин навъи наср, аҳволу осори нависандагон, шоирон, олимони давраи мавриди назар ва масоили дигари адабиёти давраи Темуриён.

7. Адабиёти тоҷик дар асрҳои XVI-XIX. Ҳаёти адабии баъд аз аҳди Темуриён, нақши Шайбониҳо ва Сафавиҳо дар инкишофи адабиёти тоҷику форс. Темуриёни Ҳинд ва шукуфоии адабиёти тоҷик, нақши ҳавзаҳои адабии ин давра дар инкишофи адабиёт, маъхазҳо ва сарчашмаҳои адабӣ, мактабҳои адабии Хуросон, Самарқанд, Бухоро, Хирот ва намояндагони онҳо, инкишофи

навъҳо, жанрҳо ва намудҳои дигари адаби, таҳқиқи муҳити адаби, аҳволу осори шоиру нависандагон ва робитаҳои адабии давраи мазкур. Вусъати мавзӯот, озодаандешӣ, ҳаҷв, мутоиба, шахрошӯбнигорӣ, татабуъ, назирагӯӣ ва ғ. Аҳволу осори намояндагони ин давра, инкишофи жанрҳо, сабкҳо ва равияҳои адабию эҷодӣ, ривочи адабиёи шахрӣ-хунармандӣ ва аҳволи осори намояндагони он, осори адаби, таърихӣ ва илмӣ дар ин давра. Вазъи сиёсӣ- иҷтимоии асрҳои XVIII- XIX ва нақши он дар инкишофи адабиёти тоҷик. Вазъи илми адабиётшиносӣ дар Мовароуннаҳр ва Хуросон, доираҳои адабии маҳаллӣ ва шаҳрию минтақавӣ, аҳволу осори намояндагони онҳо, вижагиҳои хоси давраи мазкур, робитаҳои адаби, пайдоиши сабкҳо ва равияҳои ҷадид, таҳаввул ва ташаккули адабиёти демократӣ, нуфузи оҳангҳои танқидӣ, ҳаҷвӣ ва маорифпарварӣ дар адабиёт, вазъи жанрҳои адаби, насри таърихӣ ва адаби, таҷаддуди тафаккури адаби, сабкҳои адаби ва ғайра. Пайдоиши адабиёти воқеиятгаро, адабиёти маорифпарварӣ, равияҳо, тамоюлҳои асосии адабиёти ин давра, таҳқиқи осори адаби, тазкираҳо, баёзҳо, шарҳу тафсирҳо ва осори дигари давраи мазкур. Адабиёти маорифпарварӣ ва хусусиятҳои он, намояндагони ин равияи адаби, аҳволу осори онҳо ва ғ.

8. Адабиёти давраи нав. Аҳди ҷадидия ва адабиёти ҷадидӣ. Вазъи адабиёти тоҷик дар охири асри XIX ва ибтидои асри XX. Таъсири маслаки ҷадидия бо инкишофи адабиёт, робитаҳои адаби, мазмуну муҳтаво ва хусусиятҳои дигари адаби, таърихӣ ва иҷтимоию фарҳангии адабиёти давраи нав. Эҷодиёт ва рӯзгору пайкори адабию фарҳангӣ ва маорифпарварии адибон, олимон, рӯзноманигорон, шоирон ва нависандагони ин давра ва дигар масоили марбути адабиёт.

9. Адабиёти аҳди шӯравӣ. Сарчашмаҳои пайдоиши адабиёти муосири тоҷик, хусусиятҳои асосии ин адабиёт, нақши матбуот, инишорот ва муҳити сиёсӣ иҷтимоӣ дар ривочи адабиёти тоҷик. Инкишофи равияи воқеиятгароӣ, тарҷумаи адаби дар адабиёти ин давра. Нақши мафкураи сиёсӣ дар адабиёт, ҷойгоҳи суннатҳои адаби дар инкишофи адабиёти муосири тоҷик, методи реализми сотсиалистӣ ва шеваҳои дигари тасвири бадеӣ, нақши мафкураи коммунистӣ дар инкишофи адабиёт ва маҳдудиятҳои он. Аҳволу осори намояндагони садаи XX. Қонуниятҳои инкишофи он. Таҳаввули навъҳои адаби, пайдоиши жанру навъҳои ҷадид аз қабилҳои насри воқеиятгаро, драматургия, рӯзноманигорӣ ва ғ. Тағйири шаклӣ ва мазмунии адабиёт, қонуниятҳои ин қабил

таҳаввулоти адабӣ ва амсоли он, эҷодиёти адибони садаи ХХ, таҳқиқи асарҳои алоҳида, маҷмӯаи осор ва рӯзгори онҳо, ташаккули насри воқеиятгаро, инкишофи назм, танаввӯи мазмунӣ ва шаклии адабиёт, ривочи намоишноманависӣ, нақши наслҳои гуногуни адабиёти давраи мазкур дар тағйири тафаккури адабӣ ва таҳаввули адабиёти тоҷики асри ХХ ва ғ.

10. Адабиёти давраи истиқлол. Идомаи суннатҳои адабии солҳои 60-80 дар адабиёти ин давра, нақши истиқлолати сиёсии Тоҷикистон дар инкишофи адабиёт, мавзӯҳои худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ, инъикоси ормонҳои ҷомеа дар осори адабӣ. Раҳой аз иҷтимоъгарии сиёсӣ, эҳёи суннатҳои адабӣ, вусъати насри таърихӣ ва реалистӣ, инкишофи назм танаввӯи мазмунӣ ва шаклии он. Аҳволу осори намояндагони адабиёти давраи истиқлол, қонунмандӣҳо ва омилҳои сиёсӣ фарҳангии инкишофи адабиёти тоҷик дар ин давра, инкишофи сабқҳо ва жанрҳои адабӣ, робитаҳои адабӣ, тарҷумаи бадеӣ ва ғайра.

IV. Ихтисосҳои муҷовир

10.01.02 - Адабиёти рус

10.01.03 - Адабиёти халқҳои кишварҳои хориҷӣ (бо нишон додани адабиёти кишвари алоҳида).

10.01.08 - Назарияи адабиёт. Матншиносӣ

10.01.09 - Фолклоршиносӣ

10.01.10 - Рӯзноманигорӣ

I. Ҳудудгузори бо ихтисосҳои муҷовир

Дар тафовут аз ихтисоси 10.01.02, ки ҳадафи он омӯзиши таҳқиқи адабиёти рус, таърих ва таҳаввули он аст, дар ихтисоси 10.01.01 - Адабиёти тоҷик, таърихи инкишофи он ва ҳодисаҳои дигари марбут ба адабиёти тоҷик, марҳилаҳо ва давраҳои инкишофи он, намояндагони адабиёт, аҳволу осори онҳо ва ғайра омӯхта мешавад.

Дар тафовут аз ихтисоси 10.01.03, ки дар доираи он адабиёти халқҳои гуногун, падидаҳои адабӣ ва равандҳои ин адабиётҳо таҳқиқ мешавад, тибқи ихтисоси 10.01.01 марҳилаҳои адабӣ, ҳодисаҳои адабӣ аз давраи қадим то имрӯзи адабиёти тоҷик омӯхта мешавад. Инчунин инкишофи навъҳои адабӣ, сабақҳо, равиҳо ва ғайра дар матн таърихи адабиёти тоҷик таҳқиқ мешавад.

Дар тафовут аз ихтисоси 10.01.09, ки қонуниятҳои муштаракӣ инкишофи адабиёт, намуду навъҳои он, жанрҳои адабӣ, тамоюлҳо ва мактабҳои адабӣ, масоили матншиносӣ, нусхашиносӣ, сарчашмашиносӣ, қонуниятҳои таҳияи матн, нақди матнҳои адабӣ баррасӣ мегардад, дар доираи ихтисоси 10.01.01 ҳамон масоили

марбут ба адабиёти китобӣ, иртиботи он бо воқеияти замон ва таърих, марҳилаҳои инкишофи адабиёт, эҷодиёти намояндагони он, масъалаҳои таърихи адабиёт, илми адабиётшиносӣ ва ғайра омӯхта мешавад.

Дар тафовут аз ихтисоси 10.01.10, ки дар доираи он масоили соҳаҳои рӯзноманигорӣ, матбуоти даврӣ, жанрҳо ва шеваҳои рӯзноманигорӣ, аҳволу осори рӯзноманигорони маъруф, пайдоиш, ташаккул ва таҳаввули жанрҳои матбуот, нақши матбуот дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва маънавии ҷомеа таҳқиқ мешавад, дар доираи ихтисоси 10.01.01 проблемаҳои марбути таърихи адабиёти асрҳои гуногун, аҳволу осори шоирону нависандагони гузаштаи муосир, вежагиҳои эҷодиёт, сабку услуби онҳо, мақому ҷойгоҳи адибон дар раванди адабиёт, инчунин асарҳои алоҳидаи адибон, аз дидгоҳҳои гуногун таҳқиқу баррасӣ мегардад.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.01.01

Шифр специальности:

10.01.01 - Таджикская литература

I. Отрасль науки:

Литературоведение

II. Формула специальности:

Таджикская литература – отрасль литературоведения, в рамках которой ведется исследование истории литературы с древних времен до настоящего времени, творчества литераторов, литературных процессов, закономерностей развития литературы разных периодов, развития литературных жанров и стилей, литературных связей и др. Вместе с тем, таджикская литература изучается как важная основа национальной культуры и духовности таджикского народа на разных этапах её развития.

III. Области исследований:

11. Литература древнего периода, ее формирование и развитие, доисламские письменные литературные памятники, тексты, надписи, древние предания и легенды, представляющие литературную ценность;

12. Таджикская литература исламского периода, ситуация таджикско-персидской литературы в период Сасанидов, литературные центры, первые образцы таджикско-персидской литературы, появление письма, язык и связь литературы с религией. Арабское завоевание и его влияние на литературу, арабо-персидская литературная взаимосвязь. Появление парфяно-согдийской литературы на пространстве персидско-таджикского языка и литературы. Литературные памятники эпохи Тахиридов и Саффаридов и т. д.

13. Таджикская литература в период Саманидов, происхождение и формирование литературных видов, появление первых персоязычных поэтов, предмет, содержание и художественная структура их произведений, развитие литературной жизни в этой эпохе, Рудаки и его современники, формирование персидско-таджикской поэзии и прозы, структура, их содержание и литературно-стилевые виды, научно-литературные истоки, первоисточники и сочинения по данному периоду. Исследование биографии и творчества литераторов и ученых эпохи Рудаки, развитие литературных жанров, связь персидско-таджикской литературы с литературой других народов и т. д.

14. Литература XI-XII веков. Литературная ситуация Мавераннахра, Хорасана данного периода, вклад династий Газневидов, Сельчукидов, Хорезмшахов, Гуридов и развитие таджикской литературы. Развитие литературоведческой науки, влияние арабской поэтики на формирование персидско-таджикской риторики, метрики, рифмовки и поэтики, появление литературных центров, творчество поэтов и писателей данного периода, происхождение новых литературных жанров, развитие сочинения од и произведения одописцев данного периода, идея, содержание и структура литературных произведений данного периода, развитие персидско-таджикской прозы, творчество представителей литератур XI-XII веков, стилевые и литературные особенности произведений данного периода, суфийская литература, происхождение и произведения ее представителей, дальнейшее влияние суфизма на развитие персидско-таджикской литературы, значимые суфийские произведения, ее литературно-художественная и духовно-нравственная специфика, придворная литература, факторы ее возникновения и развития, биография и творчество литераторов литературных кругов данного периода и т.д.

15. Литература XIII-XV веков. Литература монгольской эпохи и ее особенности, влияние монгольского завоевания на развитие литературы, литературную ситуацию Мавераннахра и Хорасана в монгольскую эпоху. Выдающиеся представители литератур данного периода, их биография и творчество, развитие литературных жанров, сатиры и юмора, прозы и т.д. Биография и творчество Атгара, Джалалидина Балхи, Саади, Хафиза, Камола Худжанди, Амира Хосрова, Хасана Дехлави, Ибн Ямина, Убайда Закани и других, развитие персидско-таджикской прозы данного периода, тематика, содержание, стиль, литературные особенности и поэтика поэзии данного периода. Развитие мистицизма и суфизма в литературе, главные особенности произведений литераторов-мистиков и т.д.

16. Литература XV века. Литературно-культурная ситуация Мавераннахра и Хорасана и другого пространства персидско-таджикской литературы, развитие литературоведческих наук, богословия, толкования, теологии, мистицизма, биографии и творчества их представителей, развитие ремесел, их влияние на литературу данной эпохи. Литература Тимуридской эпохи, развитие поэзии данного периода, литературные круги Герата, Самарканда и т.д. Развитие литературных жанров, творчество представителей Тимуридской эпохи. Развитие газели, касыды, месневи, рубайи,

кыгъа, тарджеат, муамма и др. Влияние школ накшбандия, ханафия и т.д. на литературу данного периода, развитие философской, нравственной, мистической поэзии и ее особенности, простая и художественная проза в данный период, особенности видов прозы, биография и творчество писателей, поэтов, ученых рассматриваемого периода и другие вопросы литературы периода Тимуридов.

17. Таджикская литература XVI-XIX веков. Литературная жизнь после Тимуридской эпохи, значимость Шайбанитов и Сафавитов в развитии персидско-таджикской литературы. Тимуриды Индии и процветание таджикской литературы, роль литературных кругов этого периода в развитии литературы, литературные истоки и предпосылки, литературные школы Хорасана, Самарканда, Бухары, Герата и их представители, развитие родов, жанров и других литературных видов, исследование литературной среды, биография и творчество поэтов, писателей и литературные связи данного периода. Расширение тематики, свободомыслие, сатира, юмор, сочинение шахрашубов, стихотворных подражаний, назира и т.д. Биография и творчество представителей этого периода, развитие жанров, стилей и литературно-творческих направлений, развитие городской ремесленной литературы, биографии и творчества ее представителей, литературные, исторические и научные произведения данного периода. Социально-политическая ситуация XVIII-XIX веков и ее значение в развитии таджикской литературы. Ситуация литературоведческой науки Мавераннахра и Хорасана, местные, городские и региональные литературные круги, биографии и творчества их представителей, специфические особенности данного периода, литературные связи, появление новых стилей и направлений, эволюция и становление демократической литературы, проникновение критических, сатирических и просветительских мотивов в литературу, ситуация литературных жанров, историческая и литературная проза, возобновление литературной мысли, литературные стили и т.д. Появление литературы реализма, литературы просвещения, основные течения и тенденции литературы данного периода, исследование произведений литературы, антологий, стихотворных сборников - баязов, комментариев, толкований и других сочинений данного периода. Литература просветительства и ее особенности, представители этого литературного течения, их биографии и творчества и т.д.

18. Литература нового периода. Эпоха джадидизма и джадидская литература. Ситуация таджикской литературы в конце XIX века и начала XX века. Влияние джадидской школы на развитие литературы, литературные связи, идейное содержание и другие литературные, исторические и социально-культурные особенности литературы нового периода. Творчество, литературно-культурная и просветительская жизнь литераторов, ученых, журналистов, поэтов и писателей данного периода и другие литературные вопросы.

19. Литература советской эпохи. Истоки возникновения современной таджикской литературы, основные особенности данной литературы, роль печати, издательства и социально-политической среды в развитии таджикской литературы. Развитие реалистического направления, литературный перевод в литературе данного периода. Роль политической идеологии в литературе, место литературных традиций в развитии современной таджикской литературы, метод социалистического реализма и другие методы художественного изображения, роль коммунистической идеологии в развитии литературы и ее ограничения. Биографии и творчества представителей XX столетия. Закономерности ее развития. Эволюция литературных видов, появление новых жанров и видов, таких как реалистическая проза, драматургия, журналистика и т.д. Формальное и содержательное изменения, закономерности такой литературной эволюции и т.п. Творчество литераторов XX столетия, исследование их отдельных произведений, сборников сочинений и жизненного пути, формирование реалистической прозы, развитие поэзии, идейное и формальное разнообразие литературы, развитие драматургии, роль разных поколений литературы данного периода в изменении литературной мысли и эволюции таджикской литературы XX века и т.д.

20. Литература периода независимости. Продолжение литературных традиций 60-80 годов в литературе данного периода, значение политической независимости Таджикистана в развитии литературы, тематика национального самопознания и самосознания, отражение идеалов общества в литературных произведениях. Избавление от политического социализма, возрождение литературных традиций, развитие исторической и реалистической прозы, развитие поэзии, ее идейной и формальной разновидности. Биографии и творчества представителей литературы периода независимости, закономерности и политико-культурные факторы развития таджикской литературы данного

периода, развитие литературных стилей и жанров, литературные связи, литературный перевод и т.д.

IV. Смежные специальности

10.01.02 - Русская литература

10.01.03 - Литература народов стран зарубежья (с указанием конкретной литературы)

10.01.08 - Теория литературы. Текстология

10.01.09 - Фольклористика

10.01.10 - Журналистика

V. Разграничение со смежными специальностями

В отличие от специальности 10.01.02, целью которой является исследование русской литературы, ее истории и эволюции, в специальности 10.01.01 - Таджикская литература изучается история ее развития и другие явления, связанные с таджикской литературой, этапы и периоды ее развития, представители литературы, их биографии, творчества и т.д.

В отличие от специальности 10.01.03, в рамках которой исследуется литература разных народов, литературные явления и процессы этих литератур, по специальности 10.01.01 изучается литературные этапы, литературные события с древних времен до настоящего времени в таджикской литературе. Также исследуются жанры, стили, направления и т.д. в контексте истории таджикской литературы.

В отличие от специальности 10.01.09, которая изучает общие закономерности развития литературы, ее роды и виды, литературные жанры, тенденции и литературные школы, текстологические вопросы, кодикологию, источниковедение, закономерности разработки текста, критику литературных текстов, в специальности 10.01.01 исследуются аналогичные вопросы, связанные с письменной литературой, ее связи с реальностью времени и истории, этапы развития литературы, творчество ее представителей, вопросы истории литературы, литературоведения и т. д.

В отличие от специальности 10.01.10, в рамках которой исследуются вопросы областей журналистики, периодической печати, жанров и стилей журналистики, биографии и творчества известных журналистов, появление, формирование и эволюция печатных жанров, роль печати в политической, социальной и духовной жизни, в рамках специальности 10.01.01 исследуются и рассматриваются с разных позиций проблемы, связанные с историей литературы разных веков, биографии и творчества поэтов и

писателей прошлого и настоящего, специфика их творчества, художественного стиля, место литераторов в литературном процессе, а также отдельные произведения литераторов.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.01.02

Рамзи ихтисос:

10.01.02 - Адабиёти рус

Ихтисос

Адабиёти рус

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос:

Адабиёти рус – ихтисоси илмист, ки дар ҷаҳорҷӯбаи он таҳқиқоти қонуниятҳо ва тамоюлоти инкишофи адабиёти рус ҳамчун санъати сухан (генезис, динамика, типология, анъанаҳо ва навғониҳо, вижагиҳои услубӣ-жанрӣ ва ғ.), хусусияти ҳоси ғоявӣ-бадеӣ ва миллии он ва эҷодиёти нависандагони алоҳида роҳандозӣ мешавад, ки дар натиҷа концепсияи томи инкишофи равандҳои адабиёт дар қаринаи равандҳои миллии ва умумиҷаҳонии таърихӣ-адабӣ бунёд мегардад.

Мавзӯи таҳқиқот - падидаи бештар аҳамиятноки адабӣ, маводи ҷопшуда дастнависҳо ва таълифоти адабӣ буда, ба омӯзиши классикаи адабиёти бадеии рус ва нақшаи он дар фарҳанги маънавии муосир аҳамияти махсус дода мешавад.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

Давраҳои инкишофи адабиёти рус ва вижагиҳои ҳоси он.

Қонуниятҳо ва тамоюлоти инкишофи равандҳои адабии давраҳои гуногун.

Навҳои шуури бадеӣ ва бозтоби онҳо дар эҷодиёти нависандагон. Эҷодиёти нависандаи мушаххас ҳамчун инъикоси нави муайяни шуури бадеӣ. Равандҳои навӣ-жанрӣ-услубӣ дар қаринаи адабӣ-таърихӣ ва инъикоси онҳо дар амалияи инфиродӣ-эҷодӣ.

Методҳои бадеӣ, мактабҳо, самтҳо ва ҷараёнҳо дар таърихи адабиёти рус.

Иртибот ва таъсири мутақобила адабиёти рус бо адабиётҳои дигар.

Вижагиҳои типологии инкишофи адабиёти рус.

Вижагии адабиёти рус ва проблемаҳои конвергенсия.

Эҷодиёти нависандагон (генезис, маҳорат, фардиат).

Низомии тимсолҳо ва назми асарҳои бадеии мушаххас.

Идрок ва шарҳу тафсири эҷодиёти нависандагони рус.

Байниқаринавият дар эҷодиёти бадеии нависандагони рус.

Анъанаҳо ва навовариҳо дар таърихи адабиёти рус.
Адабиёти рус ва робитаҳои он бо санъатҳои мучовир.
Танқид ва публицистика ҳамчун навъи эҷодиёти адабӣ-бадеӣ.
Асарҳои тарҷумавии бадеӣ ҳамчун қисми раванди миллии таърихӣ-адабӣ.

Эҷодиёти нависандагони русзабони хориҷӣ.

Адабиёти бачагонаи рус.

IV. Ихтисосҳои мучовир

10.01.01 - Адабиёти тоҷик

10.01.03 - Адабиёти халқҳои кишварҳои хориҷӣ (бо зикри адабиёти мушаххас).

10.01.08 - Назарияи адабиёт. Матншиносӣ

10.01.09 - Фолклоршиносӣ

10.01.10 - Рӯзноманигорӣ

V. Худудгузориҳо ба ихтисосҳои мучовир

Ихтисоси 10.01.02 аз ихтисоси 10.01.01 аз рӯи мавзӯ ва объекти таҳқиқоти он фарқ мекунад. Дар таълифоти дар чорчӯбаи ихтисоси 10.01.01 иҷрошуда равандҳои таърихӣ-адабӣ ва ғоявӣ-эстетикӣ адабиёти тоҷик баррасӣ мешаванд.

Таҳқиқоти иҷрошуда аз рӯи ихтисоси 10.01.02 қисман метавонад, қарина ва ҷузъиёти адабиёти русро дар бар гирад, то ки вижагиҳои милли-фарҳангӣ, тамоюлотӣ умумӣ ва иртиботи байниҳамдигарии онҳоро таъкид намояд. Ихтисоси 10.01.02 аз ихтисоси 10.01.03 бо он тафовут дорад, ки объекти ихтисоси 10.01.03 адабиёти кишварҳои хориҷӣ аст, қонуниятҳо ва тамоюлотӣ инкишофи онҳо, вижагии ғоявӣ-бадеии асарҳои муаллифони кишварҳои хориҷӣ мебошад. Дар таълифот оид ба ихтисоси 10.01.02 адабиёти кишварҳои хориҷӣ метавонад ба сифати пасманзари таърихӣ-фарҳангӣ ва ғоявӣ-эстетикӣ ё мавзӯи иртиботи мутақобил бошад.

Дар тафовут аз ихтисоси 10.01.02 дар таълифоти иҷрошуда оид ба ихтисоси 10.01.08 масъалаҳои назариявии инкишофи адабиёт чун санъати сухан баррасӣ мешавад.

Асарҳои нависандагони рус дар ҳолати зикршуда метавонанд танҳо ҳамчун маводи пажӯҳишиестифода шаванд, ки фарзияи назариявиро тасдиқ намоинад.

Дар чорчӯбаи ихтисоси 10.01.02 равандҳои адабиёти рус дар бозтоби мушаххаси инфиродӣ-эҷодӣ бевосита таҳқиқ мешаванд.

Ихтисоси 10.01.02 аз ихтисоси 10.01.09 аз рӯйи мавзӯи таҳқиқот фарқ мекунад. Таълифоти иҷрошуда аз рӯйи ихтисоси 10.01.09 ба адабиёти шифоҳии халқ ҳамчун санъати суҳан бахшида шудааст. Дар таълифоти ихтисоси 10.01.02 ба сифати мавзӯи таҳқиқот метавонад танҳо ҷанбаҳои алоҳидаи фолклоршиносӣ, ки бевосита бо эҷодиёти он ё ин нависандаи рус иртибот дорад, баррасӣ гардад.

Ихтисоси 10.01.10 аз ихтисоси 10.10.02 аз рӯйи объект ва мавзӯи пажӯҳиши он фарқ мекунад. Дар таълифоти аз рӯйи ихтисоси 10.01.10 иҷрошуда проблемаҳои инкишоф ва амалкарди васоити ахбори умум, шаклҳо ва методҳои фаъолияти рӯзноманигорон, инчунин матнҳои аз тарафи онҳо эҷодгардида таҳқиқ мешаванд. Дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.01.02 масъалаҳои танҳо ба вижагиҳои хоси адабиёти рус марбутбуда баррасӣ мегардад.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.01.02

Специальность:

10.01.02 - Русская литература

I. Отрасль науки:

Филологические науки

II. Формула специальности:

Русская литература – это научная специальность, в рамках которой ведется исследование закономерностей и тенденций развития русской литературы как искусства слова (генезис, динамика, типология, традиции и новаторство, жанрово-стилевые особенности и др.), её идейно-художественного и национального своеобразия, творчества отдельных писателей, в результате чего создаётся целостная концепция развития литературного процесса в контексте национального и общемирового историко-литературного процесса.

Объект исследования – наиболее значимые литературные явления, напечатанные и рукописные, литературные материалы. Особое значение придается изучению русской литературной классики и ее роли в современной духовной культуре.

III. Области исследований

Периоды развития русской литературы, их особенности.

Закономерности и тенденции развития литературного процесса разных периодов. Типы художественного сознания и их преломление в творчестве писателей. Творчество конкретного писателя как отражение определенного типа художественного сознания.

Родово-жанрово-стилевые процессы в историко-литературном контексте и их отражение в индивидуальной-творческой практике.

Художественные методы, школы, направления и течения в истории русской литературы.

Взаимосвязи и взаимодействия русской литературы с другими литературами.

Типологические особенности развития русской литературы.

Национальная специфика русской литературы и проблемы конвергенции.

Творчество писателей (генезис, мастерство, индивидуальность).

Система образов и поэтика конкретных художественных произведений.

Восприятие и интерпретация в творчестве русских писателей.

Интертекстуальность в художественном творчестве русских писателей.

Традиции и новаторство в истории русской литературы.

Русская литература в ее связях со смежными искусствами.

Критика и публицистика как вид литературно-художественного творчества.

Переводные художественные произведения как часть национального историко-литературного процесса.

Творчество русскоязычных писателей зарубежья.

Русская детская литература.

IV. Смежные специальности

10.01.01 - Таджикская литература

10.01.03 - Литература народов стран зарубежья (с указанием конкретной литературы)

10.01.08 - Теория литературы. Текстология

10.01.09 - Фольклористика

10.01.10 - Журналистика

V. Разграничение со смежными специальностями

Специальность 10.01.02 отличается от специальности 10.01.01 объектом и предметом исследования. В работах, выполненных в рамках специальности 10.01.01 рассматриваются историко-литературные и идейно-эстетические процессы таджикской литературы.

Исследования, выполненные по специальности 10.01.02, частично могут включать контекст и компоненты русской литературы, чтобы подчеркнуть национально-культурную специфику, общие тенденции и взаимосвязи.

Специальность 10.01.02 отличается от специальности 10.01.03 тем, что объектом исследования специальности 10.01.03 являются зарубежные литературы, закономерности и тенденции их развития, идейно-художественная специфика произведений зарубежных авторов. В работах по специальности 10.01.02 зарубежная литература может присутствовать в качестве историко-культурного и идейно-эстетического фона или объекта взаимосвязей.

В отличие от специальности 10.01.02 в работах, выполненных по специальности 10.01.08, рассматриваются теоретические вопросы развития литературы как искусства слова. Произведения русских писателей в данном случае могут быть использованы только в качестве материала исследования, подтверждающего теоретическую гипотезу. В рамках специальности 10.01.02 непосредственно

исследуются процессы развития русской литературы в их конкретном индивидуально-творческом преломлении.

Специальность 10.01.02 отличается от специальности 10.01.09 объектом исследования. Работы, выполненные по специальности 10.01.09, посвящены изучению устного народного творчества как искусства слова. В работах по специальности 10.01.02 в качестве объекта исследования могут рассматриваться только отдельные аспекты фольклористики, непосредственно связанные с творчеством того или иного русского писателя.

Специальность 10.01.10 отличается от специальности 10.01.02 объектом и предметом исследования. В работах, выполненных по специальности 10.01.10, исследуются проблемы развития и функционирования средств массовой информации, формы и методы деятельности журналистов, а также создаваемые ими тексты. В рамках специальности 10.01.02 рассматриваются проблемы, касающиеся только специфики русской литературы.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.01.03

Рамзи ихтисос

10.01.03 - Адабиёти халқҳои кишварҳои хориҷӣ (бо зикри адабиёти мушаххас)

I. Соҳаи илм

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Адабиёти халқҳои кишварҳои хориҷӣ (бо нишон додани адабиёти мушаххас) - ихтисоси илмиест, ки дар ҷаҳорҷӯбаи он оид ба қонуниятҳо ва тамоюлоти инкишофи адабиёти мушаххаси хориҷӣ (пайдоиш, таҳаввул, типология, анъанаҳо ва навғониҳо, вижагиҳои жанрӣ-услубӣ ва ғ.), хусусиятҳои ҳоси ғоявӣ-бадеӣ ва миллии он, самтҳои бадеӣ, мактабҳо ва методҳо, давраҳои адабӣ, вижагиҳои проблемавӣ-мавзӯӣ ва назмӣ-услубии матни бадеӣ, фардияти эҷодӣ ва нависанда дар раванди қаринаи миллии ва умумиҷаҳонии адабиёт дар робитаи мутақобилаи онҳо ва таносуби типологӣ бо адабиёти ватанӣ таҳқиқот гузаронида мешавад. Мавзӯи таҳқиқот - падидаҳои бештар арзишноки адабӣ, маводи адабии ҷопшуда ва дастнавис мебошад. Аҳамияти вижа ба омӯзиши адабиёти классикии хориҷӣ ва ошқорсозии нақши он дар фарҳанги муосири ҷаҳонӣ дода мешавад.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

Сарчашмаҳои иҷтимоӣ-таърихӣ, фалсафӣ-эстетикӣ ва бадеии адабиёти мушаххаси хориҷӣ.

Даврабандии адабиёти хориҷӣ ва вижагиҳои миллии он.

Методҳои бадеӣ, мактабҳо, самтҳо ва ҷараёнҳо дар таърихи адабиёти хориҷӣ.

Вижагии инкишофи жанрии адабиёти хориҷӣ.

Низоми тимсолҳо дар эҷодӣ ва классикони хориҷӣ ва нависандагони бузурги муосири хориҷӣ.

Проблемаҳои услуби бадеӣ дар адабиёти хориҷӣ.

Методҳои эҷодӣ ва услубҳои инфиродии бадеӣ ва амалқарди онҳо дар таърихи адабиёти хориҷӣ.

Масъалагузорӣ, фабула, суҷа ва бандубасти асари бадеӣ.

Назмшиносии матни бадеӣ дар адабиёти хориҷӣ.

Ҷиҳатҳои анъанавӣ ва навоарӣ, элитарӣ ва оммавӣ дар таърихи адабиёти хориҷӣ ва дар эҷодӣ ва нависандагони бузург.

Типология ва вижагии инкишофи адабиёти хориҷӣ.

Проблемаҳои универсалии башар дар адабиёти хориҷии муосир.

Худшиносии миллӣ дар адабиёти хориҷӣ.

Идрок ва тафсири асарҳои бадеии адабиёти хориҷӣ.

Танқиди адабӣ-бадеӣ ҳамчун шакли эҷодиёти бадеӣ дар адабиёти хориҷӣ.

Адабиёти бачагонаи хориҷӣ.

Робитаҳои мутақобилаи адабиёти хориҷӣ ва ватанӣ, идроки эҷодиёти нависандагони хориҷӣ дар Тоҷикистон.

IV. Ихтисосҳои мучовир

10.01.01 - Адабиёти тоҷик

10.01.02 - Адабиёти рус

10.01.08 - Назарияи адабиёт. Матншиносӣ

10.01.09 - Фолклоршиносӣ

10.01.10 - Рӯзноманигорӣ

V. Худудгузори ба ихтисосҳои мучовир

Ихтисоси 10.01.03 аз ихтисоси 10.01.01 бо мавзӯ ва мавриди таҳқиқоти худ фарқ мекунад. Дар таълифоти иҷрошуда дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.01.01 масъалаҳои инкишофи таърихӣ-адабӣ ва ғоявӣ-эстетикӣ адабиёти тоҷик аз назар гузаронида мешавад.

Таҳқиқоте, ки аз рӯи ихтисоси 10.01.03 иҷро шудааст, қисман метавонад қарина ва ҷузъиёти адабиёти тоҷикро дар бар гирад, то ки ин вижагии миллӣ-фарҳангӣ, тамоюлотии умумӣ ва иртиботи мутақобилаи он, махсусан қайд карда шавад.

Ихтисоси 10.01.03 аз ихтисоси 10.01.02 аз рӯи мавзӯ ва мавриди таҳқиқот тафовут дорад. Дар таълифоти овардашуда дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.01.02 масъалаҳои таърихӣ-адабӣ ва ғоявӣ-эстетикӣ инкишофи адабиёти тоҷик, эҷодиёти нависандагони тоҷик баррасӣ мегардад. Таҳқиқоте, ки аз рӯи ихтисоси 10.01.03 иҷро мегардад, қисман метавонад шомили қарина ва ҷузъиёти адабиёти тоҷик, ки ба вижагии миллӣ-адабӣ, тамоюлотии муштарак ва робитаҳои мутақобил марбут бошад.

Дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.01.08 мавзӯи омӯзиш метавонад далелҳои адабиётҳои хориҷӣ бошанд, ҳол он ки мавриди таҳқиқоти ихтисоси 10.01.08 масъалаҳои назариявии инкишофи адабиёт аз қабилӣ санъати сухан (навъҳо, жанрҳо, самтҳои адабӣ, масъалаҳои шеърнависӣ, тарҷумашиносӣ ва ғ.) ва инчунин масъалаҳои ҷопи классикаи адабии илмӣ мебошад. Дар таълифот аз рӯи ихтисоси 10.01.03 оид ба проблемаҳои инкишофи адабиёти хориҷӣ, вижагии

миллӣ-бадеии он, эҷодиёти нависандагони кишварҳои хориҷӣ пажӯҳиш бурда мешавад.

Ихтисоси 10.01.03 аз ихтисоси 10.01.09 бо мавзӯи таҳқиқи худ фарқ мекунад. Таълифоти аз рӯи ихтисоси 10.01.09 иҷрошуда, ба омӯзиши эҷодиёти шифоҳии халқ, ҳамчун санъати сухан баҳшида шудааст. Дар таълифот аз рӯи ихтисоси 10.01.03 ба сифати мавзӯи таҳқиқот танҳо ҷанбаҳои алоҳидаи фолклоршиносӣ, бевосита бо эҷодиёти ин ё он нависандаи хориҷӣ робитадошта, баррасӣ мегардад.

Ихтисоси 10.01.10 аз ихтисоси 01.01.03 бо мавзӯъ ва мавриди таҳқиқи он фарқ мекунад. Дар таълифоте, ки аз рӯи ихтисоси 10.01.10 иҷро гардидааст, масъалаҳои инкишоф ва амалкарди васоити ахбори омма, шаклҳо ва методҳои фаъолияти рӯзноманигорон ва инчунин матнҳои аз тарафи онҳо эҷодшаванда пажӯҳиш бурда мешавад. Дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.01.03 проблемаҳои марбут ба вижагии танҳо адабиёти хориҷӣ баррасӣ мегардад.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.01.03

Специальность

10.01.03 -Литература народов стран зарубежья (с указанием конкретной литературы)

I. Отрасль науки

Филологические науки

II. Формула специальности

Литература народов стран зарубежья (с указанием конкретной литературы) - научная специальность, в рамках которой проводится исследование закономерностей и тенденций развития конкретной зарубежной литературы (генезис, динамика, типология, традиции и новаторство, жанрово-стилевые особенности и др.), её идейно-художественного и национального своеобразия, художественных направлений, школ и методов, литературных эпох, проблемно-тематических и поэтико-стилевых особенностей художественного текста, творческой индивидуальности писателя в контексте национального и общемирового литературного процесса в их взаимосвязи и типологической соотнесенности с отечественной литературой.

Объект исследования - наиболее значимые литературные явления, напечатанные и рукописные, литературные материалы. Особое значение придается изучению зарубежной литературной классики и выявлению ее роли в современной мировой культуре.

III. Области исследований

Социально-исторические, философско-эстетические и художественные истоки конкретной зарубежной литературы.

Периодизация зарубежной литературы, её национальные особенности.

Художественные методы, школы, направления и течения в истории зарубежной литературы.

Специфика жанрового развития зарубежной литературы.

Система образов в творчестве зарубежных классиков и крупнейших современных писателей зарубежья.

Проблемы художественного стиля в зарубежной литературе.

Творческие методы и индивидуальные художественные стили и их функционирование в истории зарубежной литературы.

Проблематика, фабула, сюжет и композиция художественного произведения.

Поэтика художественного текста в зарубежной литературе.

Традиционное и новаторское, элитарное и массовое в истории зарубежной литературы и в творчестве крупнейших писателей.

Типология и специфика развития зарубежной литературы.

Универсальные проблемы человечества и современная зарубежная литература.

Национальное самосознание в зарубежной литературе.

Восприятие и интерпретация художественных произведений зарубежной литературы.

Литературно-художественная критика как форма литературного творчества в зарубежной литературе.

Зарубежная детская литература.

Взаимосвязи зарубежной и отечественной литератур, восприятие творчества зарубежных писателей в Таджикистане.

IV. Смежные специальности

10.01.01 - Таджикская литература

10.01.02 - Русская литература

10.01.08 - Теория литературы. Текстология

10.01.09 - Фольклористика

10.01.10 - Журналистика

V. Разграничение со смежными специальностями

Специальность 10.01.03 отличается от специальности 10.01.01 объектом и предметом исследования. В работах, выполненных в рамках специальности 10.01.01, рассматриваются историко-литературные и идейно-эстетические вопросы развития таджикской литературы.

Исследования, выполненные по специальности 10.01.03, частично могут включать контекст и компоненты таджикской литературы, чтобы подчеркнуть национально-культурную специфику, общие тенденции и взаимосвязи.

Специальность 10.01.03 отличается от специальности 10.01.02 объектом и предметом исследования. В работах, выполненных в рамках специальности 10.01.02, рассматриваются историко-литературные и идейно-эстетические вопросы развития таджикской литературы, творчество таджикских писателей. Исследования, выполненные по специальности 10.01.03, частично могут включать контекст и компоненты таджикской литературы, касающиеся национально-культурной специфики, общих тенденций и взаимосвязей.

В рамках специальности 10.01.08 объектом изучения могут быть и факты зарубежных литератур, однако предметом исследования специальности 10.01.08 являются теоретические вопросы развития

литературы как искусства слова (роды, жанры, литературные направления, вопросы стихосложения, переводоведения и др.), а также проблемы научного издания литературной классики. В работах по специальности 10.01.03 исследуются проблемы развития зарубежной литературы, ее национально-художественная специфика, творчество писателей зарубежных стран.

Специальность 10.01.03 отличается от специальности 10.01.09 объектом исследования. Работы, выполненные по специальности 10.01.09, посвящены изучению устного народного творчества как искусства слова. В работах по специальности 10.01.03 в качестве объекта исследования могут рассматриваться только отдельные аспекты фольклористики, непосредственно связанные с творчеством того или иного зарубежного писателя.

Специальность 10.01.10 отличается от специальности 10.01.03 объектом и предметом исследования. В работах, выполненных по специальности 10.01.10, исследуются вопросы развития и функционирования средств массовой информации, формы и методы деятельности журналистов, а также создаваемые ими тексты. В рамках специальности 10.01.03 рассматриваются проблемы, касающиеся специфики только зарубежной литературы.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.01.08

Рамзи ихтисос:

10.01.08 - Назарияи адабиёт, матншиносӣ

I. Соҳаи илм

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Назарияи адабиёт – ихтисоси илмиест, ки робитаи байни илмҳои фалсафа ва филология, қабл аз ҳама адабиётшиносиро ҳамчун илм муайян менамояд. Он аслан бо фалсафа, яъне бо низоми ақидаҳои умумитарин оид ба ҷаҳон, ки дар дараҷаи оқилона зоҳир мегарданд, пайвастагӣ дорад. Аз тарафи дигар, сабақҳои адабиётшиносӣ бевосита бо сабақҳои забоншиносӣ ва умуман бо забоншиносӣ, чи дар намунаҳои анъанавӣ ва чи дар намунаҳои сохторӣ-семиотикии он ҳамбастагӣ дорад. Аҳамияти иҷтимоии ин ихтисос аз он иборат аст, ки он дар қоркарди асосҳои маънавию идеологии давлат дар вазъияти нави фарҳангию сиёсӣ иштирок менамояд.

Матншиносӣ - соҳаи илми филология дар бораи таърихи матнҳо ва усули интишори онҳо мебошад. Дар мавриди ба таҳқиқоти адабиёт, фолклор ва забон алоқаманд будан, матнҳо метавонанд адабӣ ва фолклорӣ, ҳамчунин илмӣ бошанд. Ҳамчун объекти матншиносӣ дастнависҳо, интишороти асарҳои адабӣ, дафтарҳои хотира, ёддоштҳо, мактубҳои дар вақти зинда будан ва пас аз вафоти нависанда нашршуда; сабақҳои (шифоҳӣ ва аудиовизуалии) эҷодиёти шифоҳии халқ ба шумор мераванд.

Таърихи матн роҳ ба таърихи адабиёт ва фолклор мебошад. Матншиносии амалӣ – самти вижа, яъне асосноккунии илмии ин ё он наشريя мебошад.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

1. Қоркарди асосҳои илмии таносубҳои ҷаҳонбинҳои умумӣ ва бадеӣ.

2. Қоркарди асосҳо ва методҳои илмии омӯзиши робитаи байни намудҳои гуногуни фаъолияти маънавӣ – бадеӣ, динӣ, фалсафӣ, бо афзалиятдиҳӣ ба фаъолияти адабӣ-бадеӣ, яъне санъати суҳан ва дин, санъати суҳан ва фалсафа бо шумули зерқисмҳои онҳо.

3. Қоркарди минбаъдаи ҳамбастагии назарияи адабиёт, назмшиносӣ ва лингвистикаи анъанавӣ, қабл аз ҳама сабақҳои лингвистикӣ.

4. Коркарди минбаъдаи асосҳои илмии фалсафаи услуби адабӣ-бадеӣ – мақулаи марказии адабиётшиносӣ, ки худ ифодакунандаи ҳамбастагии унсурҳои берунӣ ва дарунӣ дар эҷодиёт мебошад.

5. Коркарди минбаъдаи асосҳои илмии назмшиносӣ ҳамчун назарияи услуби адабӣ-бадеӣ.

6. Коркарди минбаъдаи ҳамбастагии мақулаҳои услуби адабӣ-бадеӣ, методи эҷодӣ, жанри адабӣ, сабки калом ва категорияҳои дигари мушаххаси илмӣ-методологӣ.

7. Коркарди минбаъдаи масъалаи дараҷаи ҳамбастагиҳои назарияи адабиёт, аз ҷумла назмшиносӣ бо низоми таҳлили сохторӣ ва зерсохторӣ, бо мақулаҳои герменевтика (тафсири матни кӯҳан), деструксия (харобшавӣ) ва ғ.

8. Омӯзиши тамоюлоти мушаххаси маънавӣ ва услубӣ дар адабиёти бадеӣ.

9. Омӯзиши фарҳанги шеър.

10. Ҷамъбасткунии таҷрибаи фаъолияти бадеӣ-тарҷумонӣ.

11. Ҷамъбасткунии таҷрибаи рушди жанр, ҷараёни навҳои гуногуни калом бадеӣ дар ҳампайвандӣ ва ғ.

12. Омӯзиши минбаъдаи мактабҳо ва методикаҳои адабиётшиносӣ:

– асосҳои назариявии матншиносӣ, мафҳумҳои асли, роҳҳо ва усулҳои таҳқиқот, мактабҳои мухталиф дар матншиносӣ;

– навҳои наشري матнҳои адабӣ ва фолклорӣ;

– проблемаҳои атрибутсия (муқаррар намудани муаллиф). Фасли *Dubia* (исноддиҳӣ) ва тарзҳои ташаккулёбии он;

– матншиносии асарҳое, ки муаллиф интишор намудааст. Ҷамбастагии манбаҳо ва интихоби матни асосӣ аз рӯи тамоми манбаҳои дигари дастнавис ва ҷопӣ. Усул ва методҳои ин гуна «танқид»;

– худвижагии равишҳои матншиносӣ нисбат ба асарҳои аз ҷониби худи муаллиф ба итмом ва ба таъб норасида;

– донишмандони таърихи эҷодиёт ҳамчун далели муътамад дар бораи андешаи муаллиф, иқдом ва натиҷаи бадастовардаи ӯ;

– аҳамияти ин маълумот барои мулоҳизаронӣ оид ба таҳаввули нависанда ва васеътар – дар бораи раванди таърихӣ-адабӣ;

– матншиносии асарҳое, ки тавассути дастхатҳои интишор гардидаанд;

– таҳрир ва гуна дар эҷодиёти шифоҳии халқ, роҳҳо ва методҳои омодакунии интишороти илмӣ ва фолклор;

- ҷанбаҳои лингвистии омӯзиши таърихи матн;
- проблемаҳои санагузорӣ, гоҳшиносии дастнависҳо ҳамчун асоси таҳқиқоти матншиносӣ;
- навъу намудҳои тафсир.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.01.08

Шифр специальности:

10.01.08 - Теория литературы, текстология

I. Отрасль науки

Филологические науки

II. Формула специальности

Теория литературы - специальность по выявлению связей философских и филологических наук, прежде всего литературоведения как науки. Соприкасается с философией как таковой, т.е. с системой наиболее общих взглядов на мир, выраженных на рациональном уровне. С другой стороны, литературоведческая стилистика непосредственно соотносится со стилистикой лингвистической и с лингвистикой в ее целом, в ее как традиционных, так и структурально-семиотических образцах. Социальное значение этой специальности в том, что она участвует в разработке духовно-идеологических основ государства в новой культурно-политической обстановке.

Текстология – область филологической науки об истории текстов и принципах их издания. Тексты могут быть литературные и фольклорные, но также и научные, если они были связаны с исследованием литературы, фольклора и языка. Объект текстологии – рукописи, прижизненные и посмертные издания литературных произведений, дневников, записных книжек, писем; записи (словесные и аудиовизуальные) устного народного творчества.

История текста – путь к истории литературы и фольклора. Особое направление – практическая текстология, то есть научное обоснование того или иного издания.

III. Области исследований

13. Разработка научных основ соотношений общего и художественного мировоззрений.

14. Разработка научных основ и методов изучения связи между различными видами духовной деятельности – художественной, религиозной, философской, имея в приоритетах деятельность литературно-художественную, т.е. искусство слова и религия, искусство слова и философия в их подразделениях.

15. Дальнейшая разработка соотношения теории литературы, поэтики и традиционной лингвистики, прежде всего лингвистической стилистики.

16. Дальнейшая разработка научных основ философии литературно-художественного стиля – центральной

литературоведческой категории, обозначающей собою соотношение между внешним и внутренним в творчестве.

17. Дальнейшая разработка научных основ поэтики как теории литературно-художественного стиля.

18. Дальнейшая разработка соотношения категорий литературно-художественного стиля, творческого метода, жанра, речевого стиля и других, конкретных научно-методологических категорий.

19. Дальнейшая разработка вопроса об уровне соотношений теории литературы и, в частности, поэтики с системами структурного и постструктурного анализа, с категориями герменевтики, деструкции и т.д.

20. Изучение конкретно-духовных и стилевых тенденций в художественной литературе.

21. Изучение стиховой культуры.

22. Обобщение опыта художественно-переводческой деятельности.

23. Обобщение опыта жанрового развития, движения различных видов художественной речи в их сочетаниях и т.д.

24. Дальнейшее изучение школ и методик литературоведения:

– теоретические основы текстологии, главные понятия, пути и приемы исследования, разные школы в текстологии;

– типы изданий литературных и фольклорных текстов;

– проблемы атрибуции (установление авторства). Раздел *Dubia* (приписываемое) и способы его формирования;

– текстология произведений, опубликованных автором. Соотношение источников и выбор основного текста по всем другим источникам, рукописным и печатным. Принципы и методы этой «критики»;

– своеобразие текстологических подходов к незавершенным произведениям, не опубликованных самим автором;

– знание творческой истории как достоверное свидетельство об авторском замысле, его движении и достигнутом результате;

– значение этих данных для суждений об эволюции писателя и шире – об историко-литературном процессе;

– текстология произведений, распространявшихся в списках;

– редакция и вариант в устном народном творчестве, пути и методы подготовки научных изданий и фольклора;

– лингвистические аспекты изучения истории текста;

- проблемы датировки, хронология рукописей как основа текстологического исследования;
- типы и виды комментария.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.01.09

Рамзи ихтисос:

10.01.09 - Фолклоршиносӣ

I. Соҳаи илм

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Фолклоршиносӣ ихтисоси илмиест, ки дар доираи он маҷмӯи анвои эҷодиёти шифоҳӣ, шифоҳӣ-мусиқӣ, мусиқӣ-хореографӣ, бозигарӣ ва драмавии халқ (фольклор) омӯхта мешавад. Объекти заминавии онро фолклори тоҷик, фолклори халқҳои Тоҷикистон ва кишварҳои хориҷӣ ташкил медиҳад. Муҳтавои фолклоршиносӣ аз назария, таърих, матншиносии фолклор; дараҷабандӣ ва танзими он; масъалаҳои ҷамъоварӣ ва нигоҳдории он дар бӯйгонӣ; омӯзиши таъсири мутақобили фолклор ва санъатҳои касбӣ; методологияи таҳқиқоти фолклоршиносӣ; таърихи ҷамъоварӣ ва омӯзиши фолклор иборат аст.

Барои фолклоршиносӣ инкишофи соҳаҳои пештар ташаккулёфта (чун афсонашиносӣ, дostonшиносӣ, паремиология (масалшиносӣ), этнолингвистика, мусиқиишиносии этникӣ) ва эҷоди соҳаҳои нав (фолклор аз назари фарҳанги этникӣ, фолклор ва анъаноти мардумӣ) муҳим ва мубрам маҳсуб меёбад. Фолклоршиносии филологӣ фарҳанги анъанавии маънавии халқ ва баёни шифоҳии онро меомӯзад.

III. Соҳаи таҳқиқот

1. Назарияи фолклор:

– эҷод намудани поэтикаи назариявии фолклор, ки вижагиҳои санъати мардумӣ (анъанавият, тағйирпазирӣ, серунсурӣ ва серамалкардӣ), жанрҳо ва системаҳои жанрии он, тамсилнокӣ ва сабкero ба назар мегирад;

– ошкор намудани типологияи шаклҳои фолклорӣ, ки барои муайян кардани ҷанбаҳои миллӣ, минтақавӣ ва умуминсонии фолклор имкон медиҳад;

– омӯхтани хотираи анъанавии фолклорӣ – хосияти универсалии шеъри халқӣ, ки ба арзишҳои умдаи этникӣ мансуб аст. Баррасии фолклори тоҷик дар ягонагӣ бо фолклори халқҳои дигар ва дар низоми фарҳанги анъанавии мардуми тоҷик;

– таҳқиқи тамоми навъҳои константҳои шеъри мардумӣ;

– омӯзиши шаклу тарзҳои таомулшавии фолклор; дастачамӣ будани раванди эҷодӣ чун ваҳдати диалектикӣ эҷодиёти фардӣ ва оммавӣ; санъати иҷрокунандагон;

– таҳқиқи методи эҷодии фолклор;

– тақмили истилоҳот (тадқиқи истилоҳот; корбурди захираи луғавии забони тоҷикӣ барои баён намудани мафҳумҳо). Таҳия намудани муҳтавои фанҳои таълимӣ.

2. Таърихи фолклор:

– офариниши таърихи умумии фолклор;

– таҳқиқи поэтикаи таърихӣ бо мурури замон инкишофёбандаи фолклор дар тамоми шаклҳои он (шифоҳӣ, мусиқӣ, нафис);

– таҷдиди фолклори архаистии қабл аз ташаккули эҷодиёти аслан бадеӣ бавуқӯъомада; архетипҳои замонӣ;

– омӯзиши фолклори классикӣ ба сурати низом, инчунин жанрҳо ва навҳои он (назми маросимӣ, зарбулмасалҳо, чистонҳо, афсонаҳо, ривоятҳо, асотир, қиссаҳои демонологӣ, дostonҳо, сурудҳои таърихӣ, қиссаҳо, ашъорӣ маънавӣ, сурудҳои лирикӣ, намоишҳои театрӣ, асарҳо барои кудакон); инкишофи соҳаҳои фолклоршиносӣ, ки ба омӯзиши системаҳои жанрҳои ҷудогона (афсонашиносӣ, дostonшиносӣ, масалшиносӣ) ва жанрҳои нав пеша гирифтаанд;

– таҳқиқи фолклори анъанавии дервақтӣ ҳамчун маҷмӯаи асарҳои ноҳамгуни гуногунжанр; таҳлили шаклҳои муосири фолклор;

– таҳқиқи робитаҳои таъсири мутақобилаи фолклор дар ҳамаи зинаҳо: байнижанрӣ, дохилижанрӣ, семантикӣ, тасвирӣ, услубӣ;

– ошкор намудани робитаҳои байниэтникии фольклорӣ, умумиятҳо ва ҳамвожаҳо;

– баррасии эҷодиёти бадеии халқ дар заминаи муҳити фарҳангӣ, этнографӣ, таърихӣ ва табиӣ-ҷуғрофӣ (фолклор дар манзараи этнофарҳангӣ).

3. Матншиносии фолклор:

– аз дидгоҳи матншиносӣ тадқиқ намудани мафҳуми «фолклор» ҳамчун падидаи дорои табиати бисёрченака (пайванди калима бо имову ишора, оҳанги нутқ, мусиқӣ, бозии драмавӣ ва либос);

– омӯзиши вижагиҳои матни фолклорӣ (вариант, таҳрир, нусха, архетип, инвариант, гиперматн);

– таҳияи усул (принсипҳо) ва методикаҳои экспертизаи матни фолклорӣ аз назари матншиносӣ;

– таҳия ва такмили қоидаҳои интишори илмии матнҳои фолклорӣ (илова намудани каломҳои ҷопшуда ва нотаҳо дар шакли сабтҳои аудиоӣ ва видеоӣ).

4. Дарачабандӣ ва танзими фолклор:

– фолклори шифоӣ, мусиқӣ, хореографӣ (тадқиқ намудани ҳаҷми қисматҳо);

– коркарди таснифот ва танзими филологӣ: фольклори маросимӣ ва ғайримаросимӣ; навъҳо, намудҳо, жанрҳои он; таснифот ва танзими сюжетҳо ва унсурҳои дигари назмшиносӣ;

– таълифи феҳристҳои ҳамаи жанрҳои фолклорӣ; идомаи кор бо ҷаҳати феҳристҳои афсонаҳо, сурудҳои достонӣ, настри ғайриафсонавӣ, азоимхонӣ, назми ғиноӣ; коркарди феҳристҳои навъҳои гуногун: хронологӣ, мавзӯӣ, ки ба маводҳои як халқ, халқҳои ба ҳам ҳеш, байналмилалӣ, минтақавӣ ва ғайра асос ёфтаанд;

– типология ва семиотикаи шаклҳои фолклорӣ;

– коркарди усули (принсипҳои) танзими шакли фолклор бо истифода аз техникаи компютерӣ. Ҷамъоварӣ, бойгоникунии фолклор.

5. Компютерикунии фондҳо:

– инкишоф ва такмил додани методикаҳои ҷамъоварӣ ва нигоҳдории фолклор бо дарназардошти имконоти таҷҳизи муосири техникӣ; ҷорикунии усулҳои комплекси (мултимедиявӣ) ҷамъоварӣ ва танзими фолклор;

– таҳияи барномаҳои таҳқиқотӣ оид ба ҷамъоварии фолклор;

– таҳияи барномаҳои компютерӣ оид ба танзими маводи фолклорӣ ва тартибдиҳии ҳазинаҳои (тезаурусҳои) фонди фолклорӣ;

– ошкор намудан ва коркарди илмии бойгонихоӣ кӯҳнаи фолклорӣ.

6. Омӯзиши робитаи муштараки фолклор ва санъатҳои касбӣ:

– истифодаи фолклор дар намудҳои гуногуни санъатҳои касбӣ: адабиёт, мусиқӣ, рассомӣ, драматургия, балет, кинематография (фолклоризм);

– азхудкунии эҷодкоронаи асарҳои санъати касбӣ аз ҷониби халқ ва ҳастии баъдинаи ин асарҳо дар фолклор (фолклоршавӣ);

– фолклоризми эҷодиёти нависандагон, рассомон, мусиқачиён;

– асарҳои халқии маншаъгирифта аз адабиёт.

7. Методологияи таҳқиқоти соҳаи фолклор:

– таҳқиқи муносибатҳои гуногуни методологӣ ба фолклор: макотиби академӣ (мифологӣ, муҳочиратӣ, таърихӣ), методологияҳо ва методикаҳои муосир (синхронӣ-тавсифӣ, муқоисавӣ-типологӣ, муқоисавӣ-таърихӣ, сохторӣ-семиотикӣ);

– рушди методи тарҷеӣ (ретроспективӣ), ки ба хотираи анъанаи фолклорӣ асос ёфта, барои таҷдиди эҷодиёти халқи давраҳои қаблӣ имкон медиҳад;

– методҳои таҳқиқи комплекси фолклор, табиати серунсур будани он;

– таҳлили амалкардии чандсатҳии эҷодиёти халқ;

– омӯзиши фолклор, забон, асотиршиносӣ, мардумшиносӣ ва санъати мардумӣ ҳамчун ҷамъшавандаҳои (чузъҳои таркибии) фарҳанги ягонаи маънавӣ;

– махсусгардонии фолклоршиносӣ аз рӯи мушкилот ва ҳамгирии он бо илмҳои дигар (этнология, забоншиносӣ, адабиётшиносӣ, муסיқшиносӣ, фарҳангшиносӣ).

8. Таърихнигории фолклоршиносӣ:

– эҷод намудани таърихи айнии (объективи) илм дар бораи фолклор – ҷамъоварӣ ва омӯзиши он. Баррасии нақдии «фолклоршиносии марксисти» догматикӣ, ки дар асри ХХ тасаллут дошт, азнавбаҳодиҳии тамоми мероси илмӣ;

– омӯзиши ҳаёт ва фаолияти фолклоршиносони машҳури тоҷик;

– таҳқиқи тамосҳои байналмилалӣ илмӣ;

– кор боли феҳристҳои библиографӣ.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.01.09

Шифр специальности:

10.01.09 – Фольклористика

I. Отрасль науки

Филологические науки

II. Формула специальности

Фольклористика - научная специальность, в рамках которой изучается комплекс словесных, словесно-музыкальных, музыкально-хореографических, игровых и драматических видов народного творчества (фольклор). Ее базовым объектом служит таджикский фольклор, фольклор народов Таджикистана и зарубежных стран. Содержанием фольклористики являются теория, история, текстология фольклора; его классификация и систематизация; вопросы его собирания и архивирования; изучение взаимодействия фольклора и профессиональных искусств; методология фольклористических исследований; история собирания и изучения фольклора.

Для фольклористики актуально развитие уже сформировавшихся отраслей (таких как сказковедение, эпосоведение, паремиология, этнолингвистика, этномузыкаведение) и создание новых (фольклор в этнокультурном ландшафте, фольклор и народная традиция). Филологическая фольклористика изучает традиционную духовную культуру народа в ее языковом выражении.

III. Области исследований

1. Теория фольклора:

- создание теоретической поэтики фольклора, учитывающей специфику народного искусства (традиционность, вариативность, полиэлементность, полифункциональность), его жанры и жанровые системы, образность, стиль;

- выявление типологии фольклорных форм, позволяющих определить национальное, региональное и общечеловеческое в фольклоре;

- изучение памяти фольклорной традиции - универсального свойства народной поэзии, относящегося к основополагающим этническим ценностям. Рассмотрение таджикского фольклора в его единстве с русским фольклором и в системе традиционной культуры таджикского народа;

- исследование этнопоэтических констант всех типов;

- изучение форм и способов бытования фольклора; коллективность творческого процесса как диалектическое единство индивидуального и массового творчества; искусство исполнителей;
- исследование творческого метода фольклора;
- совершенствование терминологии (уточнение терминов; привлечение для обозначения понятий лексического запаса таджикского языка). Разработка содержания учебных дисциплин.

2. История фольклора:

- создание общей истории фольклора;
- исследование развивающейся во времени исторической поэтики фольклора во всех его формах (вербальной, музыкальной, пластической);

- реконструкция архаичного фольклора, предшествовавшего образованию собственно художественного творчества; архетипы во времени;

- изучение классического фольклора как системы, а также его жанров и видов (обрядовая поэзия, пословицы, загадки, сказки, предания, легенды, демонологические рассказы, былины, исторические песни, баллады, духовные стихи, лирические песни, театральные представления, произведения для детей); развитие отраслей фольклористики, специализирующихся на изучении отдельных жанровых систем (сказковедение, эпосоведение, паремиология) и создание новых;

- исследование позднетрадиционного фольклора как совокупности неоднородных произведений разных жанров; анализ современных форм фольклора;

- исследование фольклорных взаимосвязей и взаимовлияний на всех уровнях: межжанровом, внутрижанровом, семантическом, образном, стилевом;

- выявление межэтнических фольклорных связей, общностей и изоглосс;

- рассмотрение народного художественного творчества в контексте культурной, этнографической, исторической и природно-географической среды (фольклор в этнокультурном ландшафте).

3. Текстология фольклора:

- текстологическое уточнение понятия "фольклор" как явления, обладающего многомерной природой (связь слова с жестом, мимикой, интонацией, музыкой, драматической игрой, костюмом);

- изучение специфики фольклорного текста (вариант, редакция, версия, архетип, инвариант, гипертекст);

- разработка принципов и методик текстологической экспертизы фольклорных текстов;

- разработка и совершенствование правил научной публикации фольклорных текстов (дополнение печатного слова и нот аудио и видеозаписями).

4. Классификация и систематизация фольклора:

- фольклор вербальный, музыкальный, хореографический (уточнение объема разделов);

- разработка филологических классификаций и систематизации: фольклор обрядовый и внеобрядовый; его роды, виды, жанры; классификация и систематизация сюжетов и других элементов поэтики;

- создание фольклорных указателей по всем жанрам; продолжение работы над указателями сказок, эпических песен, не сказочной прозы, заговоров, лирической поэзии; разработка указателей разного типа: хронологических, тематических, базирующихся на материале одного народа, родственных народов, международных, региональных и прочих;

- типология и семиотика фольклорных форм;

- разработка принципов формальной систематизации фольклора с применением компьютерной техники. Собираение, архивирование фольклора.

5. Компьютеризация фондов:

- развитие и совершенствование методик собирания и хранения фольклора с учетом возможностей современного технического оснащения; внедрение принципов комплексного (мультимедийного) собирания и систематизации фольклора;

- разработка исследовательских программ по собиранию фольклора;

- разработка компьютерных программ по систематизации фольклорного материала и создание тезаурусов фольклорного фонда;

- выявление и научная обработка старых фольклорных архивов.

6. Изучение взаимодействия фольклора и профессиональных искусств:

- использование фольклора разными видами профессионального искусства: литературой, музыкой, живописью, драматургией, балетом, кинематографией (фольклоризм);

- творческое усвоение народом произведений профессионального искусства и дальнейшая жизнь этих произведений в фольклоре (фольклоризация);

- фольклоризм творчества писателей, художников, музыкантов;
- народные произведения литературного происхождения.

7. Методология фольклористических исследований:

- исследование разных методологических подходов к фольклору: академических школ (мифологической, миграционной, исторической), современных методологий и методик (синхронно-описательной, сравнительно-типологической, сравнительно-исторической, структурно-семиотической);

- развитие ретроспективного метода, основанного на памяти фольклорной традиции и позволяющего реконструировать народное творчество более ранних эпох;

- методы комплексного исследования фольклора, его полиэлементной природы;

- функциональный многоуровневый анализ народного творчества;

- изучение фольклора, языка, мифологии, этнографии и народного искусства как слагаемых единой духовной культуры;

- специализация фольклористики по проблемам и ее интеграция с другими науками (этнологией, лингвистикой, литературоведением, музыковедением, культурологией).

8. Историография фольклористики:

- создание объективной истории науки о фольклоре - его собирании и изучении. Критическое рассмотрение господствовавшей в XX в. догматической "марксистской фольклористики" и переоценка всего научного наследия;

- изучение жизни и деятельности выдающихся таджикских фольклористов;

- исследование международных научных контактов;

- работа над библиографическими указателями.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.01.10

Рамзи ихтисос:

10.01.10-Рӯзноманигорӣ

I. Соҳаи илм

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Рӯзноманигорӣ – соҳаи илми филология буда қонуниятҳо ва тамоюлоти инкишофи васоити ахбори умум (генезис, таҳаввул, типология, амалкарди зернизоми ВАО-матбуот, радио, телевизион); анбанаҳо ва навғониҳо, методҳо ва жанрҳои асосии эҷодиёт, омилҳои матнӣ, миқёси услубӣ, вижагиҳои миллии эҷодиёти рӯзноманигорон, ягонагии матнҳо, ороиш ва танзим; инкишофи фазои ягонаи иттилоотӣ ва роҳҳои дохилшавии рӯзноманигории миллий дар қаринаи ҷаҳонии иттилоотӣ.

III. Соҳаи таҳқиқот

Давраҳои инкишофи рӯзноманигории тоҷик ва муттасилии анбанаҳои пешқадам дар он, қонуниятҳо ва тамоюлоти рушди методҳои эҷодӣ дар рӯзноманигорӣ.

Равандҳои жанрӣ-гурӯҳӣ, сохторӣ ва услубӣ. Навъҳои нашрияҳо ва миқёси мавзӯи марбути услубии жанрӣ. Эстетикаи эҷодиёти публицистикӣ ва эссеӣ.

Таҳқиқоти муқоисавии рӯзноманигории тоҷикӣ ва хориҷӣ.

Эҷодиёти рӯзноманигорони пешбар (генезис, маҳорат, фардият).

Танқиди адабӣ-бадеӣ.

Навъҳои ВАО, вижагии фаъолияти онҳо.

Рӯзноманигории байналмиллалӣ.

Таҳлили дискурсии ВАО.

Ҷанбаҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва равшаншиносии рӯзноманигорӣ.

IV. Рамзҳо ва рӯйхати ихтисосҳои мучовир

10.01.01-Адабиёти тоҷик

10.01.02-Адабиёти рус

10.01.03-Адабиёти халқҳои кишварҳои хориҷӣ

10.01.08-Назари адабиёт. Матншиносӣ.

V. Ихтисосҳои ҳамроҳ

07.00.02-Тарихи Ватан

07.00.03-Таърихи умумӣ

07.00.10-Таърихи илм ва техника

09.00.03-Таърихи фалсафа

- 09.00.04-Зебоишиносӣ
- 09.00.05-Илми ахлоқ
- 09.00.11-Фалсафаи иҷтимоӣ
- 10.01.09-Фолклоршиносӣ
- 10.02.01-Забони тоҷикӣ
- 10.02.02-Забони русӣ
- 10.02.19-Назарияи забон
- 17.00.01-Санъати театрӣ
- 17.00.09-Назария ва таърихи санъат
- 22.00.04-Соҳтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ
- 22.00.06-Сотсиологияи фарҳанг
- 23.00.02-Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ
- 23.00.04-Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ.
- 24.00.01-Назария ва таърихи фарҳанг

VI. Худудгузори бо ихтисосҳои мучовир

Ҳалли масъалаҳои матраҳшуда дар пажӯҳишҳои илмӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.10, ҷалби василаҳои эмпирикӣ ва назариявии фанҳои мучовир - Адабиёти рус, Адабиёти халқҳои кишварҳои хориҷӣ, Назарияи адабиёт. Матншиносиро тақозо менамояд. Барои таҳқиқи рӯзноманигорӣ, қонуниятҳо ва тамоюлотҳои инкишофи васоити ахбори омма лозим аст, ки донишҳо оид ба вижагии амалкарди низомии муосири иттилоотӣ ҷалб карда шаванд.

Масъалаҳои навъҳо, жанрҳо, услубҳои адабӣ ва назмшиносии таърихӣ ва назариявӣ, методҳои эҷодӣ ва низомҳои бадеӣ, чараёнҳо ва равияҳои адабиро ихтисоси 10.01.08-Назарияи адабиёт. Матншиносӣ баррасӣ менамояд. Дар тафовут аз ихтисоси 10.02.08-Адабиёти рус, 10.01.03-Адабиёти халқҳои кишварҳои хориҷӣ дар таҳқиқот аз рӯйи ихтисоси 10.01.10-Рӯзноманигорӣ масъалаҳои баррасӣ мешаванд, ки ба назария ва амалияи фаъолияти рӯзноманигорӣ тааллуқ доранд.

Диссертатсияҳои, ки мавзӯи онҳо дар пайвандгоҳи ихтисоси 10.01.10-Рӯзноманигорӣ ва ихтисосҳои мучовирӣ номбаршуда қарор доранд, метавонанд ба ҳимоя аз рӯйи ду ихтисос тариқи ба ҳайати шӯро ҷалб намудани мутахассисони касбҳои мучовир пешниҳод карда шаванд. Инчунин, онҳо метавонанд ба ҳимоя дар шӯрои ихтисосҳои мучовир тариқи ба ҳайати он бо тартиби муқарраршуда дохилсозии якдафъаинаи олимони аз рӯйи ихтисоси Рӯзноманигорӣ пешниҳод шаванд.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.01.10

Шифр специальности:

10.01.10 – Журналистика

I. Отрасль науки:

Филологические науки

II. Формула специальности

Журналистика – область филологической науки, которая исследует закономерности и тенденции развития средств массовой информации (генезис, динамика, типология, функционирование подсистем СМИ – печати, радио, телевидения); традиции и новаторство, основные творческие методы и жанры, текстовые факторы, стилевой диапазон, национальное своеобразие творчества журналистов, единство текстов, иллюстрации и оформления; развитие единого информационного пространства и пути вхождения национальной журналистики в мировой информационный контекст.

III. Область исследования

Периоды развития таджикской журналистики и преемственность в ней прогрессивных традиций, закономерности и тенденции развития творческих методов в журналистике.

Жанрово-групповые, структурные и стилевые процессы. Типы изданий и соответствующий им тематический жанрово-стилевой диапазон. Эстетика публицистического и эссеистического творчества.

Сравнительное исследование таджикской и зарубежной журналистики.

Творчество ведущих журналистов (генезис, мастерство, индивидуальность).

Литературно-художественная критика.

Виды СМИ, особенности их деятельности.

Международная журналистика.

Дискурсивный анализ СМИ.

Социальные, политические, экономические и психологические аспекты журналистики.

IV. Шифры и наименования смежных специальностей

10.01.01 - Таджикская литература

10.01.02 - Русская литература

10.01.03 - Литература народов стран зарубежья

10.01.08 - Теория литературы. Текстология

V. Сопутствующие специальности

- 07.00.02 - Отечественная история
- 07.00.03 - Всеобщая история
- 07.00.10 - История науки и техники
- 09.00.03 - История философии
- 09.00.04 - Эстетика
- 09.00.05 - Этика
- 09.00.11 - Социальная философия
- 10.01.09 - Фольклористика
- 10.02.01 - Таджикский язык
- 10.02.02 - Русский язык
- 10.02.19 - Теория языка
- 17.00.01 - Театральное искусство
- 17.00.09 - Теория и история искусства
- 22.00.04 - Социальная структура, социальные институты и процессы
- 22.00.06 - Социология культуры
- 23.00.02 - Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии
- 23.00.04 - Политические проблемы международных отношений и глобального развития
- 24.00.01 - Теория и история культуры

VI. Разграничения со смежными специальностями

Решение поставленных задач в научных исследованиях по специальности 10.01.10 требует привлечения теоретического и эмпирического инструментария смежных дисциплин -Таджикская литература, Русская литература, Литература народов стран зарубежья, Теория литературы. Текстология. Для исследования журналистики, закономерностей и тенденций развития средств массовой информации необходимо привлечение знаний об особенностях функционирования современных информационных систем.

Вопросы литературных родов, жанров, стилей, исторической и теоретической поэтики, творческих методов и художественных систем, литературных течений и направлений рассматривает специальность 10.01.08 - Теория литературы. Текстология. В отличие от специальностей 10.01.02 - Русская литература, 10.01.03 - Литература народов стран зарубежья в исследованиях по специальности Журналистика рассматриваются вопросы, относящиеся к теории и практике журналистской деятельности.

Диссертации, темы которых на стыке специальности 10.01.10 - Журналистика и перечисленных смежных специальностей, могут быть представлены к защите по двум специальностям с введением в состав советов специалистов смежного профиля. Они могут быть представлены к защите и в совет смежного профиля, с разовым введением в его состав в установленном порядке ученых по специальности Журналистика.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.01

Рамзи ихтисос:

10.02.01 Забони тоҷикӣ

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Формулаи ихтисос:

Муҳтавои ихтисоси Забони тоҷикиро тарҳрезии проблемаҳои назарияи забони муосири тоҷикӣ ҳамчун марҳилаи мантиқии инкишофи таърихӣ илм дар бораи забони тоҷикӣ, танзими тасаввурот дар бораи грамматикаи илмӣ забони тоҷикӣ ва таърихи он ташкил медиҳад. Вижагии ин таҳассус дар он зоҳир мешавад, ки он ҳамчун идомаи табиӣ назарияи забон, маҳз ҳамчун намоёнгари имконоти назарияи умумии забоншиносӣ зимни татбиқи он ба маводи мушаххаси забони тоҷикӣ созмон меёбад. Ин имкон медиҳад, ки аз як тараф, донишҳои умумии забоншиносӣ бо мазмуни амалӣ комил гардад ва аз сӯи дигар, ба забони тоҷикӣ ҳамчун ба амалисозии усули умумӣ ва фарҳаби ташкилӣ, сохтори забон таваҷҷӯҳ карда шавад.

Марҳилаи мантиқии инкишофи таърихӣ забони форсӣ-тоҷикӣ забони муосири тоҷик мебошад. Чаҳорҷӯбаи замони мафҳуми «забони муосири тоҷикӣ» амалисозии мафҳуми «забони табиӣ муосири тоҷикӣ» забони халқи тоҷик, забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян менамояд. Забони адабии тоҷикӣ шакли меъригардида ва танзимшудаи мавҷудияти забони тоҷикӣ бо намудҳои амалкарди иртиботии он мебошад. Вижагиҳои типологии забони адабии муосири тоҷик дар сохтори навъи аналитикӣ доштани он зоҳир мегардад, ки таърихан дар натиҷаи инқирози сохтори диалектологияи ин забон таҳаввул ёфтааст. Калима ва матн мафҳумҳои калидие мебошанд, ки ҳангоми таҳқиқи сохтор ва амалкарди забони муосири тоҷикӣ истифода мегарданд. Луғат ва грамматика ду тарзи муаррифии системаи забон мебошад. Системаи забонӣ ҳамчун салоҳияти забонии ҳомили забон ва ҳамчун амсилаи забоншиносӣ муайян карда мешавад. Ҳамгирӣ, инсонмарказиятӣ, матнмарказиятӣ, иртиботпазирӣ ва амалкардӣ будан – усули (принсипҳои) муосири таҳқиқи забон мебошанд. Фарҳаби забоншиносӣ, ки сатҳҳои гуногуни системаи забони тоҷикиро таҳқиқ мекунанд, овозшиносӣ (фонетика), луғатшиносӣ

(лексикология), морфемика ва морфонология, калимасозӣ, сарф (морфология), нахв (синтаксис), услубшиносӣ, семантика мебошанд.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

Забонҳои эронии бостон. Мафҳуми забонҳои эронӣ. Марҳилаҳои ташаккули таърихии забонҳои эронӣ: давраҳои хиндуаврупой, хиндуэронӣ (ориёӣ), эронӣ. Инкирози забони хиндуэронӣ ва пайдоиши забонҳои эронӣ.

Мафҳуми забони мабдаи эронӣ (эронии қадим, умумиэронӣ) ва таъзияи диалектологии ин забон. Қаробати генеалогии забонҳои эронӣ аз лиҳози пайдоиш, умумияти сохтори савтӣ, луғавӣ ва грамматикии онҳо. Заминаҳои таърихии таъзияи забони мабдаи эронӣ. Таснифоти диалектологии забонҳои эронии бостон. Заминаҳои таърихии пайдоиши гурӯҳҳои шарқӣ ва ғарбии забонҳои эронӣ. Забонҳои эронии даврони бостон: авестой, порсии қадим, модӣ (мидиёӣ) ва лаҳҷаҳои скифию сарматӣ. Муносибатҳои сохтори грамматикии забони авестой ва порсии қадим. Мафҳуми «забони форсӣ» ва «забонҳои гурӯҳи форсӣ» дар эроншиносии муосир. Чойгоҳи забони форсӣ дар шачараи генеалогии забонҳои эронӣ. Сарчашмаҳои хаттии забонҳои эронӣ ва ғайриэронӣ дар бораи форсҳо ва забони онҳо. Давраҳои таърихии таҳаввули забони тоҷикӣ. Усули асосии даврабандии забони форсӣ (тоҷикӣ). Вижагиҳои сохтории забони тоҷикӣ дар давраҳои гуногун ва аҳамияти он дар даврабандии ин забон. Нақши осори хаттӣ дар таъзияи давраҳои инкишофи забони тоҷикӣ. Давраҳои асосии таҳаввули забони тоҷикӣ: бостон, миёна ва нав.

Забони авестой. Авесто ҳамчун сарчашмаи асосӣ ва қадимтарини тамаддуни эронӣ. Аҳамияти этнофарҳангии китоби мазкур барои мардумони эронитабор. Таърихи омӯзиши Авесто. Марҳилаҳои асосии ташаккули асар ва таърихи сабти он. Таркиб ва муҳтавои Авесто. Маълумоти таърихӣ доир ба насқҳо. Сохти осори боқимондаи Авесто: Ясно, Висперед, Видевдат, Яштҳо, Хуртак-Авесто. Таркиб ва муҳтавои онҳо. Занд ва Позандҳо. Мазмун ва моҳияти онҳо. Тарзҳои асосии таҳрир ва барқароркунии матнҳои авестой. Вижагиҳои фарқкунандаи забони матнҳои авестой вобаста ба давраҳои таснифи он. Табъу нашри мутуни авестой. Тарҷумаи Авесто ба забони дигар. Мавқеи Авесто дар тамаддун ва фарҳанги эрониясл. Хатти авестой ва принципҳои навиштани он. Таърихи сабти матни Авесто. Пайдоиши хати авестой. Вижагиҳои асосии графикии системаи хати авестой: ифодаи овозҳои садонок ва ҳамсадо дар он. Шаклҳои

васлшавии хуруф. Сохтори овозии забони авестой. Сохтори фонетикии забони авестой: садонокҳо (вокализм), дифтонгҳо, ҳамсадоҳо (консонантизм), ҳамсадоҳои ҳамхон (хушаҳои овозӣ). Зада ва лаҳни талаффуз. Сохтори калима дар забони авестой. Вижагиҳои реша ва асос. Корбурди анҷомаҳо. Калимасозии забони авестой, истеъмоли пешванду пасвандҳо. Калимаҳои мураккаб ва таркибӣ. Калимасозии ҳиссаҳои номӣ. Калимасозии ҳиссаҳои феълӣ. Вижагиҳои асосии грамматикии забони авестой. Мақулаҳои (категорияҳои) грамматикии ҳолат (падеж), чинсиат ва шумора ва шаклҳои ифодаи он. Вижагиҳои аслии луғавию грамматикии ҳиссаҳои номии нутқ (исм, сифат, шумора, ҷонишин) дар ин забон. Сохтор ва мақулаҳои (категорияҳои) грамматикии феъли забони авестой. Пешояндҳо. Ҳолшарҳқунанда. Сохтори синтаксисии забони авестой. Тарзҳои робитаи синтаксисӣ. Сохтори ибораи нутқ. Ҷумлаҳои содда. Ҷумлаҳои мураккаб.

Давраи миёнаи инкишофи забони тоҷикӣ. Гурӯҳбандии диалектологии забонҳои эронии миёна. Забонҳои эронии ғарбӣ: портӣ ва форсии миёна. Забонҳои эронии шарқӣ: суғдӣ, хоразмӣ, олонӣ, бохтарӣ ва ғӯйишҳои сақӣ. Хат ва осори хаттӣ, вижагиҳои асосии ин забонҳо. Муносибати диалектологии забонҳои эронии миёна. Нақши забонҳои эронии миёна дар таҳаввули таърихии забони тоҷикӣ.

Таърихи забони тоҷикӣ. Давраҳои таърихии таҳаввули забони тоҷикӣ. Усули (принсипҳои) асосии даврабандии забони форсӣ (тоҷикӣ). Вижагиҳои сохтори забони тоҷикӣ дар давраҳои гуногун ва аҳамияти он дар даврабандии ин забон. Нақши осори хаттӣ дар даврабандии инкишофи забони тоҷикӣ. Давраҳои асосии таҳаввули забони тоҷикӣ: бостон, миёна ва нав.

Забони форсии бостон. Пайдоиш ва ташаккули забони форсии бостон. Заминаҳои таърихии густариши ин забон; мақом ва нуфузи он забон дар даврони Ҳахоманишиён. Қабिलाҳои форс дар Осиёи Марказӣ дар оғози ҳазорсолаи аввали пеш аз мелод, муҳочирати онҳо ба минтақаи чанубу ғарбии Эрони таърихӣ. Муҳити забонии минтақаи Аншан ва густариши забони форсӣ. Низоми хат ва осори хаттии забони форсии бостон. Хатти мехӣ (мехнавис) ва пайдоиши он. Алифбои мехии забони форсии бостон, вижагиҳои асосии он. Ҳуруфи мехӣ барои ифодаи садонокҳои дароз ва ҳичоҳои кушодаи кӯтоҳ. Ифодаи рақамҳо ва идеограммаҳо. Аломати сархати калима. Ёдгориҳои хаттии забони порсии қадим. Макони матнҳои порсии

қадим ва омӯзиши чуғрофияи Эрони бостон ва худуди ҳамчавори он. Забон ва сабки матнҳо. Таърихи кашф ва хониши катибаҳои форсии бостон. Нақши Г.Гротенд дар кашфи асрори хати мехӣ. Сохтори фонетикии забони форсии бостон. Садонокҳо (вокализм)-и забони форсии бостон, дарозӣ ва кӯтоҳии онҳо. Дифтонгҳо ва вижагии онҳо. Ҳамсадоҳо (консонантизм)-и забони форсии бостон ва таснифоти онҳо. Вижагиҳои савтӣ ва фонологии онҳо. Ҳамхонҳо ва вижагии фонетикии онҳо. Ҳичо дар забони форсии бостон. Зада. Нақши задаи таърихӣ дар таҳаввули сохтори забони форсӣ. Реша, асос ва анҷомаҳо дар забони форсии бостон. Реша, пешвандҳо ва пасвандҳо. Дараҷаҳои реша. Вандҳои калимасоз ва асоссоз. Асосҳо ва навъҳои онҳо: тематикӣ, атематикӣ, номӣ, феълӣ. Анҷомаҳо ва вижагиҳои грамматикии онҳо. Вижагиҳои грамматикии ҳиссаҳои номии нутқ. Вижагиҳои морфологияи исм ва сифат. Категорияҳои грамматикии ҳолат (падеж), ҷинсиёт ва шумора ва роҳҳои ифодаи онҳо дар ҳиссаҳои номии нутқ. Калимасозии исму сифат. Хелҳои асосҳо аз лиҳози сохтор. Вандҳои калимасоз. Вожагони мураккаб. Ифодаи дараҷа дар сифат. Шумораҳо, вижагиҳо ва хелҳои онҳо. Калимасозии шумора. Ҷонишинҳо ва вижагиҳои луғавию грамматикии онҳо. Хелҳои ҷонишинҳо. Ҷонишинҳои энклитикӣ. Ифодаи шахсу шумора, ҷинсиёт ва ҳолат дар ҷонишинҳо. Вижагиҳои грамматикии феъл ва зарф. Асосҳои феъл дар забони форсии бостон, хелҳои онҳо. Тарзи сохта шудани асосҳои феълӣ. Превербҳо. Ифодаи шахсу шумора бо бандакҳои феълӣ. Категорияҳои грамматикии феъл дар забони форсии бостон. Тарзҳои феъл: фоил, мафъул ва миёна (медиум). Ифодаи замон дар шаклҳои грамматикии феълҳо. Сиғаҳои феълӣ ва вижагиҳои онҳо. Шаклҳои ғайритасрифии феъл: масдар ва сифати феълӣ. Сохтор ва корбурди масдар. Сифати феъли ва тарзҳои он. Вижагиҳои грамматикии ҳиссаҳои нутқи ёвар дар забони форсии бостон. Пасоянд ва пешояндҳо, вижагиҳои луғавию грамматикии онҳо. Корбурди пешояндҳо ва пасояндҳо. Ҳиссаҳои инкорӣ ва мамнуъкунанда ва корбурди онҳо. Вижагиҳои наҳвӣ (синтаксисӣ)-и забони форсии бостон. Ибора ва сохтори он. Ҷумлаҳои сода ва вижагиҳои онҳо. Ҷумлаҳои мураккаб, хелҳо ва вижагиҳои онҳо.

Забони форсии миёна. Шароити таърихӣ ташаккули забони форсии миёна. Маълумоти умумӣ доир ба системаи грамматикии забони порсии миёна. Вижагиҳои фарқкунандаи он аз забони порсии қадим. Муносибати забони порсии миёна бо забонҳои

форсӣ, тоҷикӣ ва дарӣ. Овонавишт ва ҳуруфнавишти порсии миёна. Таърихи омӯзиши забони порсии миёна. Низоми хат ва осори хаттии забони форсии миёна. Пайдоиши хати оромиасоси форсии миёна. Вижагиҳои графикаи хатти форсии миёна: ифодаи садонокҳои дароз ва ҳамсадоҳо. Тарзи васлшавии ҳуруф дар хат. Ҳуруфи мунфасила ва муттасила. Ҳузвориш (ҳетерограмма)-ҳо ва усули навишту хониши онҳо. Фарҳангҳои ҳузворишҳо. Осори хаттии забони порсии миёна. Катибаҳои рӯйисангӣ, мазмун ва муҳтавои онҳо. Навиштаҷоти рӯйи тангаҳо, сангҳои қиматбаҳо, муҳраҳо, зарфҳо ва лавҳачаҳо. Вижагиҳои забони осори хаттии порсии миёна (пахлавӣ). Вижагиҳои хоси навъҳои хати пахлавӣ. Вижагиҳои фонетикаи забони форсии миёна. Садонокҳо ва таснифи онҳо. Табдили дифтонгҳои қадим ба монофтонгҳо дар забони форсии миёна. Ҳамсадоҳо: вижагиҳои асосӣ ва таснифи онҳо. Ҳичо ва зада дар забони форсии миёна.

Вижагиҳои грамматикаи ҳиссаҳои номии нутқ. Сохтори грамматикаи забони форсии миёна. Ниҳоди аналитикӣ дар ин забон ва тафовути он аз забони форсии бостон. Сохтори калима, роҳҳои калимасозӣ дар забон. Исм: сохтор ва вижагиҳои грамматикӣ. Табдили сохтори морфологияи забон аз флективӣ ба аналитикӣ ва нақши он дар таҳаввули исмҳо. Категорияҳои грамматикаи исм ва роҳҳои ифодаи онҳо. Калимасозии исм. Сифат ва вижагиҳои грамматикаи он, ифодаи дарҷаҳои сифат. Калимасозии сифат. Шумора: хелҳо ва вижагиҳои морфологияи он. Калимасозии шумора. Ҷонишинҳо, вижагиҳои грамматикӣ ва хелҳои ҷонишинҳо. Таҳаввули таърихии системаи ҷонишинҳо. Вижагиҳои грамматикаи феъл дар забони форсии миёна. Тағйироти кулӣ дар низоми феъл дар забони форсии миёна. Асосҳои феъл ва вижагиҳои онҳо. Категорияи замон ва роҳҳои ифодаи он. Категорияи сифа ва вижагиҳои он дар забон. Таҳаввули категорияи тарз. Калимасозии феъл. Префиксҳои феълсоз. Шаклҳои ғайритасрифӣ феъл: масдар, исми амал, сифати феълӣ. Хусусияҳои грамматикаи онҳо дар забони форсии миёна. Зарф ва таҳаввули таърихии сохтори он дар забони форсии миёна. Зарфҳои таърихӣ (бостонӣ). Сохта шудани зарфҳо бо пасванди -ihā. Вижагиҳои грамматикаи ҳиссаҳои ёвар. Пешояндҳо ва вижагиҳои грамматикаи онҳо. Навъҳои пешояндҳо: сода, номӣ, зарфӣ ва таркибӣ. Истеъмоли пешояндҳо ба вазифаи пасоянд. Пасоянди -gāu ва вижагиҳои грамматикаи он. Нақши пешоянду пасояндҳо дар ташаккули низоми аналитикаи забони форсии миёна.

Пайвандакҳои форсии миёна, хелҳо ва вијагиҳои луғавию грамматикӣ онҳо. Ҳиссаҷаҳо: хелҳо ва вазифаҳои грамматикӣ онҳо. Сохтори наҳвии забони форсии миёна. Ибора, хелҳо ва вијагиҳои онҳо. Вијагиҳои ҷумлаҳои сода. Ҷумлаҳои мураккаб ва хелҳои онҳо. Вијагиҳои грамматикӣ ва сохтори ҷумлаҳои мураккаб.

Ташаккул ва таҳаввули забони форсии дарӣ. Шароит ва муҳити инкишофи забони форсии дарӣ. Мафҳуми забони дарӣ ва пайдоиши он: фарзияҳои донишмандон дар ин ҳусус. Омилҳои забонӣ ва фарозабонӣ дар шаклгирии ин забон. Нақши забони портӣ ва забонҳои эронии шарқӣ дар ташаккули забони форсии дарӣ. Корбурди хати арабӣ дар ин забон, вијагиҳои хат дар забони форсии оғозин. Осори хаттии даврони форсии оғозин. Нахустин адибону мутафаккирони форсигӯӣ. Ташаккул ва таҳаввули забон дар аҳди Сомониён. Вијагиҳои забонии ашъори шоирони аҳди Сомониён. Нақши Рудақӣ ва ҳамасрони у дар ташаккули забони адабии форсӣ. Вијагиҳои забони насри асрҳои 9-10. Вијагиҳои забон ва сабки “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ ва нақши он дар таҳаввули забон. Забони адабии форсии дарӣ дар асрҳои 11-12 ва оғози асри 13. Забони адабии форсии дарӣ дар асрҳои 13-14. Вазъи забони адабӣ дар асри 15. Вијагиҳои забони осори ин давра. Вијагиҳои забон ва сабки осори забони тоҷикӣ дар асрҳои 16-17. Инкишофи забони адабӣ дар асри 18 ва оғози асри 19. Забони адабии тоҷик дар нимаи дувуми асри 19 ва ибтидои асри 20. Ташаккули забони адабии муосири тоҷикӣ: муҳити ташаккул ва вијагиҳои инкишофи он.

3. Луғатшиносӣ (лексикология). Калима дар системаи луғавии забони тоҷикӣ. Калима воҳиди асосии нутқ. Маънои луғавӣ ва грамматикӣ калимаҳо. Сермаъноии калимаҳо. Фонди асосӣ ва таркиби луғавии забони тоҷикӣ. Ҳамгунҳо ва роҳҳои пайдоиши онҳо. Фарқи ҳамгунҳо аз сермаъноии калимаҳо. Муродифҳо ва манбаи пайдоиши онҳо. Фарҳанги муродифҳо. Мутаазод. Луғати мутаазодҳо. Фарҳанги тоҷикӣ аз нуктаи назари баромади таърихӣ. Калимаҳои аслии тоҷикӣ. Калимаҳои иқтибосӣ дар забони тоҷикӣ ва сабабҳои воридшавии онҳо. Калимаҳои арабӣ, туркӣ-узбекӣ ва русӣ-байналмилалӣ дар забони тоҷикӣ. Луғати забони тоҷикӣ аз рӯи мавқеи истифода. Луғатҳои умумӣ, шевагӣ ва соҳавӣ. Луғати забони тоҷикӣ вобаста ба дараҷаи истеъмол. Луғатҳои фанон ва ғайрифанон. Калимаҳои кӯҳна ва нав. Фразеологияи забони тоҷикӣ.

Вижагиҳои фразеологизмҳо. Сохтори фразеологизмҳои забони тоҷикӣ. Навъҳои воҳидҳои фразеологӣ. Вижагиҳои маъноӣ ва услубии фразеологизмҳо. Вазифаи нахвӣ он дар ҷумла.

Луғатнигорӣ (лексикография)-и тоҷикӣ. Навъҳои фарҳангҳо. Аз таърихи фарҳангҳои тоҷикӣ. Фарҳангнигории тоисломии тоҷик. Таҳаввули фарҳангнигорӣ дар асрҳои миёна. Фарҳангнигории муосири тоҷикӣ. Вижагиҳо ва имконоти услубии воҳидҳои луғавӣ забони тоҷикӣ.

4. Овошиносӣ (фонетика). *Сохтори овозии забон*. Мавзӯи баҳси овошиносӣ. Воҳидҳои занҷирӣ ва забарзанҷирии овошиносӣ. Методҳои айнӣ (субъективӣ) ва зехнӣ (объективӣ)-и овошиносӣ. Овошиносӣ ва бахшҳои дигари забоншиносӣ (луғатшиносӣ, сарф, наҳв, имло, орфоэпия). Робитаи овошиносӣ бо илмҳои ғайризабоншиносӣ: физика (акустика), биология (физиология), равоншиносӣ, тиб, риёзиёт. Аҳамияти назарӣ ва амалии овошиносӣ. Овонигорӣ (транскрипсия) ва хуруфнигорӣ (транслитератсия). Ҷиҳатҳои сегонаи воҳидҳои овошиносӣ. Ҷиҳати тавлидӣ. Дастгоҳи гуфтор: дастгоҳи нафас, дастгоҳи садо, дастгоҳи овоз. Пойгоҳи талаффузи тоҷикӣ ва муҳимтарин вижагиҳои он. Ҷиҳати акустикӣ (шунавоӣ). Мафҳуми овоз. Замони талаффуз ва давомнокии овоз. Зудии лапшиш ва баландии овоз. Қувваи талаффуз ва сахтии овоз. Ҷиҳати забоншиносӣ амалқардӣ. Таҷзияи ҷараёни нутқ. Фонема ва тобишҳои он. Нишонаҳои фарқкунандаи фонема. Системаи вокализми тоҷикӣ. Таркиби садонокҳо. Гуруҳбандии садонокҳо аз рӯи аломатҳои қатор, бардошт, иштироки лабҳо ва дараҷаи устуворӣ. Тасвири садонокҳои қатори пеш (и, э), қатори омехта (а, у), қатори қафо (у, о). Системаи консонантизми тоҷикӣ. Таркиби ҳамсадоҳо. Таснифи ҳамсадоҳо аз ҷиҳати қори узви ғаъол (маҳраҷ): лабиҳо, забониҳо, забончагиҳо ва ҳалқиҳо. Таснифи ҳамсадоҳо аз лиҳози тарзи тавлид: ҳамсадоҳои зич, роғ ва ларзон. Таснифи ҳамсадоҳо аз рӯи иштироки шавшув ва лаҳн: лаҳнӣ, шавшувдори ҷарангдор ва шавшувдори бечаранг. Ҷуфтҳои ҳамсадоҳои ҷарангдору бечаранг: б-п, д-т, г-к. ҷ-ҷ. в-ф, ж-ш, ғ-х. Таснифи ҳамсадоҳо аз лиҳози иштироки резонаторҳо: димоғӣ ва ғайридимоғӣ. Тавсифи ҳамсадоҳои лабӣ, забонӣ, забончагӣ, ҳалқӣ. Системаи ҳамсадоҳо. Нишонаҳои фарқкунандаи ҳамсадоҳои тоҷикӣ: маҳраҷи тавлид, тарзи тавлид, иштироки резонаторҳо ва иштироки лаҳну шавшув. Муқобилгузориҳои фонологии ҳамсадоҳо. Фонемаҳо дар ҷараёни гуфтор. Мафҳуми занҷири гуфтор. Қонуни

сарфакорию сарфачӯйии забон ва тағйироту таҳаввулоти овозӣ. Тағйироти парадигматикӣ ва синтагматикии овозӣ. Қонунҳои мутобиқат ва мувофиқати овозҳо. Падидаҳои овозӣ: таҳфиф (редуксия), афзоиш, қоҳиш, қойивазкунӣ, монандшавӣ. бадалшавии овозҳо. Гунаҳои фонетикии калимаҳо: табдили садонокҳо, табдили ҳамсадоҳо. Тағйири қолабҳои заданокӣ. Ҳамнишинии фонемаҳо. Ҳамроҳии ҳамсадою садонокҳо (СУ), садоноку ҳамсадоҳо (УС). Ҳамроҳии ҳамсадоҳои дугона ва сегона дар ҳолатҳои интервокалӣ (-СС-, -ССС-). Ҳамроҳии ҳамсадоҳо дар калимаҳои иқтибосӣ. Ҳичо. Ҳичо ҳамчун воҳиди хурдтарини талаффуз. Навъҳои ҳичо (кушода ва баста, заданок ва беада). Моҳияти фонетикии ҳичо. Ҳичосозӣ. Истеъмоли садонокҳои тоҷикӣ дар ҳудуди ҳичо. Қобилияти ҳичосозии ҳамсадоҳои лаҳнӣ. Назарияҳои маъмули ҳичочудоқунӣ: назарияи антиқа, назарияи шиддатнокии ҷисмонии Л.В.Шерба, назарияи сонорӣ. Сохтор ва ҳелҳои ҳичои тоҷикӣ. Ҳичои савтӣ ва ҳичои арӯз. Задаи калима. Мафҳуми зада. Моҳияти фонетикии зада. Навъҳои задаи калима: задаи микдорӣ, задаи лаҳнӣ, задаи куввагӣ, задаи сифатӣ, шаклҳои заданокии калимаҳои тоҷикӣ дар ду меҳвари истеъмол: меҳвари ҳамроҳӣ (ё шакли луғавӣ) ва меҳвари ҳамнишинӣ (ё шакли грамматикӣ). Маъмултарин қолабҳои заданокӣ калимаҳои тоҷикӣ. Шаклҳои задаи калимаҳои иқтибосӣ. Калима ва морфемаҳои беада. Энклитикаҳо ва проклитикаҳо. Вазифаҳои задаи калима. Оҳанг. Мафҳуми оҳанг. Вазифаҳои оҳанг. Унсурҳои оҳанг: Ибора ва синтагма. Задаи таъкид. Оҳанги навъҳои асосии гуфтори тоҷикӣ. Оҳанги ахбор. Оҳанги пурсиш. Оҳанги амр. Оҳанги мурочиат. Оҳанги номбаркунӣ. Услубиёти фонетикӣ. Вазифаҳои услубиёти фонетикии нутқ. Пайвасти овозҳо. Танофури ҳуруф чун нуқси услубии овозҳои якхела, ҳаммаҳраҷ ва наздикмаҳраҷ. Мавзунӣ ва ҳушоҳангии нутқ. Сабти садо ҳамчун воситаи образноку таъсирбахши ифодаи фикр. Такрори овозҳо. Такрори садонокҳо. Такрори ҳамсадоҳо. Тақлиди овоз. Вижагиҳои услубии оҳанги гуфтор. Вақфа (пауза), танин, задаи мантиқӣ, задаи эмпатикӣ. Орфоэпия. Қоидаҳо ва меъёрҳои талаффузи адабӣ. Меъёрҳои талаффузи дурусти овозҳои забони тоҷикӣ (садонокҳо, ҳамсадоҳо) ва воҳидҳои забарзанҷирӣ (зада, оҳанг, фраза, синтагма). Омилҳои вижагии ягонагии муттаҳидӣ пайдо намудани талаффузи адабӣ. Дар заминаи шеваи муттақо шакл гирифтани талаффузи адабии тоҷикӣ. Таҳаввул ва ташаккули меъёрҳои талаффузи адабӣ.

Тағйироти бар асари омилҳои лингвистӣ ва экстралингвистӣ бавучудода дар талаффузи забони адабии тоҷик. Таъсири мутақобилаи навиштор ва гуфтори тоҷикӣ. Талаффузи табиӣ ва маснуӣ. Вижагиҳо ва имконоти услубии савтиёти забони тоҷикӣ.

Имло. Имло ҳамчун системаи таърихан ташаккулёфтаи маҷмӯи қоидаҳои, ки ягонагии тарзи сабти нутқи хаттиро муайян мекунад. Вазифаи ҷамъиятии имло. Қоидаҳои муҳимтарини имлои тоҷикӣ. Принсипҳои асосии имлои тоҷикӣ. Принсипҳои фонетикӣ: мувофиқати навишт ва талаффузи калима. Принсипи морфологӣ: мувофиқи сохтору таркиби морфологиашон навиштани калимаю таркибҳо. Асли (принсипи) таърихӣ анъанавӣ: навишти калимаҳои ҷудогона мувофиқи тағйироти овозию сохтори давраҳои пешинаи инкишофи забон. Тарзи таҳлили фонологӣ.

5. Сарф (морфология). Маъноҳои луғавӣ ва грамматикӣ калима. Категорияи грамматикӣ. Тарзҳои ифодаи маъноҳои грамматикӣ: синтетикӣ, аналитикӣ ва омехта. Роҳи тарзҳои ташкил ёфтани шаклҳои грамматикӣ калимаҳо: пешванду пасвандҳои шаклсозу калимасоз ва бандакҳо; шаклҳои мураккаби калимаҳо.

Сохти морфологии калимаҳои забони тоҷикӣ: калимаҳои сода, калимаҳои сохта, калимаҳои рехта, калимаи мураккаб, калимаҳои таркибӣ. Пешвандҳои шаклсоз ва калимасоз. Пайвандакҳо: пайванди изофӣ, бандакҳои феълӣ, бандакҳои хабарӣ. Пасвандҷонишинҳо. Асоси калима. Мафҳуми калимаи сода, сохта, мураккаб, рехта. Бо мафҳуми реша баробар будани асоси калима. Меъёрҳои гурӯҳбандӣ ва таснифоти ҳиссаҳои нутқ. Гурӯҳҳои луғавию грамматикӣ калимаҳо ҳамчун ҳиссаи нутқ. Маънои луғавӣ, шаклу категорияҳои грамматикӣ, тарзу қолабҳои калимасозӣ ва вазифаҳои синтаксисӣ ҳамчун меъёрҳои гурӯҳбандии калимаҳо. Ҳиссаҳои мустақил (исм, сифат, шумора, ҷонишин, феъл, зарф) ва ёридиҳанда (пешоянду пасояндҳо, пайвандакҳо, ҳиссаҳо ва нидо).

Исм. Гурӯҳҳои луғавию грамматикӣ исмҳо. Исмҳои шахсӣ ва ғайришахсӣ, исмҳои ҳосу ҷинс. Исмҳои моддию маънӣ. Исмҳои ҷомеъ. Ҷинсияти луғавии исмҳо ва ташаккули онҳо бо роҳи калимасозӣ ва иқтибосот. Категорияи номуайяни дар исм. Артикли -е воситаи грамматикӣ ифодаи номуайянии исм. Роҳи луғавии ифодаи категорияи номуайянии исм: шумораи як, ҷонишинҳои ягон, кадом як. Категорияи шумора дар исм. Ифодаи миқдори предметҳо бо роҳи луғавию грамматикӣ (20 нафар деҳқонон) ва

грамматикӣ. Пасвандҳои чамбандии –он (-ён, -вон, -гон), -ҳо. Унсурҳои чамбандии арабӣ дар забони тоҷикӣ. Чамбӣ шикастаи арабӣ. Шакли чамбӣ дугонаи арабӣ. Бо пасванди -от чамб баста шудани калимаҳои арабӣ (хаёлот, наботот) ва тоҷикӣ (супоришот, фармоишот, сабзавот). Калимасозии исм. Сохти исмҳо: исмҳои сода, сохта, рехта, мураккаб ва таркибӣ. Тарзҳои калимасозии исмҳо: морфологӣ, синтаксисию морфологӣ, морфологӣ-синтаксисӣ, луғавию синтаксисӣ, луғавию маъноӣ ва ихтисораҳо. Воҳидҳои маънодори луғавӣ чун асоси калимасозӣ. Мафҳуми шаклсозу калимасоз. Вандҳои шаклсозу калимасоз дар исм: пешванд, пасванд ва миёновандҳо. Пасвандҳои шаклсоз. Пасвандҳое, ки исми шахс месозанд. Пасвандҳое, ки номи предмет ва исми макон месозанд. Пасвандҳое, ки исми маънӣ месозанд. Тарзи мураккаби калимасозии исмҳо. Исмҳои мураккаби пайвасту тобеъ ва таркиби морфологии онҳо. Тарзи омехтаи калимасозии исмҳо. Исмҳои мураккаби пайвасти омехтаи якҷузъ. Исмҳои мураккаби сечузъ. Исмҳои таркибӣ. Калимаҳои кӯтоҳкардашуда (ихтисораҳо). Исмшавӣ (субстантиватсия)-и ҳиссаҳои нутқ: сифатҳо, баъзе шумораҳои аслӣ, тартибӣ ва касрӣ, сифатҳои феълии замони ҳозира.

Сифат. Вижагӣ ва аломатҳои сифат ҳамчун ҳиссаи мустақилмаъноӣ нутқ. Гурӯҳҳои луғавию грамматикӣ сифатҳо: сифатҳои аслӣ ва нисбӣ. Категорияи морфологии сифат. Категорияи дараҷаи сифатҳои аслӣ: а) дараҷаи қиёсӣ; б) дараҷаи ғайриқиёсӣ. Дараҷаҳои қиёсӣ: муқоисавӣ, олий. Ифодаи камӣ зиёдии аломат ва хурдӣ навозиш дар сифат. Сифатҳои нисбӣ. Рохҳои калимасозии сифат: морфологӣ, морфологию синтаксисӣ, луғавию семантикӣ, луғавию синтаксисӣ. Сохтори сифатҳо: сифатҳои сода, сохта, мураккаб ва таркибӣ. Пешванду пасвандҳои сифатсоз. Сифатҳои мураккаб. Сифатҳои мураккаби пайваст. Сифатҳои мураккаби тобеъ ва таркиби морфологии онҳо. Сифатҳои омехта. Сифатҳои таркибӣ. Сифатҳои умумичузъ.

Шумора ҳамчун ҳиссаи нутқ. Сохтори шумораҳо: шумораҳои сода, рехта, мураккаб ва таркибӣ. Шумораҳои микдорӣ: аслӣ, тахминӣ, касрӣ. Шумораҳои тартибӣ. Нумеративҳо.

Мафҳуми ҷонишин. Вазифаҳои синтаксисии ҷонишинҳо. Хелҳои ҷонишинҳо аз рӯи маъно ва мансубият: ҷонишинҳои ҳамнисбати исмҳо, сифатҳо ва шумораҳою зарфҳо: ҷонишинҳои шахсӣ, нафсӣ-таъкидӣ, саволӣ, ишоратӣ, таъинӣ, манфӣ, номуайяний, муштарак.

Бандакционишинҳои шахсию соҳибӣ. Имконоти услубӣ ва вижагиҳои сабкии ҳиссаҳои номии нутқ.

Феъл. Ифодаи амал, ҳолат ва муносибат дар феъл. Шаклҳои тасрифӣ ва ғайритасрифӣ феъл. Асосҳои феъл. Тасрифи феълҳо. Тобишҳои махсуси шаклҳои тасрифӣ ва ифодаи шахсу шумора. Таснифот бо бандакҳои шахсӣ ва хабарии феъл. Истеъмоли феълҳои «ҳаст» ва «будан» ба вазифаи бандакҳои хабарӣ. Феълҳои мустақил ва ёвар. Феълҳои модалӣ, пешванду пасвандҳои феъл. Категорияҳои шахсу шумора, тарз, намуд, сиға ва замон дар феъл. Тарзҳои феъл. Феълҳои монда ва гузаранда. Феълҳои бевосита ва бавосита. Тарзи фоилии феъл. Намуди мутлақи феъл ва воситаҳои ифодаи он. Намуди давомнокии феъл ва шаклҳои ифодаи он. Феълҳои шухудӣ ва нақлӣ. Сиғаҳои феъл: хабарӣ, шартӣ-хоҳишмандӣ, амрӣ ва эҳтиمولӣ. Замонҳои феъл: замони гузашта, ҳозира ва ояндаи феъл. Шаклҳои ифодаи феъли нақлӣ, замонҳои сиғаи шартӣ-хоҳишмандӣ ва эҳтиمولӣ. Феъли фармоиш. Сохти феълҳо: сода, сохта, таркибӣ. Пешванд ва пасвандҳои феълсоз. Мавқеи пешвандҳои калимасози феъл. Пешвандҳои калимасози ме- ва на-. Феълҳои таркибӣ: таркибии номӣ ва таркибии феълӣ. Истифодаи унсурҳои грамматикӣ феъл дар таркиби феъли таркибии номӣ. Феълҳои тасрифнашаванда: масдар, сифати феълӣ ва феъли ҳол. Вижагиҳои феълӣ ва номии масдар. Замонҳои сифати феълӣ. Вижагиҳои феълию номии сифати феълӣ. Феъли ҳол ва вижагиҳои феълию зарфӣ он. Вижагиҳо ва имконоти услубӣ феъл.

Зарф. Вижагиҳои морфологӣ зарф. Ифодаи дараҷаҳо (муқоисавӣ ва оӣ). Ифодаи камӣю зиёдӣ ва хурдиву навозиш дар зарф. Сохти зарфҳо: сода, сохта, мураккаб ва таркибӣ. Тавассути пасвандҳо сохта шудани зарфҳо. Тавассути пешвандҳо сохта шудани зарфҳо. Зарфҳои мураккаб. Бо роҳи синтаксисӣ-морфологӣ сохта шудани зарфҳои мураккаб. Зарфҳои таркибӣ. Хелҳои зарф. Зарфҳои тарзи амал, монандӣ, микдору дараҷа, замон, макон, сабаб, мақсад. Вижагиҳо ва имконоти услубӣ зарф.

Пешоянду пасояндҳо ҳамчун ҳиссаи нутқ. Маълумоти умумӣ дар бораи пешояндҳо ва пасояндҳо. Пешояндҳо. Пайдоиши пешояндҳо. Таносуби пешоянду пасояндҳо дар забони тоҷикӣ. Таркиби морфологӣ пешояндҳо. Пешояндҳои аслии сода, вазифа ва маъноҳои асосии пешояндҳои онҳо. Пешояндҳои аслии таркибӣ, номии изофӣ, таркибии номии изофӣ, номии такрорӣ изофӣ ва

таркибии ғайриизофӣ. Пасояндҳо. Пасояндҳои асли ва номӣ(ғайриаслӣ).

Пайвандакҳо ҳамчун ҳиссаи нутқ. Сохти пайвандакҳо. Пайвандакҳои сода, мураккаб, таркибӣ. Пайвандакҳои пайвасткунанда: пайҳам, хилофӣ ва ҷудой. Пайвандакҳои тобеъкунанда. Хелҳои пайвандакҳои тобеъкунанда: замон, макон, тарз, микдору дараҷа, монандӣ, сабаб, мақсад, шарт, хилофӣ, ҳамроҳӣ.

Ҳиссачаҳо ва калимаҳои модалӣ. Ҳиссачаҳо ҳамчун ҳиссаи нутқ. Таркибии морфологии ҳиссачаҳо, асли ва ғайриаслӣ, сохти ҳиссачаҳо: сода, сохта, таркибӣ. Гурӯҳбандии ҳиссачаҳо аз рӯи маъно ва вазифа. Хелҳои ҳиссачаҳо: шаклсоз, ишоратӣ, маҳдудӣ, таъкидӣ, инкорӣ, саволӣ, қиёсӣ, эҳсосӣ, тасдиқӣ, модалӣ, иродавӣ. Ифодаи маъноҳои гуногуни модалӣ. Шарҳи мухтасари баъзе ҳиссачаҳои модалию иродавӣ. Ҷойи ҳиссачаҳо: пешмавқеъ ва пасмавқеъ.

Нидо ҳамчун ҳиссаи нутқ. Маълумоти умумӣ дар бораи нидо. Навъҳои нидо: нидоҳои ифодакунандаи ҳиссиёту ҳаяҷон, нидоҳои ифодакунандаи ирода (амрӣ). Гурӯҳҳои маъноии нидоҳо, сохти нидоҳо, вазифаҳои синтаксисии нидоҳо. *Калимаҳои тақлидӣ*. Гурӯҳҳои маъноии калимаҳои тақлидӣ. Вижагиҳои грамматикии калимаҳои тақлидӣ. Вижагиҳо ва имконоти услубии ҳиссаҳои ёвари нутқ.

6. Наҳв (синтаксис)-и забони тоҷикӣ. *Алоқаи калимаҳо ва воситаҳои грамматикии онҳо дар ибораву ҷумлаҳои сода*. Алоқаи калимаҳо дар забони адабии имрӯзаи тоҷикӣ: пайваст ва тобеъ. Алоқаи пайваст дар байни аъзоҳои ҷидаи ҷумла: мубтадо, хабар, муайянкунанда, пуркунанда ва ҳолҳои ҷида. Воситаи грамматикии алоқаи пайваст. Пайвандакҳои пайвасткунандаи пайҳам ва, - у (ю), ҳам...ҳам, на...на, чи...чи, инчунин: хилофӣ (аммо, вале, лекин, балки, вагарна, бошад, набошад; ҷудой (ё, ё ки, ё ин ки, ё...ё, гоҳ...гоҳ) ва оҳанг (интонатсия)-и пайваст.

Алоқаи тобеъ дар байни калимаҳои ибораву ҷумла. Навъҳои алоқаи тобеъ: мувофиқат, изофӣ, вобастагӣ, ҳамроҳӣ, артиклӣ, омехта. Алоқаи мувофиқат. Мувофиқати хабар бо мубтадо аз рӯи шахсу шумора. Мувофиқати пурра ва нопурра. Воситаи грамматикии алоқаи мувофиқат: бандакҳои феълӣ, бандакҳои хабарӣ ва тартиби калима. Алоқаи мувофиқат дар ибора ва воситаи грамматикии он. Алоқаи тобеи изофӣ. Воситаи алоқаи

байни муайянкунандаву муайяншаванда будани бандаки изофӣ. Бо бандаки изофӣ алоқаманд шудани баёнияву муайяншаванда. Бо муайяншаванда омадани бандаки изофӣ. Бо бандаки изофӣ омадани ҳамаи навъҳои исм, ҷонишинҳои предметӣ, масдар ва ҳиссаҳои нутки исмгардида. Алоқаи тобеи вобастагӣ. Ифодаи алоқаи тобеи вобастагӣ бо ёрии пешоянду пасояндҳо. Тавассути алоқаи вобастагӣ ба эзоҳшавандаи худ тобеъ гардидани пуркунандаҳои бевоситаву бавосита ва ҳамаи намудҳои ҳол. Шакл гирифтани ибораҳои феълии масдарӣ, сифати феълий, феъли ҳол ва баъзе ибораҳои исмӣ, сифатӣ, шуморагӣ, ҷонишинӣ ва зарфӣ тавассути алоқаи вобастагӣ. Алоқаи тобеи ҳамроҳӣ. Навъи маъмулии алоқа дар ибораву ҷумла. Тартиби калима ва оҳанг (интонатсия). Пеш аз калимаи асосӣ омадани аъзоҳои бо алоқаи ҳамроҳӣ тобеъшаванда. Бо алоқаи ҳамроҳӣ ба эзоҳшавандаи тобеъ шудани муайянкунанда ва баёнияҳои беизофа, ҳолҳои гуногун, пуркунандаи бевоситаи суратнаёфта ва баъзе аъзоҳои истисноӣ. Алоқаи артикли. Истифодаи алоқаи артикли –е чун воситаи грамматикӣ дар баъзе ибораҳои исмӣ. Бо калимаи асосӣ омадани артикли -е. Камистеъмолии ин навъи алоқа дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ. Нисбатан серистеъмол будани артикли -е дар ифодаи ин навъи алоқа дар забони адабии классикӣ. Баррасии ҷузъи тобеъ: исм, сифат, ҷонишин. Алоқаи омехта. Тавассути ду воситаи грамматикӣ: артиклу пешоянд, бандаки изофию пешоянд, бандаки изофию пасоянд, алоқаи ҷуфти пешояндӣ, алоқаи пешояндиву пасояндӣ ба калимаи асосӣ тобеъ шудани баъзе аъзоҳо. Камистеъмолии ин навъи алоқа.

Ибора. Ибора ҳамчун воҳиди синтаксис. Вижагии номинативии ибора. Аз ду ва ё зиёда калимаҳои мустақилмаъно ташкил шудани ибора. Мафҳуми нисбатан мураккабро ифода кардани ибора. Муносибати тобеъ доштани ҷузъҳои ибора яке ба дигаре. Умумият ва фарқияти ибора аз калима, таркибҷумла. Навъҳои алоқа дар ибора. Ҷузъҳои асосӣ ва тобеъ дар ибора. Вобаста ба ҷузъи асосӣ муайян кардани ибора. Сохти ибораҳо: сода, мураккаб ва тафсилӣ. Гурӯҳбандии ибораҳо аз рӯи вижагиҳои маъноӣ ва грамматикӣ. Ибораҳои озоди синтаксисӣ ва ибораҳои фразеологӣ, умумият ва тафовути онҳо. Ибораҳои озоди синтаксисӣ ва гурӯҳбандии онҳо. Ибораҳои номӣ (исмӣ, сифатӣ, шуморагӣ ва ҷонишинӣ), ибораҳои феълий ва ибораи зарфӣ. Ибораҳои исмӣ. Ҷузъи асосӣ будани тамоми навъҳои исм. Чун ҷузъи тобеъ омадани сифат, шумора,

чонишин, масдар, сифати феълӣ, калимаҳои тақлидӣ, таркибҳо, ибораҳои устувор, зарф ва исм. Ташаккули ибораҳои исмӣ бо алоқаҳои изофӣ, ҳамроҳӣ, вобастагӣ, мувофиқат, артиклӣ ва омехта. Маъноҳои гуногунро ифода кардани ибораҳои исмӣ. Ибораҳои сифатӣ. Ҷузъи асосии ибора будани сифат. Асосан дар таркиби иборай исмӣ ва феълӣ омадани ибораҳои сифатӣ. Ба сифат тобеъ шуда омадани ҳиссаҳои гуногуни нутқ тавассути алоқаҳои вобастагӣ ва ҳамроҳӣ. Маъноҳои объектӣ, замону макон, масоҳат, хилофу қиёс, маҳдудияту маҳрумият ва муайянкунандагиро ифода намудани ибораҳои сифатӣ. Иборай шуморагӣ. Ҷузъи асосии ибора будани шумора. Бо алоқаҳои вобастагӣ, ҳамроҳӣ ва изофӣ омадани иборай шуморагӣ. Ба шумора тобеъ шуда омадани исм, чонишин ва шумораҳои аслӣ. Иборай чонишинӣ. Ҷузъи асосӣ будани чонишин. Бо алоқаҳои изофӣ, вобастагӣ ва ҳамроҳӣ тобеъ шуда омадани исм, сифат, чонишин, сифати феълӣ ва зарф. Ибораҳои феълӣ. Шарҳи ибораҳои масдарӣ, сифати феълӣ ва феъли ҳол дар ин гуна ибораҳо. Ибораҳои масдарӣ. Серистеъмолии ибораҳои масдарӣ. Сохтани ин гуна ибораҳо бо алоқаҳои изофӣ, вобастагӣ ва ҳамроҳӣ. Истифодаи ҳамаи ҳиссаҳои нутқи мустақил чун ҷузъи тобеъ дар ибораҳои масдарӣ. Мавҷудияти вижагиҳои феъл ва исм дар ин навъи ибораҳо. Ифодаи маъноҳои гуногун бо ибораҳои масдарӣ. Ибораҳои сифати феълӣ. Ҷузъи асосӣ будани сифати феълӣ. Асосан дар таркиби ибораҳои исмӣ ташаккул ёфтани ибораҳои сифати феълӣ. Истифодаи алоқай вобастагӣ ва ҳамроҳӣ дар ин ибораҳо. Тавассути пуркунандаҳо ва ҳолҳо сохтани ибораҳои сифати феълӣ. Маъноӣ замони ин намуди ибораҳо. Ибораҳои феъли ҳол. Сохтани ибораҳо бо алоқай ҳамроҳӣ ва вобастагӣ. Камистеъмол будани ибораҳои феъли ҳолӣ. Ибораҳои зарфӣ. Ҷузъи асосӣ будани зарф. Асосан бо алоқай ҳамроҳӣ ва вобастагӣ сохтани ибораҳои зарфӣ. Ҷузъи асосӣ будани зарфҳои микдору дарача, андоза, замону макон. Ҷузъи тобеъ будани исм, чонишин, шумора ва зарф дар ин намуди ибораҳо.

Ҷумлаҳои сода. Воситаи асосии фикр ва муошират будани ҷумла. Ҷумла ҳамчун воҳиди нутқ. Аломатҳои грамматикӣ ва маъноӣ ва вижагиҳои предикативӣ, оҳангӣ ва модалият дар ҷумла. Тартиби калимаҳо дар ҷумла. Аз рӯи сохту таркиб ва марому мақсади таснифи ҷумлаҳои сода. Иштироки сараъзоҳо. Ҷумлаҳои содаи яктаркиба ва дутаркиба. Ҷумлаҳои содаи яктаркибаи феълӣ. Ҷумлаҳои содаи муайяншаҳс, умумишаҳс, номуайяншаҳс ва бешаҳс.

Умумият ва фарқияти чунин чумлаҳо аз рӯи маъно, вижагиҳои грамматикӣ ва ифодаи хабар. Чумлаи унвонӣ ва ифодаи мафҳумҳои замон, макон ва ғайра дар онҳо. Сохтор ва таркиби чумлаҳои содаи яктаркиба. Масъалаи тасдиқ ва инкор. Мавҷудияти аломат ва воситаҳои грамматикӣ тасдиқу инкор дар чумлаҳои сода. Нақши хабарҳо ва дигар ҳиссаҳо дар ифодаи тасдиқу инкор. Пурра ва нопурра будани чумлаҳои сода, аломатҳои он, сабаби пурра ва нопурра будани ин гурӯҳи чумлаҳо. Муқоисаи чумлаҳои содаи пурра ва муфассал.

Аъзои чумла: мубтадо, хабар, муайянкунанда, пуркунанда ва ҳол. Сараъзо (мубтадо, хабар) ва аъзоҳои пайрав (муайянкунанда, пуркунанда ва ҳол). Асоси сохтори синтаксисии чумла будани мубтадову хабар. Мубтадо. Аломатҳои грамматикӣ ва маъноии мубтадо ва мавзӯи сухан будани он. Ифодаи мубтадо бо исм, ҷонишинҳои предметӣ, масдар ва таркибу ибораҳои устувор. Ба вазифаи мубтадо омадани сифат, шумора, ҷонишинҳои ғайрипредметӣ, сифати феълӣ зарф ҳангоми вижагии предметӣ гирифтани онҳо. Сохти мубтадо: сода, таркибӣ ва тафсилӣ. Ҷойи мубтадо дар чумла: ҷойи муқаррарӣ ва ғайримуқаррарии он ва мақоми он дар баёни мақсад. Хабар. Ифодаи амалу ҳолат ва аломат. Муносибатҳои маъноӣ ва грамматикӣ хабар бо мубтадо ва роҳҳои ифодаи он. Хабарҳои феълӣ ва номӣ. Ифодаи хабар бо ҳиссаҳои нутқ. Истифодаи бандакҳои феълӣ хабарӣ, фарқ ва вазифаи грамматикӣ онҳо. Феълҳои ёридиҳанда ва вазифаҳои грамматикӣ онҳо. Хабарҳои сода, таркибӣ ва тафсилӣ. Ҷойи хабар дар чумла ва саҳми он дар баёни мақсад. Мувофиқати хабар бо мубтадо. Мувофиқати пурра ва нопурра. Воситаи грамматикӣ мувофиқати сараъзоҳо. Муайянкунанда. Ифодаи аломат, вижагӣ, миқдор ва соҳибияту мансубияти предмет. Муносибати маъноӣ ва грамматикӣ дар байни муайянкунандаву муайяншаванда. Бо сифат, сифати феълӣ, шумора, исм, ҷонишин, масдар ва таркибу ибораҳои устувор ифодаи ёфтани муайянкунанда. Ба муайяншаванда тобеъ гардидани муайянкунанда бо ёрии бандакӣ изофӣ ва тартиби калима. Муайянкунандаҳои изофӣ ва беизофа. Вижагиҳои маъноиву грамматикӣ онҳо. Муайянкунандаҳои изофӣ ва вижагиҳои грамматикӣ онҳо. Муайянкунандаҳои изофаи тавсифӣ, нисбӣ, сифати феълӣ. Ифодаи онҳо бо ҳиссаҳои нутқ. Муайянкунандаҳои изофии соҳибӣ. Муайянкунандаҳои изофӣ бо муносибатҳои субъект, объект ва ҳол. Муайянкунандаҳои беизофа. Вижагиҳои

грамматикиву маъноии онҳо. Баёния ва намудҳои он. Баёнияҳои изофӣ ва беизофа. Маъноҳои касбу кор, мансаб, вазифа, лақаб, тахаллус, хешутаборӣ, ҷуғрофӣ ва ғ.-ро ифода намудани баёния. Пуркунанда. Объекти амал, ҳолат ва аломати хабари ҷумла будани пуркунанда. Вобаста будани пуркунанда ба хабари ҷумла. Таснифи пуркунанда. Мутобиқи маъною вижагиҳои грамматикӣ ва ба эзоҳшаванда тобеъ будан ба пуркунандаҳои бевоситаю бавосита ҷудо шудани он. Пуркунандаҳои бевоситаи суратёфта ва суратнаёфта. Мақоми пешояндҳо дар ифодаи маънои пуркунанда. Бо воситаҳои гуногуни грамматикӣ ба эзоҳшавандаи худ тобеъ гардидани пуркунанда. Ифодаи пуркунанда бо исм, ҷонишинҳои предметӣ, бандакҷонишинҳо, масдар, таркибу ибораҳои устувор ва ҳиссаҳои нутқи исмгардида. Маъноҳои гуногунро ифода намудани пуркунандаҳо. Сохт ва таркиби пуркунандаҳо. Ҷойи пуркунанда дар ҷумла. Ҳол. Ифодаи маъноҳои монандиву дараҷа, тарзу тарик, замон, макон, сабабу мақсад ва шарту хилоф бо ёрии ҳол. Бо ёрии пешоянду пасоянд ва тартиби калимаҳо ба хабари ҷумла ва ё эзоҳшавандаи дигар тобеъ гардидани ҳол. Ифодаи ҳол бо ҳиссаҳои нутқ. Таснифи ҳолвобаста ба ифодаи маъно, вазифа, воситаҳои грамматикӣ алоқа ва мавқеъ. Сохт ва таркиби ҳол. Ҷойи ҳол дар ҷумла. Ҷумлаҳои муфассал. Аломат ва вижагиҳои ҷумлаҳои муфассал. Ҷиҳатҳои маъноӣ ва грамматикӣ ин гуна ҷумлаҳо. Меъёр ва ё аломати ҷумлаҳои содаи муфассал. Мавҷудияти яке аз ин воҳидҳои забонӣ: аъзои ҷида, аъзои истисноӣ, мухотаб ва калиму таркиб ва ё ибораи туфайлӣ. Ҷидашавии ҳамаи аъзои ҷумла. Робитаи маъноӣ ва грамматикӣ онҳо. Воситаи алоқайи байни аъзои ҷида. Пайвандҳои пайваस्तкунанда, оҳанги пайваст. Истифодаи пешванду пасвандҳо, бандакҷонишинҳо, артикли номуайяни дар ҷумлаҳои ҷидааъзо ва вижагии услубии истифодаи ин воҳидҳои забонӣ. Меъёри истифодаи аломати китобат дар байни аъзои ҷида. Аъзоҳои истисноӣ. Аъзои истисноӣ шудани ҳамаи аъзоҳои ҷумла. Баёнияҳои истисноӣ. Вазифаи аъзоҳои истисноӣ. Меъёри истифодаи аломатҳои китобатӣ бо аъзоҳои истисноӣ. Ҷойи аъзоҳои истисноӣ дар ҷумла. Мухотаб. Вазифаи ва ҷойи мухотаб дар ҷумла. Ифодаи мухотаб ба ҳиссаҳои нутқ. Тобишҳои маъноии мухотаб. Муносибати мухотаб бо калимаҳои дигари ҷумла. Меъёри истифодаи аломатҳои китобатӣ дар мухотаб. Калимаҳои туфайлӣ. Тарҳрезӣ ва таснифи калимаҳои туфайлӣ. Вазифаи калимаҳои туфайлӣ ва маънои онҳо. Муносибати калимаҳои туфайлӣ бо

аъзоҳои дигари ҷумла. Ифода онҳо бо ҳиссаҳои нутқ. Меъёри истифодаи аломатҳои китобатӣ дар калимаҳои туфайлӣ. Ҷойи калимаҳои туфайлӣ дар ҷумла. Қисматҳои таҷзияи актуалӣ: тема ва рема. Воситаи грамматикӣ ва маъноии ифодаи таҷзияи муҷрама.

Ҷумлаҳои мураккаб. Ҷумлаҳои мураккаб ҳамчун шакли нисбатан такмилёфта дар ифодаи фикр. Маъноии ягона, шакли грамматикӣ ва оҳанг (интонатсия) дар ташаккули ҷумлаҳои мураккаб. Муносибати шакл ва муҳтавои ҷумлаҳои содаи таркиби ҷумлаи мураккаб. Воситаҳои забонӣ дар ҷумлаҳои мураккаб: а) воситаҳои грамматикӣ: пайвандакҳо, калимаҳои пайвандакӣ, мутобиқати шаклҳои феълии хабари ҷумлаҳои сода, мувозияти сараъзо ва аъзои пайрави таркиби ҷумлаи мураккаб; б) воситаҳои фонетикиву синтаксисӣ: оҳанг (интонатсия), зади мантикӣ ва тартиби ҷумлаҳои содаи таркиби ҷумлаҳои мураккаб; в) воситаҳои луғавию грамматикӣ: калимаю таркибҳои ҳамнисбат ва ишоратӣ; г) воситаҳои луғавию синтаксисӣ: воҳидҳои қиёсӣ, калимаҳои зидмаъно, муродифҳо, такрори калимаҳо, калимаҳои туфайлӣ, мухотаб. Гурӯҳбандии ҷумлаҳои мураккаб аз ҷиҳати маъноӣ воситаҳои грамматикӣ алоқа ва оҳанг (интонатсия): ҷумлаҳои мураккаби пайваст, тобеъ ва сертаркиба. Ҷумлаи мураккаби пайваст. Вижагиҳои маъноӣ ва сохтории онҳо. Воситаҳои алоқа дар ҷумлаҳои мураккаби пайваст: пайвандакҳо, интонатсия, тартиби ҷумлаҳо, мутобиқати шаклҳои феълӣ-хабари ҷумлаҳо, эллипсис, бандакчонишинҳо, такрори калима, воҳидҳои нисбӣ; аъзоҳои умумӣ, мухотаб ва калимаву ибораҳои туфайлӣ. Қолабҳои баста ва кушода дар ҷумлаҳои мураккаби пайваст. Воситаҳои ифода ва алоқаи онҳо. Ҷумлаҳои мураккаби пайвасти ҳолӣ ва вижагиҳои маъноӣ грамматикӣ онҳо. Тарзи ифодаи хабарҳо. Ҷумлаҳои мураккаби пайвасти пайвандакдор ва бепаивандак. Ҷумлаҳои мураккаби пайвасти пайҳам ва воситаҳои алоқа дар онҳо. Муносибатҳои ҳамзамонӣ, пайҳамзамонӣ, шумуршавандагӣ, номбаркунӣ, сабабу натиҷа, хилофу қиёс, эзоҳи куллу ҷузъ, роҳу воситаҳои ифодаи онҳо.

Ҷумлаҳои мураккаби пайвасти хилофӣ. Воситаҳои грамматикиву лексикӣ алоқа дар онҳо. Тобишҳои маъноӣ дар ин ҷумлаҳо. Ҷумлаҳои мураккаби пайвасти ҷудой ва воситаҳои грамматикӣ алоқа дар онҳо. Тобишҳои маъноӣ байни ҷумлаҳо. Ҷумлаҳои мураккаби пайвасти бепаивандак. Муносибатҳои ҳамзамонӣ, пайҳамзамонӣ, сабабу натиҷа, қиёсию хилофӣ ва

эзохиро ифода намудани онҳо. Воситаҳои луғавию грамматикӣ алоқаи байни чумлаҳо. Чумлаҳои мураккаби пайвасти ҳолӣ. Вижагиҳои маъноӣ ва грамматикӣ онҳо. Ифодаи хабар дар ин гуна чумлаҳо. Бо ёрии интонатсия ва пайвандакҳо алоқаманд гардидани чумлаҳои содаи таркиби ин чумлаҳо. Чумлаҳои мураккаби тобеъ. Сарчумла ва чумлаи пайрав. Фарқи сарчумла ва чумлаи пайрав. Маъноӣ ягона ва умумияти сохтори онҳо. Мустақилияти сохтори маъноӣ сарчумла. Вижагии эзоҳдиҳандаи доштани чумлаи пайрав. Шарҳи чумлаҳои мураккаби тобеъ ва қиёси онҳо бо чумлаи сода. Бартариву камбудии таснифи чумлаҳои мураккаби тобеъ аз рӯи пайвандакҳо ва ё маъноӣ чумлаҳои пайрав. Бар эзоҳи як калима ва ё тамоми сарчумла омадани чумлаи пайрав. Бартарии таснифи чумлаҳои мураккаби тобеъ дар асоси пайвандакҳо, калимаҳои ҳамнисбат, мутобиқати шаклҳои феълӣ-хабарҳои сарчумлаву чумлаи пайрав, ҷойи чумлаҳои пайрав, оҳанг, маъноҳои чумлаҳои пайрав. Алоқаи синтаксисии чумлаҳои пайрав ба сарчумла ва воситаҳои грамматикӣ он. Мақом ва ҷойгоҳи пайвандакҳо, калимаҳои ҳамнисбат, мутобиқати шаклҳои феълӣ-хабарӣ сарчумлаву чумлаҳои пайрав, оҳанг ва воситаҳои грамматикӣ луғавӣ дар алоқаманд намудани чумлаи пайрав ба сарчумла. Дар асоси вазифаи мавҷуда гурӯҳбандии чумлаҳои пайрав. Чумлаҳои пайрави эзоҳдиҳандаи як аъзои сарчумла, чанд аъзои он ва ё тамоми сарчумла. Маъноӣ ва аломатҳои грамматикӣ онҳо. Чумлаҳои пайрави мубтадо. Аломатҳои маъноӣ грамматикӣ чумлаи пайрави мубтадо. Як аъзои сарчумларо шарҳ додани он. Воситаҳои алоқаи грамматикӣ дар чумлаҳои пайрави мубтадо. Саҳми пайвандакҳо ва калимаҳои ҳамнисбат. Чумлаҳои пайрави хабар. Вижагиҳои грамматикӣ ва маъноӣ дар чумлаҳои пайрави хабар. Эзоҳдиҳандаи як аъзои сарчумла будан. Воситаҳои алоқа дар чумлаҳои пайрави хабар. Калимаҳои ҳамнисбат чун воситаи муҳим дар чумлаи пайрави хабар бо сарчумла. Дар асоси ифодаи мубтадои сарчумла гурӯҳбандӣ кардани чумлаи пайрави хабар. Чумлаҳои пайрави муайянкунанда. Вижагиҳои грамматикӣ ва маъноӣ чумлаҳои пайрави муайянкунанда. Бар эзоҳи ҳамаи аъзоҳои сарчумла омадани чумлаи пайрави муайянкунанда. Воситаҳои алоқа. Саҳми артикл ва калимаҳои ҳамнисбат дар ин гурӯҳи чумлаҳо. Маъноҳои тавсифӣ, ташбеҳӣ, таъинӣ, соҳибӣ, баёнӣ ва ҳолро ифода намудани чумлаҳои пайрави муайянкунанда. Бо ибораҳои феълӣ ҳаммаъно будани чумлаҳои

пайрави муайянкунанда. Чумлаҳои пайрави пуркунанда. Аломатҳои маъноӣю грамматикӣю чумлаи пайрави пуркунанда. Бар эзоҳи як аъзои сарчумла омадан ва дар ҳамин асос гурӯҳбандӣ шудани он. Воситаҳои алоқаи чумлаҳои пайрави пуркунанда бо сарчумла. Мақоми хабари сарчумла дар ин гуна чумлаҳо. Масъалаи сермаъноӣ дар чумлаҳои пайрави пуркунанда. Ҳаммаъноӣю чумлаи пайрави пуркунанда бо иборати масдарӣ. Чумлаҳои пайрави ҳол. Аломатҳои маъноӣю грамматикӣю чумлаҳои пайрави ҳол. Бар эзоҳи тамоми сарчумла ва ё як аъзои сарчумла омадани чумлаи пайрави ҳол. Вижагиҳои грамматикӣ, маъноӣ ва вазифаҳои чумлаҳои пайрави ҳоли бар эзоҳи як аъзои сарчумла оянда. Воситаҳои грамматикӣю маъноӣю алоқаи чумлаҳои пайрави ҳол бо сарчумла. Гурӯҳбандии чумлаҳои пайрави ҳол аз ҷиҳати маъно. Чумлаҳои пайрави тарзи амал. Вижагиҳои маъноӣ, грамматикӣ ва вазифаи чумлаҳои пайрави тарзи амал. Хелҳои чумлаи пайрави тарзи амал. Воситаҳои грамматикӣю алоқаи он бо сарчумла. Умумияти он бо чумлаҳои пайрави микдору дараҷа ва монандӣ. Чумлаҳои пайрави микдору дараҷа. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикӣю онҳо. Воситаҳои грамматикӣю алоқаи онҳо бо сарчумла. Чумлаҳои микдору дараҷаи амал ва аломат. Саҳми пайвандакҳо ва калимаҳову таркибҳои ҳамнисбат дар онҳо. Чумлаҳои пайрави монандӣ. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикӣю онҳо. Воситаҳои грамматикӣю алоқа дар ин чумлаҳо. Мавқеи чумлаҳои пайрави монандӣ вобаста ба пайвандак. Чумлаҳои пайрави сабаб. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикӣю чумлаҳои пайрави сабаб. Воситаҳои грамматикӣю алоқаи чумлаи пайрави сабаб бо сарчумла. Вижагии ба худ хоси пайвандакӣ «ки» дар ин чумлаҳо. Пайвандакҳои муштараквазифаи чумлаи пайрави сабаб бо чумлаҳои дигар. Саҳми мутобиқати шаклҳои феълӣ-хабарҳои сарчумлаву чумлаи пайрав дар фарқкунонидани ин гуна чумлаҳо. Чумлаҳои пайрави мақсад. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикӣю чумлаҳои пайрави мақсад. Воситаҳои грамматикӣю алоқаи чумлаҳои пайрави мақсад бо сарчумла. Баробари сарчумла бар эзоҳи калимаҳои ҳамнисбат омадани чумлаҳои пайрави мақсад. Мутобиқати шаклҳои феълӣ-хабари сарчумлаву чумлаҳои пайрав чун воситаи фарқкунандаи чумлаи пайрави мақсад аз чумлаҳои пайрави замон, сабаб, шарт ва микдору дараҷа дар ҳолати корбасти пайвандакдакҳои муштараквазифа. Чумлаҳои пайрави замон. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикӣю чумлаҳои пайрави

замон. Истифодаи воситаҳои грамматикии алоқа бо сарчумла дар чумлаҳои пайрави замон. Бар эзоҳи калимаҳои ҳамнисбат омадани чумлаҳои пайрави замон. Мавқеи пайвандаки «ки» дар чумлаҳои пайрави замон. Ба истифодаи навъи пайвандак вобаста будани мавқеи чумлаи пайрави замон дар чумлаҳои мураккаби тобеъ. Вижагии муродифии чумлаи пайрави замон бо ҳоли замон. Чумлаҳои пайрави макон. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикии чумлаи пайрави макон. Воситаҳои грамматикии алоқаи чумлаи пайрави макон бо сарчумла. Бар эзоҳи калимаи ҳамнисбат омадани чумлаи пайрави макон. Мавқеи чумлаи пайрави макон нисбат ба сарчумла. Чумлаҳои пайрави шарт. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикии чумлаи пайрави шартӣ. Бо ёрии пайвандакҳо, калимаҳои ҳамнисбат, мутобиқати шаклҳои феълӣ-хабарӣ сарчумлаву чумлаи пайрав, оҳанг (интонатсия) ва мавқеи чумлаи пайрав ба сарчумла тобеъ гардидани чумлаи пайрав. Имконпазирӣ (реалӣ) ва имконнопазирии (ирреалӣ) иҷрои амалҳо дар ин қабил чумлаҳо. Чумлаҳои пайрави хилоф. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикии чумлаи пайрави хилофӣ. Бо воситаҳои гуногуни грамматикӣ ба сарчумла тобеъ гардидани чумлаи пайрави хилоф. Пайвандаки пайваस्तкунандаи таркиби чумлаи дуҷумлаи воситаи қувватдиҳандаи чумлаи пайрави хилоф. Истифодаи пайвандакҳои ҷуфти хилоф дар ин чумлаҳо. Чумлаҳои пайрави натиҷа. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикии чумлаи пайрави натиҷа. Воситаҳои грамматикии алоқа дар байни сарчумла ва чумлаи пайрави натиҷа. Маъно сабабу натиҷа дар байни ин чумлаҳо. Тобиши натиҷа дар чумлаҳои пайрави микдору дарача, тарз ва муайянкунанда.

Чумлаҳои мураккаби сертаркибаа. Аз се ва зиёда чумлаҳо таркиб ёфтани ин навъи чумлаҳо. Вобаста ба ифодаи маъно, алоқаи маъноӣ ва грамматикии байни чумлаҳо гурӯҳбандӣ кардани чумлаҳои мураккаби сертаркибаа. Чумлаҳои мураккаби пайвасти сертаркибаа, тобеи сертаркибаа ва омехта. Умумият ва фарқи ин гурӯҳҳо.

Чумлаҳои мураккаби пайвасти сертаркибаа. Муносибатҳои семантикию грамматикӣ дар байни чумлаҳои содаи таркиби чумлаҳои мураккаби пайвасти сертаркибаа ва ифодаи онҳо. Ягонагии маъно дар байни ин чумлаҳо. Ифодаи муносибатҳои ҳамзамонию пайҳамзамонӣ дар онҳо. Ифодаи он бо ёрии хабарӣ чумлаҳо ва воситаҳои луғавӣ. Маъноҳои хилоф, сабабу натиҷа,

хилофу чудой ва хилофу сабабу натиҷа дар байни чумлаҳои содаи таркиби он. Воситаҳои ифодаи грамматикӣ ин маъноҳо.

Чумлаҳои мураккаби тобеи сертаркибаа. Вобаста ба муносибати маъноӣ грамматикӣ байни сарчумлаву чумлаҳои пайрав ва инчунин байни худи чумлаҳои пайрав гурӯҳбандӣ кардани онҳо. Вижагиҳои семантикӣ грамматикӣ чумлаҳои мураккаби тобеи сертаркибаи ҳампайрав ва дараҷагӣ. Муносибати чида ва ғайричида дар чумлаҳои мураккаби тобеи сертаркибаи ҳампайрав. Вижагиҳои хоси ин гурӯҳҳо. Умумияту фарқи чумлаҳои мураккаби тобеи сертаркибаи ҳампайрави чида аз чумлаҳои мураккаби омехта. Воситаҳои алоқаи синтаксисии байни чумлаҳо. Сарчумларо шарҳу эзоҳ додани чумлаҳои пайрави якхела ва ҳархела дар чумлаҳои мураккаби тобеи сертаркибаи ғайричида. Муносибати байни чумлаҳои пайрави чумлаҳои мураккаби тобеи сертаркибаи паёпай ё дараҷагӣ. Чумлаҳои мураккаби омехта. Маъно, вазифа ва вижагиҳои грамматикӣ таркиби чумлаҳои мураккаби омехта. Алоқаҳои пайваст ва тобеъ дар ин гурӯҳи чумлаҳо. Воситаҳои грамматикӣ алоқаи байни чумлаҳо. Серистеъмолии ин қолаби чумласозӣ дар забони адабии муосири тоҷикӣ. Умумият ва фарқи чумлаҳои мураккаби омехта аз навъҳои дигари чумлаҳои мураккаби сертаркиба. Чумлаҳои иловагӣ. Вазифа, маъно ва мавқеи чумлаҳои иловагӣ дар таркиби чумлаҳои сода, мураккаби пайваст, тобеъ ва сертаркиба. Гурӯҳбандии чумлаҳои иловагӣ. Чумлаҳои истисноӣ, туфайлӣ ва муътариза. Чумлаҳои истисноӣ. Вазифаи чумлаҳои истисноӣ дар тасреҳу ташреҳ, мушаххасу равшан ва барҷастаю дақиқ баён гардидани фикр дар чумлаи асосӣ, мустакилияти бештари маъноӣ доштани ин чумлаҳо ва дорои оҳанги (интонатсия) махсус будани онҳо. Аъзоҳои гуногуни чумла ва бештар ҳоли замону маконро мушаххасу саҳеҳ намудани чумлаҳои истисноӣ. Вижагии тасреҳию тавзеҳӣ доштани онҳо. Бо воситаҳои гуногуни грамматикӣ - яъне, аз чумла, аз қабилӣ, махсусан, алалхусус бо чумлаи асосӣ муносибати маъноӣ доштани онҳо.

Чумлаҳои туфайлӣ ва муносибати маъноӣ онҳо бо чумлаҳои мучовир. Ба маъноҳои боварию қатъият, нобоварию гумону шубҳа, тасдиқ ва таъкиди фикр, умедвориву хоҳиш, навозиш ва сарчашмаи фикр далолат гардидани онҳо. Чумлаҳои эзоҳӣ ва муносибати онҳо ба чумлаҳои асосӣ дар ифодаи маъноҳои сабабӣ, шартӣ, хилофӣ, муайянкунандагӣ. Чумлаҳои муътариза. Ба чумла ва ё калимаи асосӣ маълумоти иловагӣ ҳамроҳ кардани чумлаҳои муътариза,

шарҳи тавзеҳи ин ё он калима. Мустақилияти бештари ҷумлаҳои муътариза. Бо ёрии воситаҳои гуногун: қавсӣ, тире ва ё вергул аз аъзоҳои асосӣ ҷудо намудани ҷумлаҳои муътариза. Нутқи айнан ва мазмунан нақлшуда. Дар нутқи шифоӣ ва ё хаттӣ бо мақсади тақвияти фикри худ овардани сухани каси дигар. Ду тарзи овардани он: айнан ва мазмунан. Ба иловаи тағйирот ё хоҷиш роҳ надодан ҳангоми айнан овардани он. Нигоҳ доштани вижаҳои луғавӣ, грамматикӣ ва услубии он сухан. Дар аввал, мобайн ва охири сухани муаллиф омадани он. Дар ҳолати мазмунан овардани нутқ ба тағйир дучор шудани шахсу шумораи сараъзоҳо ва аъзоҳои пайрави бо ҷонишинҳо ифодашуда. Ихтисор шудани нидо, ҳиссаҳо, баъзе калимаҳои модалӣ, муҳотаб, калимаҳои ибораҳои туфайлии дар нутқи айнан нақлшуда. Истифодаи аломатҳои китобатӣ дар нутқи айнан ва мазмунан нақлшуда. Матн ва ё банди яклухти наҳвӣ (синтаксисӣ). Вижаҳои сохтори маъноӣ дар матн. Шакли нисбатан мукаммулу мураккаб ва ё банди яклухти наҳвӣ будани матн. Воситаҳои алоқии маъноӣ наҳвии ҷумлаҳо дар матн: оҳанг, ягонагии шаклҳои замони феълҳо, пайвандҳои пайвасту тобеъ, калимаву таркибҳои ҳамнисбат, такрори калимаҳо ва тартиби ҷузъҳо. Алоқии таҷзияи мураббаи ҷумла бо банди яклухти наҳвӣ. Имконоти услубии наҳви забони тоҷикӣ ва вижаҳои сабки он.

7. *Шевашиносӣ тоҷик*. Забони тоҷикӣ дар шакли шевагии худ. Сохтори ягона дар системаи лаҳҷаҳои наздисарҳадӣ. Умумият ва тафовут миёни лаҳҷаҳо. Мафҳуми мувофиқати байнилаҳҷавӣ. Ду наҳви мувофиқат - сода ва мураккаб дар байни шеваҳо. Тафовут дар васоити муҳолиф ва ғайримухталифи лаҳҷаҳо. Фарқиятҳои лаҳҷавӣ ва ҷанбаи онҳо вобаста ба зинаҳои гуногуни инкишофи забон (дар боби фонетика, грамматика ва лексика.) Маъноӣ системаҳои хурду бузург ва муносибати онҳо бо якдигар. Тағйироти умумӣ дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ зимни таъсири забони адабӣ.

Лексика. Ягонагии таркиби луғавӣ ва аломатҳои махсуси он барои забони тоҷикӣ. Калимаҳои умумихалқӣ. Калимаҳои шевагӣ. Нишонаҳои асосии калимаҳои шевагӣ. Омилҳои зуҳуроти шевагӣ. Калимаҳои шевагӣ, ки дар ҳудуди як шева, гурӯҳи лаҳҷаҳо, ё як лаҳҷа паҳн шудаанд. Диалектизм ва ҳелҳои он. Тафовути шеваҳои тоҷикӣ дар соҳаи лексика. Гурӯҳҳои мавзӯии луғавӣ шевагӣ. Моҳияти семантикӣ ва сохтори фразеологияи шевагӣ. Фразеологияи тавтологӣ дар шеваҳо. Тафовути фразеологизмҳо аз

лиҳози дараҷаи истеъмоли. Алоқаи фразеологияи шевагӣ бо фразеологияи забони адабӣ. Роҳҳои пайдоиши фразеологияи шевагӣ. Ҳодисаҳои нав дар лексика ва фразеологияи шеваҳои тоҷикӣ.

Соҳт ва вижагии ҳичо дар шеваҳои шимолӣ ва чанубӣ ва шеваҳои гузаранда (мобайнӣ ва чануби шарқӣ)-и забони тоҷикӣ. Суръати нутқ. Чанбаи зада. Оҳанг (интонатсия).

Тафовутҳои лаҳҷавӣ дар бобҳои морфология ва характери онҳо (фарқияти аффиксҳо), таркиби овозии аффиксҳо, тақсимои аффиксҳо ба гурӯҳҳои асосӣ, бадалшавии онҳо, ҷойи зада дар шаклҳои мухталифи грамматикӣ. Вижагиҳои диалектологияи ҳиссаҳои номии нутқ. Вижагиҳои диалектологияи феъл. Вижагиҳои диалектологияи ҳиссаҳои ёвар.

Вижагиҳои синтаксисии шеваҳои тоҷикӣ. Умумият дар соҳти синтаксиси забони адабӣ ва шеваҳо. Лафзи шевагӣ ҳамчун шакли махсуси гуфтугӯӣ. Фишурдагӣ дар ифодаи фикр. Вижагиҳои диалектологияи ибора. Вижагиҳои диалектологияи ҷумла.

Меъёрҳои асосии таснифоти шеваҳои лаҳҷаҳо. Маълумоти умумӣ доир ба гурӯҳбандии шеваҳои тоҷикӣ. Давраҳои тақсимбандии шеваҳои забони тоҷикӣ: а) Пеш аз инқилоб. Ба гурӯҳи кӯҳистон ва ҳамворзамин ҷудо карда шудани лаҳҷаи тоҷикӣ (П.Е. Кузнецов, 1915); б) Пас аз инқилоб. Ба шимолу ғарбӣ ва чанубу шарқӣ ҷудо карда шудани лаҳҷаҳои тоҷикӣ (В. С. Расторгуева, 1960). Ҳудуди интишори ин шеваҳо: а) Шеваи чанубӣ: Кӯлоб, Қаротегин, Бадахшон, Роғ, қисми ҳамвори Ҳисор, Ромит, Норак, Ёвон, Файзобод, гурӯҳҳои дохилӣ, вижагиҳои асосии фарқкунанда, иртиботи таърихӣ онҳо. Унсурҳои архаистӣ дар шева; б) Шеваи шимолӣ: Вилояти Суғд (ба ҷуз ноҳияҳои Айнӣ ва Мастҷох), қисми кӯҳистони Ҳисор, Қаротег, мавзёҳои тоҷикнишини Узбекистон (Бухоро, Самарқанд, водии Фарғона, вилоятҳои Қашқадарёву Сурхондарё ва ғайра), Қирғизистон. Ҳудуди ҷуғрофӣ лаҳҷаҳои ин шева. Умумияти таърихӣ ва тафовути забонии онҳо; в) Шеваи чанубу шарқӣ: Ванҷ, Дарвоз. Мавҷудияти баъзе унсурҳои помирӣ. Гурӯҳҳои дохилии онҳо. г) Шеваи мобайнӣ (марказӣ): Мастҷох, Фалғар, Фондарё.

8. *Семантикаи забони тоҷикӣ*. Семантикаи воситаҳои забонӣ, ки мафҳуми пропозиционалии ҷумларо ифода мекунад. Семантикаи хабари ҷумла. Типологияи семантикии хабарҳо, ки дар асоси нишонаҳо муносибати амалро ба замон нишон медиҳад. Нишонаи

назорати ҳаракат. Таснифи семантики хабарҳо бо актантҳо. Нишонаи семантикаи перформативӣ. Семантикаи модалии хабарҳои имконпазир ва вочиб. Таҳлили қисматҳои маъноӣ луғавии хабар дар мисоли эҳсосият. Масъалаи таҷзияи гурӯҳҳои семантикӣ (дар мисоли гурӯҳи феълҳои нутқ). Семантикаи гурӯҳҳои номӣ (исмӣ). Воситаи ифодакунандаи ҳолати денотативии гурӯҳҳои номӣ дар забони тоҷикӣ. Семантикаи ишоратӣ, номуайяни ва фарогири чонишинҳо: хама, ҳар гуна, ҳар кадом. Семантикаи пешоянд. Тавсифи маъноӣ пешояндҳои сермаъноӣ тоҷикӣ бо усули сохторӣ ва шинохтии семантика. Таҳлили гурӯҳҳои муродифии пешояндҳои, ки ҳампаҳлӯии объектро дар фазо ифода мекунад. Семантикаи инкор. Инкоршавӣ дар забони тоҷикӣ. Маъно ва доираи амали ҳиссаҳои *на*. Ҷумлаҳои семантикаи умуман ва қисман инкоршаванда. Инкоршавии омехта. Инкоршавии бетараф ва муқобил. Инкоршавии маҷозӣ. Инкоршавии кумулятивӣ. Семантикаи таҷзияи актуалӣ. Муносибати семантики *тема, рема, зерин, нав, ассерсия, презумпсия*. Семантикаи пайвандакҳо. Пайвандакҳои пайваस्तкунанда. (дар мисоли *а, ё, аммо*). Пайвандакҳои шартӣ, сабабӣ ва хилофӣ. Корбурди калимаҳои *чунин ва инчунин*. Семантикаи воситаҳои забонии ифодакунандаи иттилооти коммуникативӣ-прагматикӣ дар ҷумла. Семантикаи ҳиссаҷаҳо. Ҳиссаҷаҳои «мантикӣ» дар мисоли ҳиссаҷаҳои *ҳатто, танҳо*. Ҳиссаҷаҳои субъективӣ-модалӣ дар мисоли ҳиссаҷаҳои *-а, -о*. Ҷойи калимаҳои туфайлӣ дар сохтори семантикии ҷумла. Семантикаи шохисҳои дақиқӣ. Калимаҳои дискурсивӣ. Семантикаи навъи ҷумлаҳои коммуникативӣ, семантикаи пурсишҳои умумӣ ва махсус. Семантикаи амрӣ. Мувофиқати калимаҳои модалӣ ва ҳиссаҷаҳо бо корбурди хоси баёния. Таҳқиқот дар доираи манзараи тоҷикзабонии олам. Фазо ва вақт дар МТЗО. Қиёфаи инсон дар МТЗО. Консептҳои фарҳангасоси МТЗО.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.01

Шифр специальности:

10.02.01 - Таджикский язык

I. Отрасль науки:

Филологические науки

II. Формула специальности:

Содержание специальности Таджикский язык составляет разработка проблем теории современного таджикского языка как логического этапа исторического развития науки о таджикском языке, систематизации представления о научной грамматике таджикского языка и его истории. Специфика этой специальности проявляется в том, что она строится как естественное продолжение теории языка, а именно как представление возможностей общей лингвистической теории в ее применении к конкретному материалу таджикского языка. Это позволяет, с одной стороны, наполнить эмпирическим содержанием общелингвистические знания, а с другой, акцентировать внимание на таджикском языке как на реализации общих и второстепенных принципов организации, языковой структуре.

Логическим этапом исторического развития персидско-таджикского языка является современный таджикский язык. Определяемые временем рамки понятия «современный таджикский язык» определяют реализацию понятия «естественный современный таджикский язык» – язык таджикского народа, государственный язык Республики Таджикистан. Таджикский литературный язык является нормированной и упорядоченной формой существования таджикского языка с его функционально-коммуникативными разновидностями. Типологические особенности современного таджикского литературного языка проявляются в наличии у него типовой аналитической структуры, исторически эволюционировавшей в результате вымирания диалектологической структуры этого языка. Слово и текст выступают как ключевые понятия, используемые при изучении структуры и функционирования современного таджикского языка. Словарь и грамматика являются двумя способами представления языковой системы. Языковая система определяется как языковая компетенция носителя языка и как лингвистическая модель. Современными принципами изучения языка являются интегральность, антропоцентричность, текстоцентричность, коммуникативность, функциональность. Лингвистические дисциплины, изучающие

различные уровни системы таджикского языка: фонетика, лексикология, морфемика и морфонология, словообразование, морфология, синтаксис, стилистика, семантика.

Области исследований:

1. Древнеиранские языки. Понятие об иранских языках. Этапы исторического формирования иранских языков: индоевропейский, индоиранский (арийский), иранский периоды. Вымирание индоиранского языка и появление иранских языков.

Понятие иранского праязыка (древнеиранского, общеиранского) и диалектологическое дробление данного языка. Генеалогическая близость иранских языков в плане появления, общности их звуковой, лексической и грамматической структур. Исторические основы дробления праиранского языка. Диалектологическая классификация древнеиранских языков. Исторические основы появления восточной и западной групп иранского языка. Иранские языки древнего периода: авестийский, древнеперсидский, мидийский и скифо-сарматские диалекты. Отношения грамматической структуры авестийского и древнеперсидского языков. Понятие «персидский язык» и «персидская группа языков» в современной иранистике. Место персидского языка в генеалогическом дереве иранских языков. Письменные источники иранских и неиранских языков о персах и их языке. Исторические периоды эволюции таджикского языка. Основные принципы периодизации персидского (таджикского языка). Структурные особенности таджикского языка в разные периоды и его значение в периодизации этого языка. Роль письменных памятников в разделении периодов развития таджикского языка. Основные периоды эволюции таджикского языка: древний, средний и новый.

Авестийский язык. Авеста как основной и древнейший источник иранской цивилизации. Этнокультурное значение древней книги для иранских народов. История изучения Авеста. Основные этапы формирования произведения и история ее фиксации. Состав и содержание Авеста. Исторические сведения по наскам. Структура остальных произведений Авеста: Ясна, Висперед, Видевдат, Яшты, Малая Авеста. Их содержание и структура. Зенды и Позенды. Их содержание и суть. Основные способы редактирования и восстановления авестийских текстов. Различительные особенности языка авестийских текстов в зависимости от его классификационного периода. Издание авестийских текстов. Перевод Авеста на другой язык. Место Авеста в цивилизации и культуре иранского происхождения.

Авестийское письмо и принципы его написания. История письменной фиксации текста Авеста. Появление авестийского письма. Основные графические особенности системы авестийского письма: выражение в нем гласных и согласных. Формы соединения букв. Звуковая структура авестийского языка. Фонетическая структура авестийского языка: гласные (вокализм), дифтонги, согласные (консонантизм), сочетаемые согласные (звуковые кластеры). Ударение и интонация. Структура слова в авестийском языке. Особенности корня и основы. Использование формантов. Словообразование авестийского языка, использование префиксов и суффиксов. Сложные и составные слова. Словообразование именных частей. Словообразование глагольных частей. Основные грамматические особенности авестийского языка. Грамматические категории состояния (падеж), рода, числа и формы их выражения. Главные лексико-грамматические особенности именных частей речи (существительное, прилагательное, числительное, местоимение) в этом языке. Структура и грамматическая категория глагола авестийского языка. Предлоги. Наречие. Синтаксическая структура авестийского языка. Способы синтаксической связи. Структура оборота речи. Простые предложения. Сложные предложения.

Средний период развития таджикского языка. Диалектологическое группирование среднеиранских языков. Западноиранские языки: парфянский и среднеперсидский. Восточноиранские языки: согдийский, хорезмский, аланский, бактрийский и сакские говоры. Письмо и письменные произведения, основные особенности этих языков. Диалектологические отношения среднеиранских языков. Роль среднеиранских языков в исторической эволюции таджикского языка.

История таджикского языка. Исторические периоды эволюции таджикского языка. Основные принципы периодизации персидского (таджикского) языка. Структурные особенности таджикского языка в разные периоды и их значение в периодизации этого языка. Роль письменных произведений в периодизации развития таджикского языка. Основные периоды эволюции таджикского языка: древний, средний и новый.

Древнеперсидский язык. Возникновение и формирование древнеперсидского языка. Исторические предпосылки распространения этого языка; место и престиж данного языка в период Ахеменидов. Персидские племена в Центральной Азии в начале первого тысячелетия до н.э., их миграция в юго-западные регионы исторического Ирана. Языковое пространство региона

Аншан и распространение персидского языка. Система письма и письменных произведений древнеперсидского языка. Клинопись и его возникновение. Клинописный алфавит древнеперсидского языка, его основные особенности. Клинописные буквы для выражения долгих гласных и открытых кратких слогов. Выражение цифр и идеограмм. Знак словесного абзаца. Письменные памятники древнеперсидского языка. Пространство древнеперсидских текстов и изучение географии древнего Ирана, его смежные пределы. Язык и стиль текстов. История открытия и прочтения древнеперсидских надписей. Роль Г. Гротефенда в раскрытии тайны клинописи. Фонетическая структура древнеперсидского языка. Гласные (вокализмы) древнеперсидского языка, их долгота и краткость. Дифтонги и их особенность. Согласные (консонантизмы) древнеперсидского языка и их классификация. Их звуковые и фонологические особенности. Сочетания и их фонетические особенности. Слог в древнеперсидском языке. Ударение. Роль исторического ударения в эволюции структуры персидского языка. Корень, основа и форманты в древнеперсидском языке. Корень, префиксы и суффиксы. Степени корня. Словообразующие и основообразующие аффиксы. Основы и их типы: тематические, атематические, именные, глагольные. Форманты и их грамматические особенности. Грамматические особенности именных частей речи. Морфологические особенности существительного и прилагательного. Грамматические категории падежа, рода, числа и способы их выражения в именных частях речи. Словообразование существительных и прилагательных. Виды основ по структуре. Словообразовательные аффиксы. Сложные слова. Выражение степени прилагательного. Числительные, их особенности и виды. Словообразование числительных. Местоимения их лексико-грамматические особенности. Вид местоимений. Энклитические местоимения. Выражение лица и числа, рода и падежа местоимений. Грамматические особенности глагола и наречия. Глагольные основы в древнеперсидском языке, их разновидность. Способы образования. Приставки. Выражение лица и числа с глагольными окончаниями. Грамматические категории феъл в древнеперсидском языке. Глагольные залого: действительный, страдательный и средний (медиум). Выражение времени в грамматических формах глаголов. Глагольные наклонения и их особенности. Неспрягаемые формы глаголов: инфинитив и причастие. Структура и функция инфинитива. Причастие и его залого. Грамматические особенности

вспомогательных частей речи в древнеперсидском языке. Послелог и предлоги, их лексико-грамматические особенности. Функции предлогов и послелогов. Частица отрицания и запрета, их функции. Синтаксические особенности древнеперсидского языка. Обороты речи и их структура. Простые предложения и их особенности. Сложные предложения их виды и особенности.

Среднеперсидский язык. Исторические условия формирования среднеперсидского языка. Общие сведения о грамматической системе среднеперсидского языка. Его отличительные особенности относительно древнеперсидского языка. Отношение среднеперсидского языка к языкам персидскому, таджикскому и дари. Транскрипция и транслитерация среднеперсидских текстов. История изучения среднеперсидского языка. Система письма и письменные произведения среднеперсидского языка. Возникновение среднеперсидского письма арамейского происхождения. Графические особенности среднеперсидского письма: выражение долгих гласных и согласных. Способы соединения букв в письме. Соединяющиеся и не соединяющиеся буквы. Гетерограммы, принципы их написания и прочтения. Словари гетерограмм. Письменные произведения на среднеперсидском языке. Наскальные надписи, их содержание. Надписи на монетах, драгоценных камнях, фигурках, посуде и пластинках. Языковые особенности письменных среднеперсидских (пехлевийских) произведений. Характерные особенности типы пехлевийского письма. Фонетические особенности среднеперсидского языка. Гласные и их классификация. Преобразование древних дифтонгов на монофтонги в среднеперсидском языке. Согласные: основные особенности и их классификация. Слог и ударение в среднеперсидском языке.

Грамматические особенности именных частей речи. Грамматическая структура среднеперсидского языка. Аналитизм в этом языке его отличие от древнеперсидского языка. Структура слова, способы словообразования в языке. Существительное: структура и грамматические особенности. Преобразования морфологических структур языка из флективизма на аналитизм и его роль в трансформации существительных. Грамматические категории существительного и способы их выражения. Словообразование существительного. Прилагательное и его грамматические особенности. Словообразование прилагательных. Числительное: его виды и морфологические особенности. Словообразование числительных. Местоимения, грамматические особенности и вид местоимений. Историческая эволюция системы

местоимений. Грамматические особенности глагола среднеперсидского языка. Коренные изменения в системе глагола среднеперсидского языка. Глагольные основы и их особенности. Категория времени и способы ее выражения. Категория наклонения и ее особенности в языке. Трансформация категории залога. Словообразование глагола. Превербь. Непрягаемые формы глагола: инфинитив, герундий, причастие. Их грамматические особенности в среднеперсидском языке. Наречие и историческая эволюция его структуры в среднеперсидском языке. Исторические (древние) наречия. Образование наречия с суффиксом *-ihā*. Грамматические особенности вспомогательных частей. Предлоги их грамматические особенности. Типы предлогов: простые, именные, наречные и составные. Использование предлогов в функции послелога. Послелог *-gāu* и его грамматические особенности. Роль предлогов и послелогов в формировании аналитической системы среднеперсидского языка. Союзы среднеперсидского языка, виды и их лексико-грамматические особенности. Частицы: виды и их грамматические функции. Синтаксическая структура среднеперсидского языка. Обороты речи, виды и их особенности. Особенности простого предложения. Сложные предложения и их виды. Грамматические особенности и структура сложных предложений.

Формирование и эволюция персидского дари языка. Условия и среда развития персидского языка дари. Понятие языка дари и его возникновение: гипотезы ученых по этому поводу. Языковые и внеязыковые факторы в формировании этого языка. Роль парфянского языка и восточноиранских языков в формировании персидского языка дари. Использование арабского письма в этом языке, особенности письма в раннеперсидском языке. Письменные произведения раннеперсидского периода. Первые персоязычные литераторы и мыслители. Становление и эволюция языка в эпоху Саманидов. Языковые особенности поэзии поэтов Саманидской эпохи. Роль Рудаки и его современников в формировании литературного персидского языка. Особенности языка прозы 9-10 веков. Языковые и стилевые особенности «Шахнаме» Фирдоуси и его роль в языковой эволюции. Литературный персидский дари язык 11-12 веков и начала 13 века. Литературный персидский дари язык 13-14 веков. Ситуация литературного языка 15 века. Языковые особенности данного периода. Языковые и стилевые особенности произведений 16-17 веков. Развитие литературного языка 18 и начала 19 веков. Литературный таджикский язык во второй

половине 19 и начале 20 веков. Формирование современного литературного таджикского языка: среда формирования и особенности его развития.

3. Лексикология. Слово в лексической системе таджикского языка. Слово основная единица речи. Лексическое и грамматическое значения слов. Многозначность слов. Основной фонд и лексический состав таджикского языка. Омонимы и пути их возникновения. Отличие омонимов от многозначности слов. Синонимы и источники их появления. Словарь синонимов. Антонимы. Словарь антонимов. Таджикские словари с точки зрения исторического происхождения. Исконные таджикские слова. Заимствованные слова и причины их вхождения в таджикский язык. Арабские, тюрко-узбекские и русско-международные слова в таджикском языке. Лексика таджикского языка с точки зрения сферы употребления. Общая, диалектная и отраслевая лексика. Лексика таджикского языка по степени употребительности. Активная и пассивная лексика. Архаизмы и неологизмы. Фразеология таджикского языка. Особенности фразеологизмов. Структура фразеологизмов таджикского языка. Типы фразеологических единиц. Семантические и стилистические особенности фразеологизмов. Их синтаксическая функция в предложении.

Таджикская лексикография. Типы словарей. Из истории таджикских словарей. Составление таджикских словарей в доисламский период. Эволюция составления словарей в средние века. Современная таджикская лексикография. Особенности и стилистические возможности лексических единиц таджикского языка.

4. Фонетика. *Звуковая структура языка*. Предмет обсуждения фонетики. Сегментные и суперсегментные фонетические единицы. Субъективные и объективные методы фонетики. Фонетика и другие разделы лингвистики (лексикология, морфология, синтаксис, орфография, орфоэпия). Связь фонетики с нелингвистическими науками: физика (акустика), биология (физиология), психология, медицина, математика. Теоритическая и практическая значимость фонетики. Транскрипция и транслитерация. Тройственность фонетических единиц. Поражающий аспект. Артикуляционный аппарат: дыхательный аппарат, голосовой аппарат, звуковой аппарат. Артикуляционная база таджикского языка и ее важнейшие особенности. Акустический (слуховой) аспект. Понятие звук. Время артикуляции длительность звука. Быстрота колебаний и

повышенность звука. Сила артикуляции и твердость звука. Лингвофункциональный аспект. Членение речевого потока. Фонема и ее оттенки. Отличительные признаки фонемы. Система таджикского вокализма. Состав гласных. Классификация гласных звуков по признаку ряда, подъему, участию губ и степени устойчивости. Описание гласных переднего ряда (и, э), смешанного ряда (а, у), заднего ряда (у, о). Система таджикского консонантизма. Состав согласных. Классификация согласных по работе активных органов (по месту артикуляции): губные, языковые, язычковые и гортанные. Классификация согласных по способу образования: смычные согласные, щелевые и дрожащие. Классификация согласных по участию шума и тона: тональные, шумные звонкие и шумные глухие. Звонкие и глухие парные согласные: б-п, д-т, г-к. ч-ч. в-ф, ж-ш, ғ-х. Классификация согласных по участию резонаторов: назальные и вненазальные. Описание губных, языковых, язычковых, гортанных согласных. Система согласных. Отличительные признаки таджикских согласных: место звукообразования, способ звукообразования, участие резонаторов, тона и шума. Фонологические противопоставления (оппозиции) согласных. Фонемы в речевом потоке. Понятие речевой цепи. Закон экономии и экономичности языка, звуковых изменений и преобразований. Парадигматические и синтагматические звуковые изменения. Законы звукового совпадения и соответствия. Звуковые явления: редукция, повышение, понижение, метатеза, ассимиляция, чередование звуков. Фонетическая вариативность слов: чередование гласных, чередование согласных. Изменение ударных форм. Сочетание фонем. Сочетание согласных и гласных (СУ), гласных и согласных (УС). Сочетание двойных и тройных согласных в интервокальном состоянии (-СС-, -ССС-). Сочетание согласных в заимствованных словах. Слог. Слог как наименьшая единица артикуляции. Виды слогов (открытый и закрытый, ударный и безударный). Фонетическая сущность слога. Слоγοобразование. Употребление таджикских гласных в пределах слога. Слоγοобразующая способность тональных согласных. Общепринятые теории слогоделения: античная теория, теория физической напряженности Л.В.Щерба, сонорная теория. Структура и виды таджикского слога. Звуковые слоги и слоги аруза. Ударение слова. Понятие ударения. Фонетическая сущность ударения. Типы ударения слова: количественное ударение, тональное ударение, силовое ударение, качественное ударение, ударные формы таджикских слов в двух осях употребления:

местоименная ось (или лексическая форма) и ось сочетаемости (или грамматическая форма). Самые распространенные ударные формы таджикских слов. Ударные формы заимствованных слов. Безударные слова и морфемы. Энклитики и проклитики. Функции ударения слова. Интонация. Понятие интонации. Функции интонации. Элементы интонации: Фраза и синтагма. Предупредительное ударение. Интонация основных типов таджикской речи. Повествующая интонация. Вопросительная интонация. Восклицательная интонация. Интонация обращения. Интонация перечисления. Фонетическая стилистика. Функции фонетической стилистики речи. Соединение звуков. Диссонанс звуков как стилистический недостаток звуков, имеющих одинаковую, общую и близкую артикуляцию. Плавность и мелодичность речи. Звукозапись как инструмент образности и экспрессивности выражения. Повторение звуков. Повторение гласных. Повторение согласных. Звуковое подражание. Стилистические особенности интонации речи. Пауза, звучание, логическое ударение, эмфатическое ударение. Орфоэпия. Правила и нормы литературного произношения. Нормы правильного произношения звуков таджикского языка (согласные, гласные) и суперсегментные фонетические единицы (ударение, интонация, фраза, синтагма). Факторы обретения литературным таджикским произношением особенностей единства и сплоченности. Формирование диалекта литературного таджикского произношения на базе диалектной опоры. Эволюция и формирование норм литературного произношения. Изменения, произошедшие в произношении литературного таджикского языка вследствие лингвистических и экстралингвистических факторов. Взаимовлияние таджикской письменности и речи. Естественное и искусственное произношение. Стилистические особенности и возможности таджикского языка.

Орфография. Орфография как система исторически сформировавшегося комплекса правил, которая определяет единство способа записи письменной речи. Общественная функция орфографии. Наиболее важные правила таджикской орфографии. Основные принципы таджикской орфографии. Фонетические принципы: соответствие написания и произношения слова. Морфологический принцип: написание слов и словосочетаний в соответствии со структурой и морфологическим составом слов и словосочетаний. Историко-традиционный принцип: написание отдельных слов в соответствии со звуковыми и структурными

изменениями предыдущих периодов развития языка. Способ фонологического анализа.

5. Морфология. Лексическое и грамматическое значение слова. Грамматическая категория. Способы выражения грамматических значений: синтетический, аналитический и смешанный. Пути и способы образования грамматических форм слов: формообразующие и словообразующие префиксы, суффиксы и союзы; формы сложных слов.

Морфологическая структура слов таджикского языка: простые слова, составные слова, слово-сращение, сложное слово, составные слова. Формообразующие и словообразующие префиксы. Союзы: изафетный союз, глагольное окончание, глагол-связка. Местоименные суффиксы. Основа слова. Понятие простых, производных, сложных слов и слов-сращений. Однозначность понятия корня с основой слова. Нормы группирования и классификации частей речи. Лексические и грамматические слова как части речи. Лексическое значение, грамматические формы и категории, словообразовательные способы и формы, синтаксические функции как нормы группирования слов. Самостоятельные части (существительное, прилагательное, числительное, местоимение, глагол, наречие) и вспомогательные (предлоги, послелого, союзы, частицы и междометия).

Имя существительное. Лингвистические и грамматические группы имен существительных. Личные и неличные имена, имена собственные и нарицательные. Вещественные и абстрактные имена. Собирательные имена. Лексический род имен существительных и их образование путем словообразования и заимствования. Категория неопределенности имени существительного. Артикль -е как грамматическое средство выражения неопределенности имени существительного. Лексический способ выражения категории неопределенности имени существительного: числительное як (один), местоимения ягон (какой-нибудь), кадом як (какой-то). Категория числа в имени существительном. Выражение количества предметов лексико-грамматическим (20 человек дехкан) и грамматическим путем. Суффиксы множественного числа -он (-ён, -вон, -гон), -хо. Арабские элементы множественного числа в таджикском языке. Арабское ломанное множественное число. Арабская двойственная форма множественного числа. Выражение множественного числа арабских заимствований при помощи суффикса -от (хаёлот - иллюзии, наботот - растения) и таджикских слов (супоришот - поручения, фармоишот - распоряжения, сабзавот - овощи).

Словообразование имени существительного. Структура имен существительных: простые, производные, сращенные, сложные и составные имена существительные. Способы словообразования имен существительных: морфологический, синтаксическо-морфологический, морфологическо-синтаксический, лексико-синтаксический, лексико-семантический и сокращения. Лексико-семантические единицы как основа словообразования. Понятие формообразования и словообразования. Формообразующие и словообразующие аффиксы в именах существительных: префикс, суффикс и интерфикс. Формообразующие суффиксы. Словопроизводные суффиксы, образующие имена существительные, обозначающие лиц. Словопроизводные суффиксы, образующие имена существительные, обозначающие название предметов и пространство. Словопроизводные суффиксы, образующие абстрактные имена существительные. Словосложение имен существительных. Сложносочиненные и сложноподчиненные имена существительные и их морфологический состав. Смешанный способ словообразования имен существительных. Смешанные однокомпонентные сложносочиненные существительные. Трехкомпонентные сложные имена существительные. Составные имена существительные. Сокращенные слова (сокращения). Субстантивация частей речи: прилагательные, некоторые простые, составные и дробные числительные, причастия настоящего времени.

Прилагательное. Особенности и признаки прилагательного как самостоятельная часть речи. Лексико-грамматические группы прилагательных: качественные и относительные. Морфологическая категория прилагательных. Категория степени качественных прилагательных: а) сравнительная степень; б) несравнительная степень. Сравнительные степени: сравнительная, превосходная. Обозначение малости и множества признака, уменьшения и ласковости прилагательными. Относительные прилагательные. Пути словообразования прилагательного: морфологический, морфологическо-синтаксический, лексико-семантический, лексико-синтаксический. Структура прилагательных: простые, производные, сложные и составные прилагательные. Префиксы и суффиксы, производящие прилагательные. Сложные прилагательные. Сложносочиненные прилагательные. Сложноподчиненные прилагательные и их морфологический состав. Смешанные прилагательные. Составные прилагательные. Общекомпонентные прилагательные.

Числительное как часть речи. Структура числительных: простые, производные, сложные и составные числительные. Количественные числительные: первообразные, предположительные, дробные. Составные числительные. Нумеративы.

Понятие местоимения. Синтаксические функции местоимений. Виды местоимений по значению и принадлежности: местоимения, относящиеся к существительным, прилагательным, числительным и наречию: личные, возвратно-усилительные, вопросительные, указательные, определительные, отрицательные, неопределенные, взаимные местоимения. Личные и притяжательные местоименные суффиксы. Стилистические возможности и особенности именных частей речи.

Глагол. Выражение глаголом действия, состояния и отношения. Спрягаемые и неспрягаемые формы глагола. Глагольные основы. Спряжение глаголов. Особые оттенки спрягаемых форм и выражение лица и числа. Классификация по энклитическим суффиксам и глаголам-связкам. Употребление глаголов «хаст» (есть) и «будан» (быть) в функции глаголов-связок. Самостоятельные и вспомогательные глаголы. Модальные глаголы, глагольные префиксы и суффиксы. Категории лица, числа, залог, вид, наклонения и времени глагола. Залоги глагола. Переходные и непереходные глаголы. Прямые и косвенные глаголы. Действительный залог глагола. Абсолютный вид глагола и средства его выражения. Несовершенный вид глагола и формы его выражения. Очевидные и повествовательные глаголы. Наклонение глаголов: изъявительное, условно-желательное, повелительное и предположительное. Времена глагола: прошедшее, настоящее и будущее. Формы выражения повествовательного глагола, времен условно-желательного и предположительного наклонений. Повелительное наклонение. Структура глаголов: простые, производные, составные. Префиксы и суффиксы, образующие глагол. Позиция формообразующих префиксов глагола. Формообразующая приставка ме- и на-. Составные глаголы: составные именные и составные глагольные. Использование грамматических элементов глагола в составе именного составного глагола. Неспрягаемые глаголы: инфинитив, причастие и деепричастие. Глагольные и именные особенности инфинитива. Времена причастия. Глагольные и именные особенности причастия. Деепричастие и его глагольные и наречные особенности. Стилистические особенности и возможности глагола.

Наречие. Морфологические особенности наречия. Выражение степеней (сравнительного и превосходного). Выражение малости и множества, уменьшительности и ласковости. Структура наречий: простые, производные, сложные и составные. Образование наречий при помощи суффиксов. Образование наречий при помощи префиксов. Сложные наречия. Образование сложных наречий синтаксическо-морфологическим путем. Составные наречия. Виды наречий. Наречия образа действия, сравнения, количества и степени, времени, места, причины, цели. Стилистические особенности и возможности наречия.

Предлоги и послелогов как часть речи. Общая информация о предлогах и послелогах. Предлоги. Появление предлогов. Соотношение предлогов и послелогов в таджикском языке. Морфологический состав предлогов. Первообразные простые предлоги, их основные функции и значения. Первообразные составные предлоги, именные изафетные, составные именные изафетные, повторяющиеся именные изафетные и составные неизафетные. Послелогов. Первообразные и именные (непервообразные) послелогов.

Союзы как части речи. Структура союзов. Простые, сложные, составные союзы. Соединительные союзы: соединительные, противительные и разделительные. Подчинительные союзы. Виды подчинительных союзов: времени, места, способа, количества и степени, сходства, причины, цели, условия, противления, примыкания.

Частицы и модальные слова. Частицы как часть речи. Морфологическая структура частиц, первообразные и непервообразные. Структура частиц: простые, производные, составные. Группирование частиц по значению и функции. Виды частиц: формообразующие, указательные, ограничительные, интенсифицирующие, отрицательные, вопросительные, сравнительные, эмоциональные, утвердительные, модальные, волевые. Выражение разных модальных значений. Краткий обзор некоторых модальных и волевых частиц. Место частиц: предпозиция и постпозиция.

Междометие как части речи. Общие сведения о междометии. Виды: междометий, выражающие чувство и вольнения, междометия выражающие волю (повелительные). Семантические группы междометий, структура междометий, синтаксические функции междометий. *Подражательные слова*. Семантические группы подражательных слов. Грамматические особенности

подражательных слов. Стилистические особенности и возможности вспомогательных частей речи.

6. Синтаксис таджикского языка. *Связь слов и их грамматические средства в словосочетаниях и простых предложениях.* Связь слов в современном литературном таджикском языке: соединение и подчинение. Соединительная связь между однородными членами предложения: однородные подлежащие, сказуемые, определения, дополнения и обстоятельства. Грамматическое средство соединительной связи. Примыкающие соединительные союзы ва, - у (ю), хам...хам, на...на, чи...чи, инчунин; противительные (аммо, вале, лекин, балки, вагарна, бошад, набошад); разделительные (ё, ё ки, ё ин ки, ё...ё, гоҳ...гоҳ) и интонационные.

Подчинительная связь между словами словосочетания и предложениями. Типы подчинительной связи: согласование, изафет, управление, примыкание, артикльная, смешанная. Согласующая связь. Согласование сказуемого и подлежащего в лице и числе. Полное и неполное согласование. Грамматическое средство согласующей связи: глагольные окончания, глагол-связки и порядок слов. Связь согласования в словосочетаниях и их грамматические средства. Подчинительная изафетная связь. Средство связи между определяющим и определяемым - наличие изафетного окончания. Связь приложения и определяемого при помощи изафетного окончания. Присоединение изафетного окончания к определяемому. Присоединение изафетного окончания ко всем типам имени существительного, предметных местоимений, инфинитив и субстантивированные части речи. Подчинительное управление. Выражение подчинительного управления при помощи предлогов и послелогов. Подчинение к поясняемому прямых и косвенных дополнений и всех видов наречий посредством управления. Формирование глагольных инфинитивных словосочетаний, причастий, деепричастий и некоторых словосочетаний существительных, прилагательных, числительных, местоименных и наречных посредством связи управления. Подчинительное примыкание. Простой тип связи в словосочетании и предложении. Порядок слов и интонация. Расположение перед основным словом подчиняемых членов путем примыкания. Подчинение путем примыкания к своим пояснениям определяемого, безизафетных приложений, различных обстоятельств, прямых дополнений и некоторых обособленных членов. Артиклевая связь. Применение артикля –е как

грамматическое средство в некоторых словосочетаниях имен существительных. Соединение артикля - е к основному слову. Незначительная употребляемость данного вида связи в современном литературном таджикском языке. Относительно высокая употребляемость артикля - е при выражении данного вида связи в классическом литературном языке. Разбор подчинительного компонента: существительного, прилагательного, местоимения. Смешанная связь. Подчинение некоторых членов посредством двойных грамматических средств: артикля и предлога, изафетного окончания и предлога, изафетного окончания и послелога, связь пары предлогов, связь предлога и послелога с основным словом. Низкая употребляемость такого типа связи.

Словосочетание. Словосочетание как синтаксическая единица. Номинативная особенность словосочетания. Образование словосочетания от двух и более самостоятельных слов. Относительно сложное понятие, выражаемое словосочетанием. Подчинительное отношение компонентов словосочетания одного к другому. Общность и различие словосочетания от слова, фразы и предложения. Типы связи в словосочетаниях. Основные и подчинительные компоненты словосочетания. Определение словосочетания по отношению к основному компоненту. Структура словосочетаний: простые, сложные и распространенные. Группирование словосочетаний по семантическим и грамматическим особенностям. Свободные синтаксические и фразеологические словосочетания, их общность и различие. Свободные синтаксические словосочетания и их группирование. Именные словосочетания (существительные, прилагательные, числительные и местоименные), глагольные и наречные словосочетания. Словосочетания существительного. Имя существительное всех типов - основной компонент словосочетаний. Выступление прилагательного, числительного, местоимений, инфинитива, причастия, подражательных слов, фраз, устойчивых словосочетаний, наречия и имени существительного в качестве подчинительного компонента. Формирование словосочетаний существительных по изафету, примыканию, управлению, согласованию, артиклю и смешанному типу. Выражение разных значений существительными словосочетаниями. Прилагательные словосочетания. Прилагательное - основной компонент словосочетания. Употребление прилагательных преимущественно в составе существительных и глагольных словосочетаний. Подчинение прилагательному разных частей речи посредством

управления и примыкания. Обозначение прилагательными словосочетаниями объекта, времени, пространства, площади, противоречия, сравнения, ограничения, лишения и определения. Числительные словосочетания. Числительное – основной компонент словосочетания. Числительные словосочетания при типах связи - управления, примыкания и изафета. Подчинение числительному существительного, местоимения и первообразного числительного. Местоимение как основной компонент словосочетания. Подчинительная связь типа изафет, управление и примыкание существительного, прилагательного, местоимения, причастия и наречия. Глагольные словосочетания. Обзор инфинитивных, причастных и деепричастных словосочетаний в таком типе словосочетаний. Инфинитивные словосочетания. Широкая употребляемость инфинитивных словосочетаний. Применение всех самостоятельных частей речи как подчинительный компонент в инфинитивных словосочетаниях. Образование таких словосочетаний по типу связи - изафет, управление и примыкание. Наличие глагола и существительного в таком типе словосочетаний. Выражение разных значений инфинитивными словосочетаниями. Причастные словосочетания. Причастие как основной компонент. Значительное формирование причастных словосочетаний в составе словосочетаний имен существительных. Использование связи управление и примыкание в этих словосочетаниях. Образование причастных словосочетаний при помощи дополнений и обстоятельств. Обозначение времени этими видами словосочетаний. Деепричастные словосочетания. Образование этих словосочетаний по связи примыкания и управления. Малоупотребительность деепричастных словосочетаний. Наречные словосочетания. Наречие как основной компонент словосочетания. Значительное формирование наречных словосочетаний по типам связи - примыкания и управления. Наречия количества, степени, меры, времени и пространства как основной компонент словосочетания. Существительные, местоимения, числительные и наречия как подчинительный компонент в этом виде словосочетаний.

Простые предложения. Предложение как основное средство мысли и общения. Предложение как единица речи. Грамматические и семантические признаки и предикативные, интонационные, модальные особенности в предложении. Порядок слов в предложении. Классификация простых предложений по структуре, составу, намерению и цели. Участие главных членов.

Односоставные и двусоставные простые предложения. Односоставные глагольные простые предложения. Определённо-личные предложения, обобщённо-личные предложения, неопределённо-личные предложения и безличные предложения. Общность и различие таких предложений по значению, грамматическим особенностям и выражению сказуемого. Назывные предложения и выражение в них времени, места и т.д. Структура и состав односоставных простых предложений. Обозначение утверждения и отрицания. Наличие признака и грамматических признаков утверждения и отрицания в простых предложениях. Роль сказуемых и других частей в выражении утверждения и отрицания. Нераспространённые и распространённые предложения, их признаки, причина распространённости и нераспространённости предложений. Сравнение простых распространённых и развернутых предложений.

Члены предложения: подлежащее, сказуемое, определение, дополнение и обстоятельство. Главные члены предложения (подлежащее, сказуемое) и второстепенные члены (определение, дополнение и обстоятельство). Подлежащее и сказуемое - основа синтаксической структуры предложения. Подлежащее. Грамматические и семантические признаки подлежащего и обозначение им предмета речи. Выражение подлежащего существительным, местоимением обозначающим предмет, инфинитив, фраза и устойчивые словосочетания. Выполнение функции подлежащего прилагательным, числительным, не обозначающим предмет местоимением, причастием, наречием при обретении ими особенностей предмета. Структура подлежащих: простые, составные и развернутые. Место подлежащего в предложении: его обычное и необычное место, его статус в изложении цели. Сказуемое. Выражение действия, состояния и признака. Семантические и грамматические отношения сказуемого и подлежащего и пути их выражения. Глагольные и именные сказуемые. Выражение сказуемого частью речи. Использование глагольных окончаний и связок, различие и их грамматические функции. Вспомогательные глаголы и их грамматические функции. Простые, составные и развернутые сказуемые. Место сказуемых в предложении и их доля в изложении цели. Согласование сказуемого и подлежащего. Полное и неполное согласование. Грамматическое средство согласования главных членов. Определение. Выражение признака, особенности, количества, притяжательности и принадлежности предмета. Семантическое и

грамматическое отношение между определяющим и определяемым. Выражение определения прилагательным, причастием, числительным, существительным, местоимением, инфинитивом, фразой и устойчивым словосочетанием. Подчинение определяемого определяющему при помощи изафетного окончания и порядка слов. Изафетные и неизафетные определения. Их семантические и грамматические особенности. Изафетные определения и их грамматические особенности. Описательные, относительные, причастные изафетные определения. Их выражение частями речи. Притяжательные изафетные определения. Изафетные определения с отношением субъекта, объекта и обстоятельства. Безизафетные определения. Их грамматические и семантические особенности. Приложение и его виды. Изафетные и безизафетные приложения. Обозначение приложением профессий, занятий, должности, функции, клички, прозвища, родства, географического расположения и др. Дополнение. Обозначение объекта действия, состояния и признака сказуемым предложения. Управление сказуемого предложения дополнением. Классификация дополнения. Разделение дополнений на прямые и косвенные по значению, грамматическим особенностям и подчиненности к поясняемому. Маркированные прямые и непрямые дополнения. Место предлогов в выражении значения дополнения. Подчинительное отношение дополнения к своему пояснению разными грамматическими средствами. Выражение дополнения существительным, местоимением обозначающим предмет, местоименными суффиксами, инфинитивом, фразами, устойчивыми словосочетаниями и субстантивированными частями речи. Выражение разных значений дополнениями. Структура и состав дополнений. Позиция дополнения в предложении. Обстоятельство. Обозначение обстоятельством схожести, степени, образа, способа, времени, пространства, причины и цели, условия и противоречия. Подчинительное отношение обстоятельства при помощи предлогов, послелогов и порядка слов к сказуемому предложения или другому пояснительному слову. Выражение обстоятельства частями речи. Классификация обстоятельств по выражению значения, функции, грамматических средств связи и позиции. Структура и состав обстоятельств. Место обстоятельства в предложении. Развернутые предложения. Признак и особенности развернутых предложений. Семантические и грамматические стороны таких предложений. Норма или признак простых развернутых предложений. Наличие одной из следующих

языковых единиц: однородный член, обособленный член, обращение вводных слов, фраз или словосочетаний. Однородность всех членов предложения. Их семантическое и грамматическое отношение. Средство связи между однородными членами. Сочинительные союзы, соединительная интонация. Применение префиксов суффиксов, местоименной энклитики, артикля неопределенности в однородных предложениях и стилистические особенности использования этих языковых единиц. Норма использования знаков препинания между однородными членами. Обособленные члены. Все члены предложения в функции обособленного члена. Обособленные приложения. Функции обособленных членов. Норма использования знаков препинания с обособленными членами. Позиция обособленных членов в предложении. Обращение. Функция и позиция обращения в предложении. Выражение обращения частями речи. Семантические оттенки обращения. Отношение обращения с другими словами предложения. Норма использования знаков препинания в обращении. Вводные слова. Разработка и классификация вводных слов. Функции вводных слов и их значение. Отношение вводных слов к другим членам предложения. Их выражение частями речи. Норма использования знаков препинания в вводных словах. Место вводных слов в предложении. Части актуального членения: тема и рема. Грамматическое и семантическое средство выражения актуального членения.

Сложные предложения. Сложные предложения как относительно совершенствованная форма при выражении мысли. Единая мысль, грамматическая форма и интонация при формировании сложных предложений. Отношение формы и содержания простых предложений в составе сложных предложений. Языковые средства в сложных предложениях: а) грамматические средства: союзы, слова - союзы, согласование глагольных форм сказуемого простых предложений, параллелизм главного и второстепенного членов в составе сложных предложений; б) фонетические и синтаксические средства: интонация, логическое ударение и порядок простых предложений в составе сложных предложений; в) лексико-грамматические средства: соотносительные и указательные слова и фразы; г) лексико-грамматические средства: сравнительные единицы, антонимы, синонимы, повтор слов, вводные слова, обращения. Группирование сложных предложений по значению, грамматическим средствам связи и интонации:

сложносочиненные, сложноподчиненные и многокомпонентные. Сложносочиненные предложения. Их семантические и структурные особенности. Средства связи в сложносочиненных предложениях: союзы, интонация, порядок предложений, согласование глагольных форм - сказуемое предложений, эллипсис, местоименный энклитик, повтор слова, относительные единицы; общие члены, обращения, вводные слова и словосочетания. Закрытые и открытые формы в сложносочиненных предложениях. Средства выражения и их связь. Сложносочиненные предложения обстоятельства и их семантико-грамматические особенности. Способ выражения сказуемых. Сложносочиненные предложения с союзами и без союзов. Соединительные сложносочиненные предложения и средства связи в них. Отношения одновременности, последовательности, исчисляемости, перечисления, причины и следствия, противоречия и сравнения, целого и частного пояснения, пути и средства их выражения.

Сложносочиненные предложения противоречия. Их грамматические и лексические средства связи. Семантические оттенки данных предложений. Разделительное сложносочиненное предложение и их грамматические средства связи. Семантические оттенки между предложениями. Бессоюзные сложносочиненные предложения. Выражение ими отношения одновременности, последовательности, причины и следствия, сравнения, противоречия и пояснения. Лексико-грамматическая связь между предложениями. Соединительные сложносочиненные предложения обстоятельства. Их семантические и грамматические особенности. Выражение сказуемого в таких предложениях. Связывание простых предложений в составе этих предложений при помощи интонации и союзов. Сложноподчиненные предложения. Главное и придаточное предложения. Различие главного и придаточного предложений. Единая мысль и их структурная общность. Структурная и семантическая самостоятельность главного предложения. Поясняющая особенность придаточных предложений. Обзор сложноподчиненных предложений и их сравнение с простым предложением. Преимущества и недостатки классификации сложноподчиненных предложений по союзам или семантике придаточных предложений. Придаточное предложение, поясняющее одно слово или всего главного предложения. Преимущество классификации сложноподчиненных предложений на основе союзов, соотносительные слова, согласование глагольных форм - сказуемых главного и придаточных

предложений, место придаточных предложений, интонация, значения придаточных предложений. Синтаксическая связь придаточных предложений с главным предложением и их грамматические средства. Статус и место союзов, соотносительные слова, согласование глагольных форм - сказуемого главного и придаточных предложений, интонация, грамматические и лексические средства при связывании придаточных с главным предложением. Группирование придаточных предложений на основе имеющейся функции. Придаточные предложения, поясняющие один член главного предложения, несколько его членов или целое главное предложение. Их значение и грамматические признаки. Придаточное подлежащее. Семантические и грамматические признаки придаточного подлежащего. Пояснение им одного члена главного предложения. Средства грамматической связи в придаточных подлежащих. Доля союзов и соотносительных слов. Придаточное сказуемое. Грамматические и семантические особенности в придаточных сказуемых. Пояснение им одного члена главного предложения. Средства связи в придаточных сказуемых. Соотносительное слово как важное средство связи придаточного сказуемого с главным предложением. Группирование придаточного сказуемого на основе выражения подлежащего главного предложения. Придаточные определения. Грамматические и семантические особенности придаточных определений. Пояснение всех членов главного предложения придаточным определением. Средства связи. Участие артикля и соотносительного слова в данной группе предложений. Выражение значений описания, сравнения, указания, притяжения, приложения и обстоятельства придаточными определениями. Однозначность придаточных определений с глагольными словосочетаниями. Придаточные дополнения. Семантические и грамматические признаки придаточного дополнения. Пояснение им одного члена главного предложения и его группирование на этой основе. Средства связи придаточных предложений дополнения с главным предложением. Позиция сказуемого главного предложения в таких предложениях. Вопрос многозначности в придаточных дополнениях. Однозначность придаточного дополнения с инфинитивными словосочетаниями. Придаточные обстоятельства. Семантические и грамматические признаки придаточных обстоятельств. Пояснение целого главного предложения или одного члена главного предложения придаточным обстоятельством. Грамматические и

семантические особенности и функции придаточных обстоятельств, поясняющие одного члена главного предложения. Грамматические и семантические средства связи придаточных обстоятельств с главным предложением. Группирование придаточных обстоятельств по значению. Придаточные образа действия. Семантические, грамматические особенности и функции придаточных образа действия. Виды придаточного образа действия. Грамматические средства его связи с главным предложением. Общность его с придаточными количества, степени и схожести. Придаточные количества и степени. Значение, функция и их грамматические особенности. Их грамматические средства связи с главным предложением. Придаточные количества и степени действия и признака. Участие в них союзов, соотносительных слов и фраз. Придаточные сравнения. Значение, функция и их грамматические особенности. Грамматические средства связи в этих предложениях. Позиция придаточных предложений сравнения в зависимости от союзов. Придаточные причины. Значение, функция и грамматические особенности придаточного причины. Средства грамматической связи придаточного причины с главным предложением. Характерная особенность союза «ки» в этих предложениях. Общефункциональные союзы придаточного причины с другими предложениями. Участие согласования глагольных форм - сказуемые главного предложения и придаточного при различении таких предложений. Придаточное цели. Значение, функция и грамматические особенности придаточного цели. Грамматические средства связи придаточного цели с главным предложением. Пояснение соотносительных слов придаточными цели наряду с главным предложением. Согласование глагольных форм - сказуемое главного предложения и придаточных как средство различения придаточного цели от придаточного времени, причины, условия, количества и степени при применении общефункциональных союзов. Придаточное времени. Значение, функция и грамматические особенности придаточного времени. Использование грамматических средств связи с главными предложениями в придаточных времени. Пояснение соотносительных слов придаточными времени. Позиция союза «ки» в придаточных времени. Зависимость позиции придаточного времени в сложноподчиненных предложениях от использования типа союзов. Синонимические особенности придаточного времени с обстоятельством времени. Придаточное места. Значение, функция

и грамматические особенности придаточного места. Грамматические средства связи придаточного места с главным предложением. Пояснение соотносительного слова придаточным местом. Позиция придаточного места относительно главного предложения. Придаточное условия. Значение, функция и грамматические особенности придаточного условия. Подчинение придаточного главному предложению при помощи союзов, соотносительных слов, согласования глагольных форм - сказуемых главного предложения, интонации и позиции придаточного. Реальность и ирреальность совершения действия в такого рода предложениях. Придаточное противоречия. Значение, функция и грамматические особенности придаточного противоречия. Подчинение придаточного противоречия к главному предложению разными грамматическими средствами. Соединительный союз состава второго предложения - средство усиления придаточного противоречия. Использование парных союзов противоречия в этих предложениях. Придаточное следствия. Значение, функция и грамматические особенности придаточного следствия. Средства грамматической связи между главным предложением и придаточным следствия. Значение причины и следствия в этих предложениях. Оттенок следствия в придаточных количества, степени, образа и определения.

Многокомпонентные сложные предложения. Состав данных предложений из трех и более предложений. Группирование многокомпонентных сложных предложений в зависимости от выражения значения, семантической и грамматической связи между предложениями. Многокомпонентные сложносочиненные, сложноподчиненные и смешанные предложения. Общность и различие этих групп.

Сложносочиненные многокомпонентные предложения. Семантические и грамматические отношения между простыми предложениями состава многокомпонентных сложносочиненных предложений и их выражение. Единство значения между этими предложениями. Выражение отношений одновременности и последовательности в них. Их выражение при помощи сказуемого предложений и лексические средства. Значения противоречия, причины и следствия, противоречия и разделения, противоречия с причиной и следствием между простыми предложениями их состава. Средства грамматического выражения этих значений.

Сложноподчиненные многокомпонентные предложения. Их группирование в зависимости от семантического и грамматического

отношения между главным предложением и придаточными, а также между самими придаточными. Семантические и грамматические особенности многокомпонентных присоединительных и степенных сложноподчиненных предложений. Однородные и неоднородные отношения в сложноподчиненных многокомпонентных предложениях с одним придаточным. Специфические особенности данной группы. Общность и различие однородных сложноподчиненных многокомпонентных предложений с одним придаточным от сложных смешанных предложений. Средства синтаксической связи между предложениями. Пояснение главного предложения одинаковыми и разными придаточными в неоднородных сложноподчиненных многокомпонентных предложениях. Отношение между придаточными сочинительными и степенными сложноподчиненными многокомпонентными предложениями. Смешанные сложные предложения. Значение, функция и грамматические особенности состава смешанных сложных предложений. Сочинительная и подчинительная связь в данной группе предложений. Грамматические средства связи между предложениями. Употребительность этой модели образования предложений в современном таджикском литературном языке. Общность и различие смешанных сложных предложений от других видов сложных многокомпонентных предложений. Дополнительные предложения. Функция, значение и позиция дополнительных предложений в составе простых, сложносочиненных, сложноподчиненных и многокомпонентных предложений. Группирование дополнительных предложений. Обособленные, вводные и вставные предложения. Обособленные предложения. Функции обособленных предложений в пояснении и разъяснении, конкретизации и ясности, выраженности и точности изложения мысли в основном предложении, значительная семантическая самостоятельность этих предложений и особая интонация в них. Разные члены предложения и частая конкретизация и корректировка обособленными предложениями обстоятельства времени и места. Их пояснительные и объяснительные особенности. Их семантические отношения посредством различных грамматических средств, таких как: яъне (то есть), аз чумла (в том числе), аз кабили (подобно), махсусан (особенно), алалхусус (в особенности) к главному предложению. Вводные предложения и их семантическое отношение к смежным предложениям. Указание ими значений уверения строгости, недоверия, домысла и сомнения, утверждения и подчеркивания мысли, надежды и желания,

приветливости и истока мысли. Пояснительные предложения и их отношение к главному предложению при выражении значений причинности, условности, противоречия, определенности. Вставные предложения. Сообщение дополнительной информации вставным предложением в основном предложении или слове, пояснительное объяснение какого-либо слова. Значительная самостоятельность вставных предложений. Выделение вставных предложений разными средствами: скобки, тире или запятая от главных членов. Прямая и косвенная речь. Передача чужой речи в устной или письменной речи, с целью усиления собственной мысли. Два способа её передачи: прямая и косвенная. Недопущение добавлений, изменений или отклонений при её прямой передаче. Сохранение лексических, грамматических и стилистических особенностей речи. Её расположение в начале, середине и конце высказывания автора. Изменение лица и числа главных членов предложения и придаточных, выраженных местоимениями, при косвенной передаче речи. Сокращение междометий, частиц, некоторых модальных слов, обращений, вводных слов и фраз в прямой речи. Использование знаков препинания в прямой и косвенной речи. Текст или звено синтаксического целого. Структурно-семантические особенности в тексте. Текст как относительно совершенная и сложная форма или звено синтаксического целого. Средства семантической и грамматической связи предложений в тексте: интонация, единство временных форм глагола, сочинительные и подчинительные союзы, соотносительные слова и фразы, повтор слов и порядок компонентов. Связь актуального членения предложения с целостным синтаксическим звеном. Стилистические возможности синтаксиса таджикского языка и его специфика.

7. *Таджикская диалектология.* Таджикский язык в своей диалектической форме. Единая структура в системе приграничных говоров. Общность и различие между говорами. Понятие междиалектического соответствия. Два типа соответствия - простое и сложное между диалектами. Отличие в противоречивых и неразличимых средствах говоров. Различия говоров и их характер в зависимости от разных ступеней развития языка (в фонетике, грамматике и лексике.) Значение больших и малых систем и их отношения друг к другу. Общие изменения в таджикских говорах при воздействии литературного языка.

Лексика. Единство лексического состава и его особых примет для таджикского языка. Общепонятные слова. Диалектные слова. Основные признаки диалектных слов. Факторы диалектных

проявлений. Диалектные слова, распространенные в пределах одного диалекта, группы говоров или одного говора. Диалектизм и его виды. Отличие таджикских диалектов в лексическом разделе. Тематические группы диалектной лексики. Семантическая и структурная сущность диалектной фразеологии. Тавтологическая фразеология в диалектах. Различие фразеологизмов по степени употребляемости. Связь диалектной фразеологии с фразеологией литературного языка. Пути возникновения диалектной фразеологии. Новые явления в лексике и фразеологии таджикских диалектов.

Структура и особенности слога в северных и южных говорах, переходные диалекты (промежуточные и юго-восточные) таджикского языка. Скорость речи. Характер ударения. Интонация.

Диалектические различия в морфологии и их характер (различия аффиксов), звуковой состав аффиксов, разделение аффиксов на основные группы, их чередования, место ударения в различных грамматических формах. Диалектологические особенности именных частей речи. Диалектологические особенности глагола. Диалектологические особенности вспомогательных частей.

Синтаксические особенности таджикских диалектов. Общность в синтаксической структуре литературного языка и диалектов. Диалектная речь как особая разговорная форма. Краткость в выражении мысли. Диалектологическая особенность словосочетания. Диалектологические особенности предложения.

Основные нормы классификации диалектов и говоров. Общие сведения по группированию таджикских диалектов. Периоды разделения диалектов таджикского языка: а) Дореволюционный. Разделение таджикских говоров на горные и равнинные группы (П.Е. Кузнецов, 1915); б) Послереволюционный. Разделение таджикских говоров на северозападные и юговосточные (В. С. Расторгуева, 1960). Пределы распространения этих диалектов: а) Южный диалект - Куляб, Каратегин, Бадахшан, Рог, равнинная часть Гисара, Рамита, Нурика, Явана, Файзабада, внутренние группы, основные отличительные особенности, их историческая связь. Архаистические элементы в диалекте; б) Северный диалект: Согдийская область (кроме районов Айни и Мастча), горная часть Гисара, Каратага, места, заселенные таджиками Узбекистана (Бухара, Самарканд, Ферганская долина, Кашкадарьинская, Сурхандарьинская и другие области) и Кыргызстана. Географические пределы говоров этого диалекта. Их историческая языковая общность и различие; в) Юго-восточный диалект: Ванч,

Дарваз. Наличие некоторых памирских элементов. Их внутренние группы; г) Промежуточный (центральный) диалект: Мастча, Фалгар, Фандарья.

8. *Семантика таджикского языка.* Семантика языковых средств, выражающих пропозициональное понятие предложения. Семантика сказуемого предложения. Семантическая типология сказуемого, показывающая на основании признаков отношение действия ко времени. Признак контроля движения. Семантическая классификация сказуемого с актантами. Семантические перформативные признаки. Модальная семантика возможности и долженствования сказуемых. Анализ разделов лексического значения сказуемого на примере эмоциональности. Вопрос разложения семантических групп (на примере группы глаголов речи). Семантика именных (существительных) групп. Средство, выражающее денотативное обстоятельство именных групп в таджикском языке. Семантика указательности, неопределенности и объемности местоимений: хама (все), хар гуна (всякий), хар кадом (каждый). Семантика предлога. Характеристика значения многозначных таджикских предлогов по структурному и когнитивному методу семантики. Анализ синонимических групп предлогов, обозначающих соседство объектов в пространстве. Семантика отрицания. Отрицаемость в таджикском языке. Значение и круг действия частицы *на (не)*. Семантические обще и частноотрицательные предложения. Смешанное отрицание. Нейтральное и противопоставительное отрицание. Перенос отрицания. Кумулятивное отрицание. Семантика актуального членения. Семантические корреляты темы, ремы, данного, нового, ассерции, презумпции. Семантика союзов. Сочинительные союзы (на примере *а (ва), ё (или), аммо (но)*). Условные, причинные и противительные союзы. Применение слов *чунин (такой) и инчунин (также)*. Семантика языковых средств, выражающих коммуникативно-прагматическую информацию в предложении. Семантика частиц. «Логические» частицы на примере частиц *ҳатто (даже), танҳо (только)*. Субъективно-модальные частицы на примере частиц *-а, -о (а, ну, да)*. Место вводных слов в семантической структуре предложения. Семантика показателей достоверности. Дискурсивные слова. Семантика коммуникативных типов предложения, семантика общих и специальных вопросов. Семантика императива. Согласование модальных слов и частиц с иллокутивной функцией высказывания. Исследования в области таджикской языковой картины мира. Пространство и время в

ТЯКМ. Образ человека в ТЯКМ. Культурно-значимые концепты
ТЯКМ.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.02

Рамзи ихтисос:

10.02.02-Забони русӣ

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Забони русӣ - ихтисоси илмиест, ки муҳтавои онро омӯзиш, проблемаҳои назария ва амалкарди забони русӣ аз давраҳои қадим то замони ҳозира ташкил медиҳад.

Объекти омӯзиш дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси номбурда воҳидҳои ҳамаи сатҳҳои низоми забон, инчунин, матнҳои навҷӯи гуногунро дар бар мегирад; мавзӯи омӯзиши он иборат аз ҳолат, таъсири мутақобила, инкишоф, амалкарди воҳидҳои забони русӣ инчунин вижагиҳои сохторӣ ва амалкарди матнҳо ба забони русӣ мебошад.

Вижагии ихтисоси Забони русӣ аз он иборат аст, ки дар ҷаҳорҷӯбаи он татбиқи назарияи умумии забоншиносӣ нисбат ба маводи мушаххаси Забони русӣ амалӣ мегардад.

Таҳқиқоти ихтисоси зикршуда метавонанд дар ҷаҳорҷӯбаи фанҳои мушаххаси забоншиносӣ мутобиқи сатҳҳои низоми забонӣ ва амалишавии нутқии он: фонетика ва овошиносӣ, ҳат ва имло, луғатшиносӣ, семасиология, морфемика, дериватология, морфология, синтаксис, услубшиносӣ ва забоншиносии матн амалӣ гарданд.

Аҳамияти иҷтимоӣ-фарҳангии таълифоти дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси номбурда анҷомгирифта, вобаста ба вазифаи забони русӣ ҳамчун забони муоширати байни миллатҳо дар давлатҳои ИДМ ва яке аз забонҳои ҷаҳонӣ ба шумор меравад.

Таълифот аз рӯи ихтисоси Забони русӣ ба густариши тасаввурот оид ба мақом ва вижагии амалкарди забони русӣ дар Тоҷикистон, метавонад таассуроти амиқ оид ба ҳолат ва инчунин коркарди иҷтимоӣ-забонӣ, махсусан ҷанбаҳои забоншиносӣ ва таълимӣ-методии забони русӣ бошад.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

Инкишофи илм дар бораи забони русӣ ва таърихи омӯзиши забони русӣ. Таърихи низомҳои овошиносӣ, грамматикӣ ва луғавӣ-фразеологии забони русӣ. Забони ёдгориҳои хаттии асрҳои XI-XVII. Таърихи забони адабии русӣ. Забони русӣ дар асри XVIII. Забони русӣ дар асри XIX. Ба шеваҳо ҷудо шудани забони русӣ. Падидаҳои

лахҷавӣ дар соҳаҳои луғатшиносӣ, фонетика, калимасозӣ, морфология ва синтаксис.

Забони русӣ дар ҷаҳони имрӯза: ҷойгоҳ ва вазифаҳои он. Ҷазои геосиёсӣ, ҳуқуқӣ ва муоширати забони русӣ. Забони муосири русӣ ҳамчун забони халқи рус, забони давлатии Федератсияи Россия, забони муоширати байналмилалӣ дар ИДМ, яке аз забонҳои ҷаҳонӣ. Тамосҳои забони русӣ бо забонҳои ҳеш ва бегона. Мақом ва вижагиҳои амалкарди забони русӣ дар Тоҷикистон. Ҷанбаҳои иҷтимоӣ-забонӣ, ба вижа забоншиносӣ ва ҷанбаҳои таълимӣ-методи забони русӣ.

Системаи фонетикии забони русӣ. Назарияи овошиносӣ. Хат ва имло. Фонетикаи умумӣ, тасвирӣ, таърихӣ, муқоисавӣ, таҷрибавӣ. Задашиносии забони русӣ дар инкишофи таърихии он. Проблемаи ислоҳоти манзараи имлои забони русӣ. Луғатшиносӣ. Семасиология. Фразеология. Робитаҳои парадигматикӣ ва синтагматикӣ дар низомҳои луғавӣ-маъноӣ ва фразеологии забони русӣ. Калима ва ибора дар манзараи ҷаҳонии забони миллӣ. Луғатшиносии функционалӣ. Луғатишиносӣ ва фразеологияи маърифатӣ (когнитивӣ). Ономастика. Ҷанбаҳои фардиқунонии номгӯи объектҳо дар забони русӣ. Вижагии ономастикии семантикӣ. Типологияи исмҳои хос. Амалкарди исмҳои хос дар матн.

Грамматика. Грамматикаи тасвирӣ, функционалӣ ва ономасиологӣ. Грамматикаи калима ва грамматикаи иртиботӣ. Грамматикаи муқоисавӣ. Синтаксис. Ситаксиси шаклӣ, муошират ва семантика. Аломатҳои китобатӣ ва системаи синтаксисии забони русӣ. Падидаҳои нав дар синтаксис ва аломатҳои китобатӣ. Синтаксиси матн. Тамоюлотҳои рушди системаи синтаксисии забони русӣ. Услубшиносӣ ва забоншиносии матн. Сотсиолаҳҷаҳо ва ҷойгоҳии онҳо дар мавқеияти муосири забон. Проблемаи “экология”и забон ва фарҳанги нутқ. Жанрҳои нутқ. Забони воситаи муоширати умумӣ. Забони адабиёти бадеӣ.

Лингвопрагматика, этнолингвистика, лингвокултурология. Прагматикаи муоширати нутқ. Одобии муоширати нутқ.

Салоҳияти забонӣ, сотсиофарҳангӣ ва иртиботӣ. Қолабҳои этникӣ. Тимсолҳои миллии олам. Таъсири мутақобилаи забон ва фарҳанг. Салоҳияти лингвофарҳангӣ. Забоншиносии гендерӣ. Луғатнигорӣ. Назария ва амалияи таълифи луғатҳои забоншиносӣ.

Принсипҳои интихоби иттилоот барои тавзеҳи маъноӣ луғавӣ дар луғатҳои тафсирий. Луғатҳои ассосиативӣ ва тезаурусҳо (фарҳанги ҷомеъ). Луғатҳои этнозабоншиносӣ. Луғатҳои забони нависандагон.

IV. Ихтисосҳои мучовир

10.02.01- Забони тоҷикӣ

10.02.03 - Забонҳои славянӣ

10.02.04 - Забонҳои германӣ

10.02.05 - Забонҳои романӣ

10.02.06 - Забонҳои туркӣ

10.02.15 - Забонҳои балтиқӣ

10.02.19 - Назарияи забон

10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологию қиёсӣ

10.02.21 - Забоншиносии амалӣ ва математикӣ

13.00.02 - Назария ва методикаи омӯзиши (забони русӣ, забони тоҷикӣ)

V. Худудгузори ихтисосҳои мучовир

Ихтисоси 10.02.02 - Забони русӣ аз ихтисосҳои 10.02.03 - Забонҳои славянӣ бо он фарқ мекунад, ки мавзӯи илмҳои муттаҳидшуда дар ихтисосҳои 10.02.03 забонҳои ғарбӣ-ҷанубии славянӣ ва инчунин забони украинӣ мебошад. Забони русӣ дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисосҳои алоҳидаи 10.02.02 ва 10.02.01 омӯхта мешавад.

Дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисосҳои 10.02.04 – Забонҳои германӣ ва 10.02.05-Забонҳои романӣ, 10.02.06 - Забонҳои туркӣ, 10.02.15 - Забонҳои балтиқӣ, мутаносибан проблемаҳои назария ва амалқарди забонҳои номбурда, инчунин проблемаҳои таъсири мутақобилаи онҳо ба забони русӣ омӯхта мешавад. Дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.19 - Назарияи забон мавзӯи омӯзиш, инчунин метавонанд далелҳои забони русӣ бошанд, аммо мавзӯи омӯзиш дар ихтисоси зикршуда хусусиятҳои типологии забон ва раванди иртиботӣ, ҷанбаҳои иҷтимоии забон, қонуниятҳои пайдоиш ва дарки нутқ мебошанд

Дар таълифоти ихтисоси 10.02.19 - Назарияи забон забони русӣ, аксаран яке аз ду-се забони таҳлилшаванда ба шумор меравад. Аммо таълифоти дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.20 - Забони русӣ анҷомгирифта, бевосита ба системаи ташкилӣ ва амалқарди забони русӣ бахшида мешавад. Ихтисоси 10.02.02 - Забони русӣ аз ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ - таърихӣ ватипологию қиёсӣ бо он фарқ мекунад, ки таълифоти дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.20

анҷомёфта ба сифати мавзӯи таҳқиқот воҳидҳо ё сохтори ҳадди ақал ду забон (аз ҷумла, имкон дорад, ки забони русӣ), ба сифати мавзӯи робитаҳои типологии забонҳои хеш ва бегона (аз ҷиҳати типологӣ дур), (масалан русӣ ва хитой) иҷро мегарданд.

Дар ҳоле, ки дар таълифот аз рӯйи ихтисоси 10.02.02 - Забони русӣ забони дуҷум ё сеҷум метавонанд танҳо ба сифати замина барои таъкид кардани вижагии милли-фарҳангии забони русӣ ҷалб карда шаванд. Ихтисоси 10.02.02 - Забони русӣ аз ихтисоси 10.02.21 - Забоншиносии амалӣ ва математикӣ бо он тафовут дорад, ки таълифоти дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси ахир иҷрогардида таҳлили ҳар гуна забони табиӣ (аз ҷумла русӣ) бо истифода аз методҳои таҳлили шаклии таҳлили забоншиносӣ ва истифодаи ҷиҳози мантиқи математикӣ дар назар гирифта шудааст. Самтҳои асосии таҳқиқот дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.21 - Забоншиносии амалӣ ва математикӣ ба таври худкор ва азнавкоркунии иттилооти матнӣ, сохтани системаҳои худкори ҷустуҷӯи иттилоот, луғатҳои худкор, коркарди усулҳои худкори тавсифот, тақризҳо ва тарҷума мебошад.

Ихтисоси 10.02.02 - Забони русӣ аз ихтисоси 13.00.02 - Назария ва усули омӯзиш (забони русӣ) бо он фарқ мекунад, ки дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 13.00.02 ба таври истисно доираи масъалаҳои вобаста ба таълими забони русӣ дар соҳаи томактабӣ, дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олии ба соҳаи илмҳои педагогӣ тааллуқ дорад.

Диссертатсияҳои, ки мавзӯи онҳо дар пайвандгоҳи ихтисоси 10.02.02 - Забони русӣ ва ихтисосҳои мучовири зикршуда қарор доранд, метавонанд барои ҳимоя аз рӯйи ду ихтисос бо ба ҳайати шӯро ворид намудани мутахассисони соҳаҳои мучовир пешниҳод шаванд.

Онҳо метавонанд барои ҳимоя ба шӯрои ихтисоси мучовир ҳам ба таври яқдафъаина аз рӯйи тартиби муқарраргардида ба ҳайси он шомил намудани олимони аз рӯйи ихтисоси 10.02.02 - Забони русӣ пешниҳод карда шаванд.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.02

Шифр специальности:

10.02.02 Русский язык

I. Отрасль науки:

Филологические науки

II. Формула специальности

Русский язык – научная специальность, содержанием которой является изучение проблем теории и функционирования русского языка с древнейшего периода до настоящего времени.

Объектом изучения в рамках данной специальности являются единицы всех уровней языковой системы, а также тексты всех видов; предметом – состояние, взаимодействие, развитие, функционирование единиц русского языка, а также структурные и функциональные особенности текстов на русском языке.

Специфика специальности Русский язык состоит в том, что в её рамках осуществляется приложение общей лингвистической теории к конкретному материалу русского языка.

Исследования по данной специальности могут проводиться в рамках конкретных лингвистических дисциплин, соответствующих уровням языковой системы и ее речевой реализации: фонетики и фонологии, графики и орфографии, лексикологии, семасиологии, морфемики, дериватологии, морфологии, синтаксиса, стилистики и лингвистики текста.

Социально-культурное значение работ, выполняемых в рамках данной специальности, обусловлено функциями русского языка как языка межнационального общения в СНГ и одного из мировых языков.

Работы по специальности Русский язык будут способствовать углублению представлений о статусе и особенностях функционирования русского языка в Таджикистане, могут быть глубоким представлением о состоянии, а также разработке социолингвистических, собственно лингвистических и учебно-методических аспектов русского языка.

III. Области исследования

Развитие науки о русском языке и история изучения русского языка.

История фонологической, грамматической и лексико-фразеологической систем русского языка. Язык памятников письменности XI – XVII вв. История русского литературного языка. Русский язык в XVIII в. Русский язык в XIX в. Диалектное членение

русского языка. Диалектные явления в области лексики, фонетики, словообразования, морфологии и синтаксиса.

Русский язык в современном мире: его место и функции. Геополитическое, правовое и коммуникативное пространство русского языка. Современный русский язык как язык русского народа, государственный язык Российской Федерации, язык межнационального общения в СНГ, один из мировых языков. Контакты русского языка с родственными и неродственными языками. Статус и особенности функционирования русского языка в Таджикистане. Социолингвистические, собственно лингвистические и учебно-методические аспекты русского языка.

Фонетическая система русского языка. Фонологическая теория. Графика и орфография. Фонетика общая, описательная, историческая, сопоставительная, экспериментальная. Акцентология русского языка в ее историческом развитии. Проблемы реформирования русской орфографии. Лексикология. Семасиология. Фразеология. Парадигматические и синтагматические связи в лексико-семантической и фразеологической системах русского языка. Слово и фразеологизм в национальной языковой картине мира. Функциональная лексикология. Когнитивная лексикология и фразеология. Ономастика. Принципы индивидуализирующей номинации объектов в русском языке. Специфика ономастической семантики. Типология имен собственных. Функционирование имен собственных в тексте.

Грамматика. Описательная, функциональная и ономастиологическая грамматика. Грамматика слова и коммуникативная грамматика. Сопоставительная грамматика. Синтаксис. Формальный, коммуникативный и семантический синтаксис. Пунктуация и синтаксическая система русского языка. Новые явления в синтаксисе и пунктуации. Синтаксис текста. Тенденции развития синтаксической системы русского языка. Стилистика и лингвистика текста. Социолекты и их место в современной языковой ситуации. Проблемы «экологии» языка и культуры речи. Жанры речи. Язык средств массовой коммуникации. Язык художественной литературы.

Лингвопрагматика, этнолингвистика, лингвокультурология. Прагматика речевого общения. Речевой этикет.

Языковая, социокультурная, коммуникативная компетенция. Этнические стереотипы. Национальные образы мира.

Взаимодействие языка и культуры. Лингвокультурологическая компетенция. Гендерная лингвистика.

Лексикография. Теория и практика создания лингвистических словарей.

Принципы отбора информации для объяснения лексического значения в толковых словарях. Ассоциативные словари и тезаурусы. Этнолингвистические словари. Словари языка писателей.

IV. Смежные специальности

- 10.02.01 - Таджикский язык
- 10.02.03 - Славянские языки
- 10.02.04 - Германские языки
- 10.02.05 - Романские языки
- 10.02.06 - Тюркские языки
- 10.02.15 - Балтийские языки
- 10.02.19 - Теория языка
- 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание
- 10.02.21 - Прикладная и математическая лингвистика
- 13.00.02 - Теория и методика обучения (русский язык, таджикский язык)

V. Разграничение со смежными специальностями

Специальность 10.02.02 - Русский язык отличается от специальности 10.02.03 - Славянские языки тем, что предметом наук, объединенных специальностью 10.02.03, являются западно и южнославянские языки, а также украинский язык. Русский язык изучается в рамках отдельных самостоятельных специальностей – 10.02.02 и 10.02.01.

В рамках специальностей 10.02.04 – Германские языки, 10.02.05 – Романские языки, 10.02.06 – Тюркские языки, 10.02.15 – Балтийские языки изучаются соответственно проблемы теории и функционирования данных языков, а также проблемы их взаимодействия с русским языком. В рамках специальности 10.02.19 - Теория языка объектом изучения также могут быть факты русского языка, однако предметом исследования в данной специальности являются типологические черты языка и коммуникативного процесса, социальные аспекты языка, закономерности порождения и восприятия речи.

В работах специальности 10.02.19 - Теория языка русский язык часто является одним из двух-трёх анализируемых языков. Работы же, выполненные в рамках специальности 10.02.02 - Русский язык, посвящены непосредственно системной организации и

функционированию русского языка. Специальность 10.02.02 - Русский язык отличается от специальности 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание тем, что работы, выполненные в рамках специальности 10.02.20 имеют в качестве объекта исследования единицы или конструкции минимум двух языков (в том числе, возможно, и русского), в качестве предмета – типологические связи родственных или неродственных (типологически далеких) языков (например, русского и китайского).

Тогда как в работах по специальности 10.02.02 - Русский язык второй и/или третий языки могут привлекаться только в качестве фона, для того чтобы подчеркнуть национально-культурную специфику русского языка.

Специальность 10.02.02 - Русский язык отличается от специальности 10.02.21 - Прикладная и математическая лингвистика тем, что работы, выполненные в рамках последней, предполагают анализ любого естественного языка (в том числе и русского) с использованием методов формального лингвистического анализа и применением аппарата математической логики. Основными направлениями исследований в рамках специальности 10.02.21 - Прикладная и математическая лингвистика являются автоматическая переработка текстовой информации, создание автоматизированных систем информационного поиска, автоматических словарей, разработка методов автоматического аннотирования, реферирования и перевода.

Специальность 10.02.02 - Русский язык отличается от специальности 13.00.02 - Теория и методика обучения (русский язык) тем, что в рамках специальности 13.00.02 рассматривается круг вопросов, связанных исключительно с преподаванием русского языка в дошкольной сфере, в общеобразовательной и высшей школе и относящихся к научной отрасли Педагогические науки.

Диссертации, темы которых находятся на стыке специальности 10.02.02 - Русский язык и перечисленных смежных специальностей, могут быть представлены к защите по двум специальностям с введением в состав совета специалистов смежного профиля.

Они могут быть представлены к защите и в совете смежного профиля с разовым введением в его состав в установленном порядке ученых по специальности 10.02.02 - Русский язык.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.03

Рамзи ихтисос:

10.02.03 Забонҳои славянӣ

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос:

Муҳтавои ихтисоси 10.02.03 – Забонҳои славяниро таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣ амалкардии гурӯҳи славянии забонҳои оилаи ҳиндуаврупой, баромади онҳо, инкишофи таърихӣ, ҳолати ҳозира ва вижагиҳои амалкард, робитаи мутақобилаи метазабонии таърихӣ ва ҳозира ташкил медиҳад.

Ба забонҳои славянӣ забонҳои зерин мансубанд:

- зергурӯҳи забонҳои славянии шарқӣ (забонҳои украинӣ ва белорусӣ);

- гурӯҳи забонҳои славянии ғарбӣ (забонҳои чехӣ, словакӣ, забонҳои Лугаи боло ва Лугаи поён, лаҳистонӣ, кашубӣ, меровӣ, полабӣ);

- гурӯҳи забонҳои славянии ҷанубӣ: (булғорӣ, мақдунӣ, сербӣ-хорватӣ (бо вариантҳои сербӣ, хорватӣ), словенӣ, славянии қадими мурда (ё булғорӣ қадим);

- забонҳои хурди адабӣ (русинӣ ва ғ.).

III. Соҳаҳои таҳқиқот:

- глотогенези (пайдоиши забонӣ) славянӣ, бо шумули проблемаҳои робитаҳои байни қисматҳои славянӣ ва ғайриславянии оилаи забонҳои ҳиндуаврупой, нахустватани славянҳо, роҳҳои муҳочирати нахустзабони славянӣ дар марҳилаи фурурезии он (аз рӯйи маълумоти забонӣ);

- нахустзабони славянӣ, сохти юнонии он, таркиби луғавӣ;

- ба қисмҳо тақсим кардани шеваҳои нахустзабони славянӣ бинобар ташаккули зергурӯҳҳои муосир, имконоти азнавсозии фразеология ва матни нахустзабони славянӣ;

- забони славянии қадим ҳамчун забони адабии аввалини славянҳо ва таъсири он ба рушди забонҳои славянӣ;

- хати славянии қадим;

- марҳалаҳои асосии пайдоиш ва ташаккули зергурӯҳҳои муосир ва забонҳои ҷудогонаи славянӣ;

- тамоюлҳои умумӣ ва инфиродии инкишофи забонҳои славянӣ;
- вижагиҳои сохтори фонетикӣ ва грамматикӣ, таркиби луғавӣ ва фразеологияи забонҳои славянӣ;
- масъалаҳои ба кишрҳои амалкардӣ ва услубӣ чудо кардани забонҳо;
- таҳлили қиёсӣ-типологияи забонҳои славянӣ;
- проблемаҳои ба шеваҳо тақсимкунии забонҳои чудогона, лингвография; атласи умумиславянии забоншиносӣ ҳамчун манбаи омӯзиши таърихӣ зергурӯҳҳо ва гурӯҳҳои забонҳои славянӣ ба сурати умумӣ;
- таҳқиқи амалкарди забонҳои славянӣ дар доираи умумиятҳои гуногуни иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, ошкор намудани вижагиҳои идрок, корбурди иштибоҳоти маъмулии забонию фарҳангӣ;
- проблемаҳои баёни падидаҳои мухталиф дар забонҳои гуногуни славянӣ, дар тарҷумаҳо аз забони славянӣ ба забонҳои славянии дигар ё ба забонҳои ғайриславянӣ ва баръакс;
- додаҳои забонӣ ҳамчун сарчашмаи таҷдиди вижагиҳои фарҳанги славянии қадим;
- методҳои хоси таҳлили сатҳ ба сатҳи маводи забони славянӣ.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.03

Шифр специальности:

10.02.03 - Славянские языки

I. Отрасль науки:

Филологические науки

II. Формула специальности

Содержанием специальности 10.02.03 - Славянские языки является исследование теоретических и функциональных аспектов языков славянской группы индоевропейской семьи, их происхождения, исторического развития, современного состояния и особенностей функционирования, метаязыкового взаимодействия в истории и современности.

К славянским языкам относятся:

- восточнославянская подгруппа (украинский и белорусский языки);
- западнославянская группа (чешский, словацкий, верхне- и нижнелужский, польский, кашубский, меровый, полабский языки);
- южнославянская группа: (болгарский, македонский, сербско-хорватский (с вариантами сербский, хорватский), словенский, мертвый старославянский (или древнеболгарский));
- малые литературные языки (русинский и др.).

III. Области исследования:

- славянский глотогенез, включая проблемы отношений между славянским и неславянскими компонентами индоевропейской языковой семьи, прародины славян, путей миграции праславянского языка на этапе его распада (по языковым данным);
- праславянский язык, его греческое устройство, лексический состав;
- диалектное членение праславянского языка в связи с формированием современных подгрупп возможности реконструкции праславянской фразеологии и текста;
- старославянский язык как первый литературный язык славян и его влияние на развитие славянских языков;
- раннеславянская письменность;
- основные этапы возникновения и становления современных подгрупп и отдельных славянских языков;

- общие и индивидуальные тенденции развития славянских языков;
- особенности фонетического и грамматического строя, лексического состава и фразеологии славянских языков;
- проблемы функционального и стилистического расслоения языков;
- сопоставительно-типологический анализ славянских языков;
- проблемы диалектного членения отдельных языков, лингвография; общеславянский лингвистический атлас как источник исторического изучения славянских языковых подгрупп и славянских групп в целом;
- исследование функционирования славянских языков в различных социальных и культурных общностях, выявление особенностей восприятия, употребления типичных лингвокультурных ошибок;
- проблемы передачи различных явлений в различных славянских языках, в переводах со славянского языка на другой славянский или неславянский языки и обратно;
- языковые данные как источник реконструкции особенностей древнеславянской культуры;
- специфичные методы поуровневого анализа славянского языкового материала.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.04

Рамзи ихтисос:

10.02.04 - Забонҳои германӣ

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Забонҳои германӣ - ихтисоси илмиест, ки муҳтавои он омӯзиши проблемаҳои инкишофи забонҳои германӣ ва шеваҳои онҳо, инчунин вижагиҳои ҳолати муосири онҳо ва ташаккули онҳо дар ҷомеа (соцсиум) мебошад.

Вижагии ихтисос аз он иборат аст, ки дар ҷаҳорҷӯбаи он нуктаҳои назарияи умумии забоншиносӣ, мутобиқан нисбат ба мавод аз ин ё он забони германӣ истифода мегардад. Пажӯҳишҳо оид ба ихтисоси номбурда метавонад, дар ҷаҳорҷӯбаи ҷанҳои мушаххаси забоншиносӣ, системаи забонии сатҳҳои марбут ва амалкарди нутқи он: фонетика ва овошиносӣ, луғатшиносӣ ва семасиология, ҷразеология, морфемика, дериватология, морфология ва синтаксис, услубшиносӣ ва забоншиносии матн иҷро гардад.

Объекти омӯзиши ихтисос, воҳидҳои ҳамаи сатҳҳои системаи забон ва инчунин матнҳои навъҳои гуногун мебошад. Мавзӯи пажӯҳиш - ҳолат, таъсири мутақобила, инкишоф, амалкарди воҳидҳои забонҳои германӣ ба шумор меравад.

Аҳамияти иҷтимоӣ-фарҳангии ҳалли проблемҳо оид ба ихтисоси зикршуда дар тасвири илмии забонҳои германӣ, ки муносибозии омӯзиш ва омӯзондани онҳоро дар системаи таҳсилоти олии ва миёна, навсозии доимӣ ва муккамали адабиёти илмӣ ва таълимӣ, тартибдиҳии луғатҳои навъҳои гуногун, инчунин густариши робитаҳои байналмилалӣ ва байнидавлатӣ мусоидат менамояд.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

Инкишофи илм оид ба забонҳои германӣ ва таърихи омӯзиши онҳо.

Марҳилаҳои асосӣ ва самтҳои ташаккул ва инкишофи забонҳои германӣ. Вижагиҳои ташаккули зергурӯҳҳои гуногуни забонҳои германӣ; тамоюлоти умумӣ ва инфиродии инкишофи забонҳои германӣ; тамосҳои забонҳои германӣ бо якдигар ва бо забонҳои дигари дар давраҳои гуногуни таърихӣ. Қонуниятҳои амалкарди иҷтимоии забонҳои германӣ дар давраҳои гуногун.

Масъалаҳои шевашиносӣ ва лингвоҷуғрофии забонҳои германӣ, вижагиҳои таърихии инкишофи шеваҳои забонҳои германӣ. Таҳқиқот дар соҳаи фонетикаи шевагӣ, лексика, калимасозӣ, морфология ва синтаксис. Пажӯҳишҳои минтақавӣ.

Системаи овозии забонҳои германӣ. Назарияи фонологӣ. Овозшиносии умумӣ, тасвирӣ, таърихӣ, таҷрибавӣ.

Луғатшиносӣ. Семасиология. Фразеология. Робитаҳои парадигматикӣ ва синтагматикӣ дар системаи луғавӣ-маъноӣ ва фразеологияи забонҳои германӣ. Таҳқиқоти этимологӣ. Грамматика. Морфологияи тасвирӣ ва функционалӣ. Синтаксиси шаклӣ, коммуникативӣ ва семантикӣ. Синтаксиси матн. Гунаҳои иҷтимоӣ-функционалии нутқ. Шакли адабии забони умумихалқӣ (меъёри забонӣ). Гунаҳои зермеъёри забон (арго, сленг, нутқи омма).

Услубшиносӣ ва забоншиносии матн. Забони адабиёти бадеӣ. Забони воситаҳои муоширати умумӣ.

Проблемаҳои меъёри забонҳои адабии германӣ дар инкишофи таърихӣ ва дар марҳилаи нав. Фарҳанги нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ. Чараёни меъёри адабии муосир. Забоншиносии маърифатӣ (когнитивӣ), лингвопрагматика, этнолингвистика ва лингвофарҳангӣ. Луғатшиносӣ ва фразеологияи маърифатӣ (когнитивӣ). Грамматикаи когнитивӣ (маърифатӣ). Равиши нутқ ва сохтори фаъолияти муоширатӣ (санъати нутқ, тактика, фаъолияти нутқӣ). Шарти муоширати босамар ва сабаби муоширати бебарор. Вижагиҳои миллӣ-фарҳангии манзараи забонии олам. Этновижагиҳо тавсифи равиши ҳомилони забонҳои германӣ.

IV. Ихтисосҳои мучовир

10.02.19-Таърихи забон

10.02.20-Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ ва типологӣ-қиёсӣ.

10.02.21-Забоншиносии амалӣ ва математикӣ (илмҳои филологӣ).

V. Худудгузорӣ бо ихтисосҳои мучовир

Мавзуи таҳқиқотӣ дар таълифот оид ба ихтисоси 10.02.04-Забонҳои германӣ қонуниятҳои ташаккул ва амалқарди забонҳои германӣ ва инчунин инкишофи махсуси таърихии онҳо мебошад. Ихтисоси 10.02.04 аз ихтисоси 10.02.19-Таърихи забон бо он тафовут дорад, ки ҷаҳорҷӯбаи забони (забонҳои) ахир мавод барои ошкор сохтани қонуниятҳои умумии забоншиносӣ мебошад. Дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.04 далелҳои мушаххаси забонҳои

германӣ ба сифати мавод барои омӯзиши ҷанбаҳои муайяни маҳз ҳамин забон бармеояд.

Ихтисоси 10.02.20- Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ ва типологӣ-қиеӣ аз ихтисоси 10.02.04 бо он тафовут дорад, ки дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.20 вобастагии таърихии робитаи забонҳои бо ҳам хешро омӯхта, инчунин ҳудудҳои ба хусусиятҳои вижа ва фарқкунандаи умумии ду ва ё зиёда забонҳо, ё гурӯҳи забонҳои (хеш, ё бегона), дар ҳоле, ки дар таълифот оид ба ихтисоси 10.02.04 далелҳои дигар забонҳо метавонанд танҳо ба сифати замина бо мақсади ошкор сохтани вижагиҳои ин, ё он забони германӣ ҷалб гардад.

Дар тафовут аз ихтисоси 10.02.21- Забоншиносии амалӣ ва математикӣ омӯзиши ҳодисаҳои забонии як ё якчанд забонҳо бештар бо ёрии усулҳои математикӣ ва амсиласозии компютерӣ, баррасии вазифаҳои забоншиносӣ, ки ба илми информатика тааллуқ доранд ва коркарди худкоршудаи иттилоотро дар назар доранд.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.04

Шифр специальности:

10.02.04 - Германские языки

I. Отрасль науки

Филологические науки

II. Формула специальности

Германские языки – научная специальность, содержанием которой является изучение проблем развития германских языков и их диалектов, а также особенностей их современного состояния и функционирования в социуме.

Специфика специальности заключается в том, что в ее рамках положения общей лингвистической теории используются применительно к материалу того или иного германского языка (языков). Исследования по названной специальности могут выполняться в рамках конкретных лингвистических дисциплин, соответствующих уровням языковой системы и ее речевой реализации: фонетики и фонологии, лексикологии и семасиологии, фразеологии, морфемики, дериватологии, морфологии и синтаксиса, стилистики и лингвистики текста.

Объектом исследования специальности являются единицы всех уровней языковой системы, а также тексты всех видов. Предмет исследования - состояние, взаимодействие, развитие, функционирование единиц германских языков.

Социально-культурное значение решения проблем по данной специальности заключается в научном описании германских языков, способствующего оптимизации их изучения и преподавания в системе высшего и среднего образования, постоянному обновлению и усовершенствованию научной и учебной литературы, составлению словарей различных типов, а также расширению межнациональных и межгосударственных контактов.

III. Области исследования

Развитие науки о германских языках и история их изучения.

Основные этапы и направления становления и развития германских языков. Особенности формирования и функционирования различных подгрупп германских языков; общие и индивидуальные тенденции развития германских языков; контакты германских языков между собой и с другими языками в различные исторические периоды. Закономерности социального функционирования германских языков в разные эпохи.

Проблемы диалектологии и лингвогеографии германских языков. Исторические особенности развития диалектов германских языков. Исследования в области диалектной фонетики, лексики, словообразования, морфологии и синтаксиса. Ареальные исследования.

Фонетические системы германских языков. Фонологическая теория. Фонетика общая, описательная, историческая, экспериментальная.

Лексикология. Семасиология. Фразеология. Парадигматические и синтагматические связи в лексико-семантических и фразеологических системах германских языков. Этимологические исследования. Грамматика. Описательная и функциональная морфология. Формальный, коммуникативный и семантический синтаксис. Синтаксис текста. Социальные и функциональные варианты речи. Литературная форма общенародного языка (языковой стандарт). Субстандартные варианты языка (арго, сленг, просторечие).

Стилистика и лингвистика текста. Язык художественной литературы. Язык средств массовой коммуникации.

Проблемы норм германских литературных языков в историческом развитии и на современном этапе. Культура письменной и устной речи. Динамика современной литературной нормы. Когнитивная лингвистика, лингвопрагматика, этнолингвистика и лингвокультурология. Когнитивная лексикология и фразеология. Когнитивная грамматика. Речевое поведение и структура коммуникативной деятельности (речевые стратегии, тактики, речевые действия). Условия эффективного общения и причины коммуникативных неудач. Национально-культурная специфика языковой картины мира. Этноспецифичные характеристики речевого поведения носителей германских языков.

IV. Смежные специальности

10.02.19 – Теория языка;

10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание;

10.02.21 – Прикладная и математическая лингвистика (филологические науки).

V. Разграничения со смежными специальностями

Предметом исследования в работах по специальности 10.02.04-Германские языки являются закономерности строения и функционирования германских языков, а также особенности их исторического развития. Специальность 10.02.04 отличается от

специальности 10.02.19- Теория языка тем, что в рамках последней язык (языки) является материалом для выявления общелингвистических закономерностей. В рамках специальности 10.02.04 факты конкретного германского языка выступают в качестве материала для изучения определенных аспектов именно данного языка.

Специальность 10.02.20- Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание отличается от специальности 10.02.04 тем, что в рамках специальности 10.02.20 изучаются исторически обусловленные связи родственных языков, а также выявляются общие, особенные и отличительные черты двух и более языков или групп языков (родственных или неродственных), в то время как в работах по специальности 10.02.04 факты других языков могут привлекаться только в качестве фона с целью выявления специфики того или иного германского языка.

В отличие от специальности 10.02.21- Прикладная и математическая лингвистика предполагается изучение языковых явлений одного или нескольких языков преимущественно с помощью математических методов и методов компьютерного моделирования, рассмотрение лингвистических задач, относящихся к информатике и автоматизированной переработке информации.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.05

Рамзи ихтисос

10.02.05 Забонҳои романӣ

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Формулаи ихтисос

Забонҳои романӣ-ихтисоси илмиест, ки муҳтавои онро пажӯҳиши хусусиятҳои сохторӣ ва вазифавии гурӯҳи забонҳои романӣ, пайдоиши онҳо, инкишоф, ҳолати муосир, вижагиҳо ва қонуниятҳои амалкарди забонро дар ҷамъият меомӯзад.

Вижагии ихтисос аз он иборат аст, ки дар ҷорҷӯбаи он нуктаҳои назарияи умумии забоншиносӣ мутобиқ ба маводи муайяни забонҳои романӣ истифода шавад. Таҳқиқот аз рӯи ихтисоси зикршуда, ки ҳам дар асоси муносибати таърихӣ, инчунин дар раванди парадигмаҳои илми муосир, дар ҷорҷӯбаи фанҳои мушаххаси забоншиносии мутобиқаткунанда сатҳҳои низомии забонӣ ва амалишавии он: фонетика, фонология, морфемика, дериватология, морфология ва синтаксис, услубшиносӣ ва лингвистикаи матн метавонанд иҷро шаванд.

Объекти таҳқиқот дар ҷорҷӯбаи ихтисоси 10.02.05-Забонҳои романӣ воҳидҳои ҳамаи сатҳҳои системаи забонӣ ва инчунин ҳамаи намудҳои матнҳо мебошад.

Мавзӯи омӯзиш ҳолат, таъсири мутақобила, инкишоф, амалкарди воҳидҳои марбути забони романӣ ва инчунин вижагиҳои сохтор ва амалкарди матнҳои дар он садодиханда, ё интишоршаванда мебошад.

Аҳамияти иҷтимоӣ-фарҳангии таҳқиқоти проблемаҳо оид ба ихтисоси мазкур дар ошкорсозии қонуниятҳо ва вижагиҳои амалкарди забонҳои романӣ бо мақсади амиксозии тассавуроти илмӣ оид ба сохтор ва инкишофи он, дар коркарди адабиёти илмӣ ва таълимии инъикосгари дастовардҳои марҳилаи муосири инкишофи илми филологиро инъикос карда, дар тартиб додани луғатҳои навҳои гуногун барои вусъат ва мукамалсозии муошират дар соҳаҳои гуногуни байнифарҳангӣ ва байнидавлатиро дар бар мегирад.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

Марҳилаҳои асосӣ дар таърихи инкишоф ва ташаккули системаи забонҳои романӣ. Вижагиҳои ташаккул ва амалкарди зергурӯҳҳои забонҳои романӣ. Тамосҳои байниҳамдигарии

забонҳои романӣ ва бо дигар забонҳо дар марҳилаҳои гуногуни таърихӣ. Равандҳои асосии интиқоли дар марҳалаҳои гуногуни инкишофи забонҳои романӣ дар робитаи онҳо ба вижагиҳо ва тамоюлотҳои инкишоф. Қонуниятҳои амалкарди иҷтимоии забонҳои романӣ дар марҳилаҳои гуногун.

Проблемаҳои шевашиносӣ ва забонҷуғрофии забонҳои романӣ. Вижагии таърихии инкишофи шеваҳои забонҳои романӣ. Таносуби забонҳои адабӣ бо шеваҳои ҳудудӣ ва шеваҳои иҷтимоӣ. Таҳқиқоти минтақавӣ. Роҳҳо ва проблемаҳои ташаккули меъёрҳои умумимиллии забонҳои адабии романӣ. Проблемаҳои фарҳангии нутқи хаттӣ ва шифоҳӣ. Динамикаи меъёрҳои забони адабии муосир.

Усулҳои амалисозии системаи забонӣ ҳамчун шакли мавҷудияти забонҳои романӣ: меъёри забонӣ, забони адабиёти бадеӣ ва забони васоити ахбори умум; гунаҳои нутқи ҳудудӣ ва иҷтимоӣ: услубҳои амалкард, жанрҳо ва дискурсҳо; забони омма, арго, сленг ҳамчун гунаҳои зермеъёрии забон.

Услубшиносӣ ва забоншиносии матн. Проблемаҳои таснифи воҳидҳои сатҳҳои гуногуни забон. Амалкарди воҳидҳои забонӣ дар сатҳҳои фонетикӣ, морфологӣ, синтаксисӣ, лексикӣ-семантикӣ ва инчунин дар системаи воситаҳои сабти нутқ. Низоми фонетикӣ забонҳои романӣ. Масъалаҳои овошиносӣ. Фонетикаи умумӣ, тасвирӣ, таърихӣ, таҷрибаӣ.

Сохтори таркиби луғавӣ ва ғанишавии он, навъҳои воҳидҳои луғавӣ. Мақулаҳои луғатшиносӣ, семасиологӣ. Робитаҳои парадигматикӣ ва синтагматикӣ дар системаҳои лексикӣ-семантикӣ ва фразеологӣ забонҳои романӣ. Морфемика. Дериватология. Таҳқиқотҳои этимологӣ. Грамматика. Морфологияи тасвирӣ ва функционалӣ. Синтаксиси шаклӣ, коммуникативӣ ва семантикӣ. Синтаксиси матн. Қонуниятҳои ташаккули забонҳои романӣ бо дарназардошти меъёрҳои сотсиолингвистикӣ, психоллингвистикӣ ва лингвофарҳангшиносӣ. Забоншиносии маърифатӣ (когнитивӣ). Лексикология ва фразеологияи маърифатӣ (когнитивӣ). Грамматикаи маърифатӣ (когнитивӣ).

Лингвопрагматика. Раванди муошират (коммуникатсия), қонуниятҳои равиши нутқи ҳомилони забонҳои романӣ, шартҳои муоширати босамар ва сабабҳои муоширати бебарор. Сохтори фаъолияти муоширатӣ; стратегияи нутқ, тактика, фаъолияти нутқ.

IV. Ихтисосҳои мучовир.

10.02.19 - Назарияи забон (илмҳои филологӣ);

10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ (илмҳои филологӣ);

10.02.21 - Забоншиносии амалӣ ва математикӣ (илмҳои филологӣ).

V. Худудгузори бо ихтисосҳои мучовир

Мавзӯи бевоситаи таҳқиқ дар чорчӯбаи ихтисоси 10.02.05-Забонҳои романи забони марбутатаи мансуб ба гурӯҳи романи дар инкишофи таърихӣ ва дар марҳилаи муносири мавҷудияти он ва инчунин маводҳои мушаххаси ҳамаи сатҳҳои системаи он бо мавқеи ташкил ва амалкарди он ба сифати воситаи муошират мебошад.

Ихтисоси 10.02.19 - Назарияи забон дар тафовут аз ихтисоси 10.02.05 ба сифати объекти таҳқиқ забонҳои дунёро дар ҳолати муносири ва инкишофи онҳо, барои ошкорсозии қонуниятҳои умумии забоншиносӣ дар бар мегирад, дар ҳоле, ки объекти омӯзиш дар чорчӯбаи ихтисоси 10.02.05 ҷанбҳои муайяни забонҳои романи ба шумор меравад.

Дар чорчӯбаи ихтисоси 10.02.19 ҳамзамон ба далелҳои забонҳои гуногун, аз ҷумла забонҳои сохташудаи сунъӣ, метавонанд ҳамчунин далелҳои забонҳои романи таҳқиқ шаванд, аммо дар ин ҳол, онҳо танҳо ҳамчун мавод барои таҳлили вижагӣҳои забон, ҳамчун низоми аломатҳо ва истифодаи онҳо дар раванди иртибот хизмат мекунанд.

Ихтисоси 10.02.20 -- Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ дар тафовут аз ихтисоси 10.02.05, барои таҳқиқ хусусиятҳои умумӣ, вижа ва фарқкунандаи ду ва ё зиёда забонҳо, ки дар шумори онҳо забонҳои романи ҳам метавонанд пешбинӣ шуда бошанд. Дар пажӯҳишҳо аз рӯи ихтисоси 10.02.20 забонҳои хеш ва ҳам бегона аз ҷиҳати робитаҳои таърихӣ ва типологӣ таҳқиқ мешаванд, дар ҳоле, ки дар таҳқиқоти ба ихтисоси 10.02.05 тааллуқдошта далелҳои дигар забонҳо метавонанд, танҳо ба сифати замина бо мақсади ошкор намудани вижагии ин, ё он забонҳои романи ҷалб шаванд.

Ихтисоси 10.02.21 - Забоншиносии амалӣ ва математикӣ аз ихтисоси 10.02.05 бо он тафовут дорад, ки таҳқиқоти дар доираи он иҷрошуда, ба таҳлили далелҳои забонҳои табиӣ, бо истифодаи усулҳои математикӣ ва усулҳои амсиласозии компютерӣ, инчунин барои ҳалли ҳама масъалаҳои забоншиносӣ, ки ба илмҳои

информатика ва ахбороти аз нав коркардашудаи худкоргардида
робита дорад.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.05

Шифр специальности:

10.02.05 - Романские языки

I. Отрасль науки:

Филологические науки

II. Формула специальности

Романские языки – научная специальность, содержанием которой является исследование структурных и функциональных свойств языков романской группы, их происхождения, развития, современного состояния, особенностей и закономерностей функционирования в социуме.

Специфика специальности заключается в том, что в ее рамках положения общей лингвистической теории используются применительно к материалу определенного романского языка. Исследования по названной специальности, проводимые как на основе исторического подхода, так и в русле современных научных парадигм, могут выполняться в рамках конкретных лингвистических дисциплин, соответствующих уровням языковой системы и ее реализации: фонетики и фонологии, морфемики, дериватологии, морфологии и синтаксиса, стилистики и лингвистики текста.

Объектом исследования в рамках специальности 10.02.05- Романские языки являются единицы всех уровней языковой системы, а также тексты всех видов.

Предметом исследования выступает состояние, взаимодействие, развитие, функционирование единиц соответствующего романского языка, а также структурные и функциональные особенности звучащих или опубликованных на нем текстов.

Социально-культурное значение исследования проблем по данной специальности заключается в раскрытии закономерностей и особенностей функционирования романских языков с целью углубления научных представлений об их структуре и развитии, в разработке научной и учебной литературы, отражающей достижения современного этапа развития филологических наук, составлении словарей различных типов для расширения и совершенствования общения в различных сферах межкультурных и межгосударственных отношений.

III. Области исследования

Основные этапы в истории развития и становления систем романских языков. Особенности формирования и

функционирования подгрупп романских языков. Контакты романских языков между собой и с другими языками в различные исторические периоды. Основные переходные процессы в разные эпохи развития романских языков в их отношении к современным особенностям и тенденциям развития. Закономерности социального функционирования романских языков в разные эпохи.

Проблемы диалектологии и лингвогеографии романских языков. Исторические особенности развития диалектов романских языков. Соотношение литературных языков с территориальными диалектами и социолектами. Ареальные исследования. Пути и проблемы формирования общенациональных норм романских литературных языков. Проблемы культуры письменной и устной речи. Динамика современной литературной нормы.

Способы реализации языковой системы как формы существования романских языков: языковой стандарт, язык художественной литературы и язык средств массовой коммуникации; территориальные и социальные варианты речи; функциональные стили, жанры и дискурсы; просторечие, арго, сленг как субстандартные варианты языка.

Стилистика и лингвистика текста. Проблемы классификации единиц различных уровней языка. Функционирование языковых единиц на фонетическом, морфологическом, синтаксическом, лексико-семантическом уровнях, а также в системе средств письменной фиксации речи. Фонетические системы романских языков. Проблемы фонологии. Фонетика общая, описательная, историческая, экспериментальная. Структура словарного состава и его пополнение, типы лексических единиц. Лексикологические категории, семасиология. Парадигматические и синтагматические связи в лексико-семантических и фразеологических системах романских языков. Морфемика. Дериватология. Этимологические исследования. Грамматика. Описательная и функциональная морфология. Формальный, коммуникативный и семантический синтаксис. Синтаксис текста. Закономерности функционирования романских языков с учетом социолингвистических, психолингвистических и лингвокультурологических критериев. Когнитивная лингвистика. Когнитивная лексикология и фразеология. Когнитивная грамматика.

Лингвопрагматика. Процесс коммуникации, закономерности речевого поведения носителей романских языков, условия эффективного общения и причины коммуникативных неудач.

Структура коммуникативной деятельности, речевые стратегии, тактики, речевые действия.

IV. Смежные специальности

10.02.19 – Теория языка (филологические науки);

10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание (филологические науки);

10.02.21 – Прикладная и математическая лингвистика (филологические науки).

V. Разграничение со смежными специальностями

Непосредственным предметом исследований в рамках специальности 10.02.05- Романские языки является соответствующий язык романской группы в его историческом развитии и на современном этапе существования, а также конкретный материал всех уровней его системы с позиций организации и функционирования в качестве средства общения.

Специальность 10.02.19 - Теория языка в отличие от специальности 10.02.05 имеет в качестве объекта исследования языка мира в их современном состоянии и развитии для выявления общелингвистических закономерностей, в то время как объектом исследования в рамках специальности 10.02.05 являются определенные аспекты романских языков. В рамках специальности 10.02.19 наряду с фактами разных языков, в том числе и искусственно созданных, могут исследоваться также факты романских языков, однако при этом они служат только материалом для анализа общих особенностей языка как знаковой системы и его использования в процессе коммуникации.

Специальность 10.02.20- Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание в отличие от специальности 10.02.05, предназначена для исследования общих, особенных и отличительных черт двух и более языков, в числе которых могут быть также и романские. В исследованиях по специальности 10.02.20 изучаются исторические и типологические связи как родственных, так и неродственных языков, в то время как в работах по специальности 10.02.05 факты других языков могут привлекаться только в качестве фона с целью выявления специфики того или иного романского языка.

Специальность 10.02.21- Прикладная и математическая лингвистика отличается от специальности 10.02.05 тем, что исследования, выполненные в ее рамках, направлены на анализ фактов естественных языков через использование математических методов и методов компьютерного моделирования, а также на

решение лингвистических задач, имеющих отношение к информатике и автоматизированной переработке информации.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.19

Рамзи ихтисос:

10.02.19-Назарияи забон

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Назарияи забон - ихтисоси илмиест, ки дар чаҳорҷӯбаи он қонуниятҳои умумизабоншиносии сохтори маъноии сохти забон (забонҳо) ва вазифаи он ҳамчун муҳимтарин воситаи муошират, қонуниятҳои амалкард ва таърихи забонҳо, робитаи забон бо шуур ва амалияи ҷамъиятӣ мавриди пажӯҳиш қарор мегирад.

Объекти пажӯҳиши забон (ташкилаҳои забонӣ ё идиомаҳо) дар тамоми қураи Замин (забонҳои хатдор ва бехат) дар ҳолати кунунӣ ва рушди таърихӣ он дар иртибот бо равандҳои иҷтимоӣ-фарҳангии таърихи башар мебошад.

Мавзӯи назарияи забонро қонуниятҳои сохт, амалкард ва тамосҳои забонҳо, ташаккули таърихӣ ва онтогенетикӣ ва инкишофи онҳо ташкил медиҳад.

Омӯзиши назариявии забонҳо дар асоси дастовардҳои забоншиносӣ бо истифода аз методологияи умумизабоншиносӣ (методҳои сохторӣ, методҳои амсиласозӣ, методҳои диахронии таҳқиқот, методҳои омӯрӣ ва таҷрибавӣ) ва методҳои хусусии фанҳои алоҳидаи забоншиносӣ ба вучуд омадааст, натиҷаҳо ва методҳои таҳқиқоти забоншиносӣ дар соҳаи назарияи иртиботот, равоншиносӣ, адабиётшиносӣ, таърих, этнология, сотсиология, фалсафа, информатика, математика, мантиқ истифода мешаванд. Таҳқиқот аз рӯи ихтисоси номбурда ба дарёфти дониши нав оид ба табиати забон, нақши он дар равандҳои иртиботот ва маърифат нигаронида мешавад; барои гирифтани донишҳои амиқ ва дақиқ оид ба сохти забон, семантика ва амалкарди он ба таври синхронӣ ва диахронӣ; инчунин дар қоркарди масъалаҳои назариявӣ ва методологияи забоншиносии муосир равона мешавад.

Натиҷаҳои таҳқиқот оид ба назарияи забон барои беҳсозии тадриси забони модарӣ ва забонҳои хориҷӣ дар мактабҳои миёна ва олӣ; барои омодаасозии адабиёти илмӣ ва таълимӣ аз рӯи фанҳои забоншиносӣ ва мучовир ва тартиб додани навъҳои гуногуни луғатҳо; барои тақмили равандҳои муоширати забонӣ дар соҳаҳои гуногуни иртибот (дар соҳаи таълиму тарбия, дар ВАО, дар

идоракунӣ; дар иртиботи байнифарҳангии ҳомилони забонҳои гуногун ва ғ.) мебошад.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

Табиати онтологӣ забон ҳамчун воситаи иртибот, чун падидаи шуур ва ҳамчун падидаи ҷамъиятӣ дар муносибатҳои ӯ ба ҳасти итҷимой, шуури дастаҷамъӣ ва инфиродӣ; нақши забон дар фаъолияти иртиботи маърифатии башар пажӯҳиш мегардад.

Вижагии забон ҳамчун системаи аломатҳо ва мақоми он дар доираи маъниҳои табиӣ ва фарҳангӣ (аз ҷумла сунӣ) дар асоси муқоисаи забонҳо бо дигар системаи аломатҳо дар ҷанбаҳои имкониятҳои муҳтавоӣ, сохти сатҳӣ ва синфи истифодашавандаи аломатҳо, таркиби вазифаҳо мебошад.

Навъҳои гуногуни ташкилаҳои забонӣ (идиомаҳо), забонҳо ва лаҳҷаҳо, забонҳои муосир ва қадим, зинда ва мурда, хатдор ва бехат.

Гуногунии сохторӣ-семантикии забонҳо дар робитаи диалектӣ бо хусусиятҳои универсалии густурда, дар ҷанбаҳои синхронӣ ва диахронӣ таҳқиқ карда мешавад.

Қонуниятҳои умумизабонии сохти сатҳии забонҳо ва ташкили системавии нақшаи ифода ва нақшаи муҳтавои забонҳо, бо шумули системаҳои минбаъдаи мансуббуда ба сатҳҳои гуногуни забон: фонетикӣ-овошиносӣ, морфофонологӣ, просодӣ, задашиносӣ, морфологӣ, синтаксисӣ, калимасозӣ, луғавӣ-фразеологӣ ва инчунин системаи воситаҳои сабти нутқ (хатгӣ, имлой, аломатҳои китобатӣ).

Қонуниятҳои амалисозии сохтори забонӣ дар гунаҳои нутқ ва вучуди як силсила шаклҳои мавҷудияти забонии бо он иртиботдошта (худудӣ, иҷтимоӣ, гунаҳои функционалӣ (сабкҳо); шакли забони умумихалқӣ (меъёри забонӣ); забони адабиёти бадеӣ ва забони ВАО; навъҳои зермеъёрии забон (шеваҳо, арго, сленг, забони омма).

Равандҳои вусъат ё маҳдудшавии соҳаи истифодаи забонҳо; ивазшавӣ дар ҳайати функсияҳои иртиботӣ ва ҳаҷмҳои иртибот барои ин ё он забонҳо; тағйирёбии мақоми амалӣ ва ҳуқуқи забонҳо. Таъсири мутақобилаи минтақавии забонҳо дар (манзараи забонҷуғрофӣ ва таъсири он ба равандҳои тағйирӣ сохтории забонҳои тамоскунандаи минтақаҳо ба вазъиятҳои забонҳо (раванди омехташавӣ ва ҷаббиши забонҳо; ташкили ҳолатҳои ду ва ё бисёрзабонӣ). Навъҳои ҳолатҳои забонӣ дар ҷаҳон (дар замони ҳозира ва гузашта), инчунин самтҳо, ҳадафҳо ва методҳои сиёсати

забонӣ чи дар чамбиятҳои якзабона ва чи дар чомаҳои дорои ду ва ё зиёда халқиятҳо (этнос) ва забонҳо.

Қонуниятҳои психолингвистикии равонии пайдоиш ва идроки нутқ (матн) дар меъёр, дар шароити дузабонӣ ва хангоми халалдоршавии нутқ. Онтогенези нутқ ва инчунин қонуниятҳои фарогирии забонҳои бегона. Методҳои психолингвистикии таҳқиқи забон, қонуниятҳои равиши нутқ ва амалҳои иртиботи нутқ, сохтори фаъолияти иртиботӣ (стратегияи нутқ, тактика, амалиётҳои нутқӣ, ҳодисаҳои нутқӣ); силсиламаротиби нақшҳои рафтори нутқии инсон. Раванди иртиботот (таъсири мутақобилаи гӯянда/нависанда ва шунаванда/хонанда), ҷузъиёт ва муайянқунандаҳои он ва инчунин шароити муоширати самаранок ва сабабҳои иртиботи бебарор.

Таърихи забоншиносии назариявӣ, забоншиносии сохторӣ, забоншиносии иҷтимоӣ, назарияи фаъолияти нутқ ва психолингвистӣ, забоншиносии иртиботӣ (коммуникативӣ) ва инчунин таърихи методологияи забоншиносӣ.

IV. Ихтисосҳои мучовир

10.02.01-Забони тоҷикӣ

10.02.02-Забони русӣ

10.02.03-Забонҳои славянӣ

10.02.04-Забонҳои германӣ

10.02.05-Забонҳои романӣ

10.02.06-Забонҳои туркӣ

10.02.15-Забонҳои балтиқӣ

10.02.20-Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ

10.02.21-Забоншиносии амалӣ ва математикӣ

V. Худудгузори ба ихтисосҳои мучовир

Мавзӯи таҳқиқоти таълифот аз рӯи ихтисоси 10.02.19-Назарияи забон қонуниятҳои умумии сохт, амалқард, тағйироти забонҳо, робитаи мутақобилаи забон бо чома ва шуур, инчунин муносибатҳои байниҳамдигарӣ миёни забон ва дигар системаҳои аломатӣ мебошад.

Таҳқиқот оид ба назарияи забоншиносӣ метавонад дар заминаи маводи як ё якчанд забонҳо иҷро гардад, зимнан тааллуқ доштани таълифот ба ихтисоси 10.02.19-Назарияи забон мавзӯи пажӯҳиш маҳз ба сабаби он муайян мегардад, ки оё забон (забонҳо) мавод барои ошкорсозии қонуниятҳои умумизабоншиносӣ мебошанд ё далелҳои забони мушаххас ба сифати маводи омӯзишии ҷанбаҳои

муайяни маҳз ҳамин забон баромад мекунад. Дар ҳолати аввал таълифот ба ихтисоси 10.02.19. дар ҳолати дуввум ба ихтисосҳои забонҳои алоҳида ё гурӯҳи забонҳо (10.02.01 ва ғайра) мансуб мегардад.

Таҳқиқот аз рӯи ихтисоси 10.02.21-Забоншиносии амалӣ ва математикӣ аз пажӯҳишиҳои оид ба ихтисоси 10.02.19-Назарияи забон, умуман дар асоси самтгирии таҳқиқоти проблемаҳои методологии забоншиносии компютерӣ ва таъминоти математикии таҳқиқоти забоншиносӣ худудгузори мешавад. Барои таълифоти 10.02.19-Назарияи забон бештар муносибати назариявӣ ба пажӯҳиши забон хос аст, ки аҳамияти амалии онро истисно намекунад.

Дар таълифоти оид ба забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ (дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.20-Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ робитаҳои генеалогии забонҳои хеш бо мақсади бозсозии забони мабдаъ (ё зернизомии алоҳидаи он), инчунин ошкорсозии қонуниятҳои инкишофи забонҳои хеш аз сарчашмаи умумӣ (забони мабдаъ) таҳқиқот сурат мегирад. Дар таълифот оид ба забоншиносии типологӣ (дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.20) хусусиятҳои умумӣ ва виҷаи забонҳо ё гурӯҳи забонҳои (хеш, хеши дур, ё бегона) омӯхта мешавад. Дар таълифот оид ба забоншиносии қиёсӣ (тазодӣ), (дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси 10.02.20) бештар фарқияти байни ду забон таҳқиқ мешавад. Агар натиҷаи таҳқиқоти типологӣ ошкор сохтани қонуниятҳои ҳам типологӣ ва ҳам умумизабоншиносӣ бошад, он гоҳ таълифот метавонад ба ихтисоси 10.02.19-Назарияи забон мансуб гардад, ё ҳамчун пажӯҳиш дар нуқтаи пайвандгоҳи ихтисоси 10.02.20-Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ ва ихтисоси 10.02.19-Назарияи забон мавриди баррасӣ қарор гиранд.

Диссертатсияҳое, ки мавзӯи онҳо дар нуқтаи пайвандгоҳи ихтисосҳои 10.02.19-Назарияи забон ва ихтисосҳои мучовири номбаршуда қарор доранд, метавонанд барои Ҷимоя аз рӯи ду ихтисос тариқи ба ҳайати шӯро шомил сохтани мутахассисони ихтисоси мучовир пешниҳод шаванд. Онҳо метавонанд барои Ҷимоя инчунин тариқи ба ҳайати шӯрои ихтисоси мучовир тибқи тартиби муқарраршуда шомилсозии якдафъаинаи олимони аз рӯи ихтисоси 10.02.19 пешниҳод шаванд.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.19

Шифр специальности:

10.02.19 Теория языка

I. Отрасль науки

Филологические науки

II. Формула специальности

Теория языка – научная специальность, в рамках которой исследуются общелингвистические закономерности структурно-семантического строения языка (языков) и его функции как важнейшего средства общения, закономерности функционирования и истории языков, связи языка с сознанием и общественной практикой.

Объектом исследования являются языки (языковые образования, или идиомы) земного шара (письменные и бесписьменные) в их современном состоянии и историческом развитии в связи с процессами социально-культурной истории человечества.

Предмет теории языка составляют закономерности строения, функционирования и контактирования языков, их исторического и онтогенетического становления и развития.

Теоретическое изучение языков осуществляется на основе достижений лингвистики с использованием общелингвистических методологий (структурные методы, методы моделирования, методы диахронических исследований, экспериментальные и статистические подходы) и частных методов отдельных лингвистических дисциплин. Используются результаты и методы исследований в области теории коммуникации, психологии, литературоведения, истории, этнологии, социологии, философии, информатики, математики, логики. Исследования по данной специальности направлены на получение нового знания о природе языка, его роли в процессах коммуникации и познания; на получение более глубокого и точного знания о строении языка, его семантике и функционировании в синхронии и диахронии, а также на разработку теоретических и методологических проблем современного языкознания.

Результаты исследований по теории языка используются для улучшения преподавания родного и иностранных языков в средней и высшей школе; для подготовки научной и учебной литературы по лингвистическим и смежным дисциплинам и составления словарей различных типов; для совершенствования процессов языкового

общения в различных сферах коммуникации (в учебно-воспитательной, в СМИ, в управлении; в межкультурной коммуникации носителей разных языков и др.).

III. Области исследований

Онтологическая природа языка как средства коммуникации, как феномена сознания и как общественного явления в его отношениях к социальному бытию, коллективному и индивидуальному сознанию; исследуется роль языка в коммуникативной и познавательной деятельности человечества.

Своеобразие языка как знаковой системы и его место в кругу природных и культурных (в том числе искусственных) семиотик на основе сопоставления языка с другими знаковыми системами в аспектах их содержательных возможностей, уровневого строения, классов используемых знаков, состава функций.

Разные виды языковых образований (идиом): языки и диалекты, современные и древние языки, живые и мертвые, письменные и бесписьменные языки.

Структурно-семантическое разнообразие языков исследуется в диалектической связи с их универсальными и широко распространенными чертами, в аспектах синхронии и диахронии.

Общелингвистические закономерности уровневого строения языков и системной организации плана выражения и плана содержания языков, включая следующие системы, относящиеся к различным языковым уровням: фонетико-фонологическая, морфофонологическая, просодическая, акцентологическая, морфологическая, синтаксическая, словообразовательная, лексико-фразеологическая, а также системы средств письменной фиксации речи (графическая, орфографическая, пунктуационная).

Закономерности реализации структуры языка в вариантах речи и связанное с этим наличие ряда форм существования языка (территориальные, социальные, функциональные варианты (стили); литературная (нормированная) форма общенародного языка (языковой стандарт); язык художественной литературы и язык СМИ; субстандартные варианты языка (диалекты, арго, сленг, просторечие)).

Процессы расширения или сужения сфер использования языков, изменения в составе коммуникативных функций и объемах коммуникации на тех или иных языках; изменения фактического и юридического статуса языков. Ареальное взаимодействие языков и его влияние на процессы структурного изменения контактирующих языков, на лингвогеографический ландшафт регионов, на языковые

ситуации (процессы смешения и поглощения языков; образование дву- и многоязычных ситуаций). Типы языковых ситуаций в мире (в настоящее время и в прошлом), а также направления, цели и методы языковой политики как в одноязычных сообществах, так и в социумах с двумя или более этносами и языками.

Психолингвистические закономерности порождения и восприятия речи (текста) в норме, в условиях билингвизма и при речевых расстройствах. Онтогенез речи, а также закономерности овладения неродным языком. Методы психолингвистического исследования языка. Закономерности речевого поведения и актов речевой коммуникации; структура коммуникативной деятельности (речевые стратегии, тактики, речевые действия, речевые акты); иерархия речеповеденческих ролей человека. Процесс коммуникации (взаимодействия говорящего /пишущего и слушающего /читающего), его слагаемые и детерминанты, а также условия эффективного общения и причины коммуникативных неудач.

История теоретического языкознания, структурной лингвистики, социальной лингвистики, теории речевой деятельности и психолингвистики, коммуникативной лингвистики, а также история лингвистической методологии.

IV. Смежные специальности

10.02.01 - Таджикский язык

10.02.02 - Русский язык

10.02.03 - Славянские языки

10.02.04 - Германские языки

10.02.05 - Романские языки

10.02.06 - Тюркские языки

10.02.15 - Балтийские языки

10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание

10.02.21 - Прикладная и математическая лингвистика

V. Разграничение со смежными специальностями

Предметом исследования в работах по специальности 10.02.19 - Теория языка являются общие закономерности строения, функционирования, изменения языков, взаимосвязи языка с обществом и сознанием, а также взаимоотношения между языком и другими знаковыми системами.

Исследования по теории языкознания могут быть выполнены на материале одного или нескольких языков, при этом принадлежность

работы к специальности 10.02.19 - Теория языка определяется объектом исследования, именно тем, является ли язык (языки) материалом для выявления общелингвистических закономерностей или факты конкретного языка выступают в качестве материала для изучения определенных аспектов именно данного языка. В первом случае работа относится к специальности 10.02.19, во втором случае – к специальностям по отдельным языкам или группам языков (10.02.01 и т.д.).

Исследования по специальности 10.02.21 – Прикладная и математическая лингвистика отграничиваются от исследований по специальности 10.02.19 - Теория языка главным образом на основе их направленности на исследование проблем методологии компьютерной лингвистики и математического обеспечения лингвистических исследований. Для работ по специальности 10.02.19 - Теория языка в большей мере характерен теоретический подход к исследованию языка, что не исключает и их прикладной значимости.

В работах по сравнительно-историческому языкознанию (в рамках специальности 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание) исследуются генеалогические связи родственных языков в целях реконструкции их праязыка (или его отдельных подсистем), а также выявления закономерностей развития родственных языков из общего источника (праязыка). В работах по типологическому языкознанию (в рамках специальности 10.02.20) изучаются общие и особенные черты языков или групп языков (родственных, отдаленно родственных или неродственных). В работах по сопоставительному (контрастивному) языкознанию (в рамках специальности 10.02.20) исследуются преимущественно различия между двумя языками. Если результатом типологического исследования является выявление как типологических, так и общелингвистических закономерностей, то работа может быть отнесена к специальности 10.02.19 - Теория языка или рассматриваться как исследование, выполненное на стыке специальностей 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание и 10.02.19 - Теория языка.

Диссертации, темы которых находятся на стыке специальности 10.02.19 - Теория языка и перечисленных смежных специальностей, могут быть представлены к защите по двум специальностям с введением в состав совета специалистов смежного профиля. Они могут быть представлены к защите и в совете смежного профиля с

разовым введением в его состав в установленном порядке ученых по специальности 10.02.19 - Теория языка.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.20

Рамзи ихтисос:

10.02.20-Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ - ихтисоси илмие мебошад, ки мавзӯи он таърихи ташаккул ва инкишофи ду ва ё зиёда забонҳои аз ҷиҳати генетикӣ алоқаманди дунё аст; хусусияти вазифовии забонҳо новобаста аз хусусияти генетикии муносибати байни онҳо; хусусияти вижаи забон ё забонҳоро, ки дар натиҷаи муқосаи системавии онҳо муқаррар гардидаанд, меомӯзад.

Вижагиҳои ихтисос дар он аст, ки дар ҷаҳорҷӯбаи он омӯзиши ду ва ё зиёда забонҳо бо татбиқи назарияи забоншиносии умумӣ амалӣ мегардад. Таҳқиқот аз рӯи ихтисоси номбаршуда метавонад дар ҷаҳорҷӯбаи фанҳои мушаххаси забонӣ; фонетика, овошиносӣ, луғатшиносӣ, семантика, фразеология, морфемика ва калимасозӣ, морфология, синтаксис, услубшиносӣ амалӣ гардад.

Аҳамияти иҷтимоӣ-фарҳангии ҳалли проблемаҳо аз рӯи ихтисоси номбарда ба гуногунии этникӣ ва забонӣ, тамосҳои байниқавмӣ ва байнизабонӣ ва забон, таъсири нуфузи мутақобилаи забонҳо, ҳолатҳои дузабонӣ ва бисёрзабонӣ дар гузашта ва ҳозира вобаста мебошад.

Таҳқиқоти муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ ба маърифатнокӣ ва тарбияи инсонӣ муосир дар олами бисёрзабонӣ ва бисёрфарҳангӣ мусоидат хоҳад кард.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

Сохти овозӣ, луғат ва грамматикаи забонҳои ба таври генетикӣ ба ҳам иртиботдошта, таносуби миёни ин забонҳо дар сатҳҳои гуногуни забонӣ, равандҳои ташаккул ва инкишофи забонҳои ҳеш дар замон ва макон, заминаҳо, навъҳо ва суръати тағйироти забонӣ мебошад. Тамосҳои забонӣ, ҷараёни равандҳои тамосгирии забонҳо, таъсир ва нуфузи мутақобилаи ва пайдоиши якҷояи забонҳо, интерференсия, амсилаҳои омезиши забонҳо дар гузашта ва ҳозира.

Сиёсати забонӣ дар ҷомеаи бисёрзабонӣ. Таносуби байни забонҳо бидуни робитаҳои генетикии онҳо; вижагиҳои фонетикӣ-овошиносӣ ва талаффузсозии забонҳо; қонуниятҳои типологӣ дар

морфология ва синтаксис; вижагиҳои типологии луғавӣ; типологияи забонҳои адабӣ ва ҳолатҳои забонӣ; забонҳои фаръии байналмиллалӣ. Умумиятҳои забоншиносӣ. Монандӣ ва тафовутҳои овозӣ, грамматикӣ, синтаксисӣ ва луғавии байни ду ва ё зиёда забонҳои муқоисашаванда дар ҳолатҳои диахронӣ ва синхронӣ. Роҳҳо ва сабабҳои ташаккули тафовутҳои фонетикӣ-овошиносӣ, грамматикӣ, синтаксисӣ ва семантикӣ дар байни забонҳои муқоисашаванда.

IV. Ихтисосҳои мучовир

10.02.01 - Забони тоҷикӣ

10.02.02 - Забони русӣ

10.02.03 - Забонҳои славянӣ

10.02.04 - Забонҳои германӣ

10.02.05 - Забонҳои романӣ

10.02.15 - Забонҳои балтикӣ

10.02.19 - Назарияи забон

10.02.21 - Забоншиносии амалӣ ва математикӣ

13.00.02 - Назария ва методикаи омӯзиш (забони русӣ)

V. Ҳудудгузори бо ихтисосҳои мучовир

Ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ аз ихтисосҳои 19.02.01 - Забони тоҷикӣ, 10.02.02 - Забони русӣ, 10.02.03 - Забонҳои славянӣ, 10.02.04 - Забонҳои германӣ, 10.02.05 - Забонҳои романӣ, 10.02.15 - Забонҳои балтикӣ бо он фарқ мекунад, ки мавзӯи пажӯҳиши онҳо низомҳои мушаххаси забонҳо дар ҳозира ва гузашта хориҷ аз ҷанбаҳои таҳлили муқоисавӣ-типологӣ мебошад.

Ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ аз ихтисоси 10.02.19 - Назарияи забон бо он фарқ мекунад, ки ҳадаф аз ҳалли вазифаҳо дар ҷаҳорҷӯбаи ихтисоси аввалӣ ба таҷдиди таърихии забонҳо ё ба даст овардани тавсифи забонҳои номбурда дар муқоиса байни якдигар ва муайян намудани хусусиятҳои муқоисавӣ-типологии онҳо нигаронида шудааст, дар ҳоле ки ҳадафи асосӣ аз ҳалли вазифаҳо дар доираи ихтисоси 10.02.19 - Назарияи забон ин ошкорсозии қонуниятҳои умумизабоншиносии ду ва ё зиёда забонҳо мебошад.

Аз ихтисоси 10.02.21 - Забоншиносии математикӣ ва амалӣ ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ бо он фарқ мекунад, ки ҳангоми баргузори таҳқиқот барои

ихтисоси аввалӣ асосан методҳои математикӣ ва методҳои амсиласозии компютерӣ истифода мешавад.

Ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ аз ихтисоси 13.00.02 - Назария ва методикаи омӯзиш (забони русӣ), бо он тафовут дорад, ки дар ҷаҳорҷӯбаи он масъалаҳои методикаи таълими забони русӣ, дар сатҳҳои гуногуни таҳсилот, бе он ки тазодҳои пажӯҳиш тавонанд бо равандҳои таълим иртибот дошта бошанд.

Таҳқиқотҳои диссертатсионие, ки дар пайвандгоҳи ихтисосҳои 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ ва ихтисосҳои зикршудаи мучовир иҷро шуда метавонанд, барои ҳимоя аз рӯйи ду ихтисос ва дар шӯрои фанҳои мучовир аз тариқи ба ҳайати он шомилсозии якдафъаинаи олимони ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-типологӣ, типологӣ ва қиёсӣ тибқи тартиби муқарраргардида пешниҳод шаванд.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.20

Шифр специальности:

10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание

I. Отрасль науки:

Филологические науки

II. Формула специальности

Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание – научная специальность, предметом изучения которой является история формирования и развития двух и более генетически связанных языков; структурные и функциональные свойства языков независимо от характера генетических отношений между ними; специфические свойства языка или языков, установленные в результате их системного сравнения.

Специфика специальности заключается в том, что в ее рамках осуществляется изучение двух и более языков с применением общей лингвистической теории. Исследования по названной специальности могут выполняться в рамках конкретных языковых дисциплин: фонетики, фонологии, лексики, семантики, фразеологии, морфемики и словообразования, морфологии, синтаксиса, стилистики.

Социально-культурное значение решения проблем по данной специальности обусловлено существовавшим и существующим этническим и языковым многообразием, межэтническими и межъязыковыми контактами, взаимодействием и взаимовлиянием языков, ситуациями билингвизма и полилингвизма в прошлом и настоящем.

Сравнительно-исторические, типологические и сопоставительные исследования будут способствовать просвещению и воспитанию современного человека в многоязычном и многокультурном мире.

III. Области исследования

Звуковой строй, лексика и грамматика генетически связанных языков, соотношение между этими языками на различных языковых уровнях, процессы становления и развития родственных языков во времени и пространстве, предпосылки, типы и темпы языковых изменений. Языковые контакты, ход процессов контактирования языков, взаимодействие и взаимовлияние языков, интерференция, модели смешения языков в прошлом и настоящем.

Языковая политика в многоязыковом обществе. Соотношение между языками без учета их генетических связей; фонетико-фонологические и просодические свойства языков; типологические закономерности в морфологии и синтаксисе; лексические типологические особенности; типология литературных языков и языковых ситуаций; вспомогательные международные языки. Лингвистические универсалии. Звуковые, грамматические, синтаксические и лексические сходства и различия между двумя или несколькими сопоставляемыми языками в синхронии и диахронии. Пути и причины формирования фонетико-фонологических, грамматических, синтаксических, семантических расхождений между сопоставляемыми языками.

IV. Смежные специальности

10.02.01 - Таджикский язык

10.02.02 - Русский язык

10.02.03 - Славянские языки

10.02.04 - Германские языки

10.02.05 - Романские языки

10.02.15 - Балтийские языки

10.02.19 - Теория языка

10.02.21 - Прикладная и математическая лингвистика

13.00.02 - Теория и методика обучения (русский язык)

V. Разграничения со смежными специальностями

Специальность 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание отличается от специальностей 10.02.01 - Таджикский язык, 10.02.02 - Русский язык, 10.02.03 - Славянские языки, 10.02.04 - Германские языки, 10.02.05 - Романские языки, 10.02.15 - Балтийские языки тем, что предметом их исследования являются системы конкретных языков в прошлом и настоящем вне сравнительно-сопоставительного аспекта анализа.

Специальность 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание отличается от специальности 10.02.19 - Теория языка тем, что задачи, решаемые в рамках первой специальности, имеют целью реконструкцию истории языков или получение характеристик таких языков в сопоставлении между собой и выявления их сравнительно-типологических черт, в то время как основная цель задач, решаемых по специальности 10.02.19 - Теория языка, - выявление общелингвистических закономерностей двух и более языков.

От специальности 10.02.21 - Прикладная и математическая лингвистика специальность 10.02.20 - Сравнительно-историческое,

типологическое и сопоставительное языкознание отличается тем, что при проведении исследований по первой из них используются в основном математические методы и методы компьютерного моделирования.

Специальность 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание отличается от специальности 13.00.02 - Теория и методика обучения (русский язык) тем, что в ее рамках не рассматриваются вопросы методики преподавания русского языка на разных уровнях образования, несмотря на то, что контрастивные исследования могут быть связаны с процессом обучения.

Диссертационные исследования, выполненные на стыке специальности 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание и перечисленных смежных специальностей, могут быть представлены к защите по двум специальностям и в совете смежного профиля с разовым введением в его состав в установленном порядке ученых по специальности 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.21

Рамзи ихтисос:

10.02.21-Забоншиносии амалӣ ва математикӣ

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос:

Забоншиносии амалӣ ва математикӣ ихтисоси илмие мебошад, ки мазмуну муҳтавои он аз омӯзиши забону шеваҳои табиӣ (этники) ва сунӣ (формалӣ) бо истифодаи методҳои математикӣ (омори математикӣ, назарияи эҳтимолият, назарияи бисёриҳо, алгебраи муносибатҳо, назарияи иттилоот) ва методҳои амсиласозии компютери иборат мебошад.

Вижагии ин ихтисос дар он аст, ки дар доираи вай вазифаҳои амалии вобаста ба таҳқиқи на танҳо забонҳои табиӣ, балки забонҳои сунӣ низ ҳал мешавад: барномаҳои тарҷумаи худкор сохта мешаванд; ба таври худкор иҷро шудани корҳо оид ба ҷустуҷӯи иттилоот, реферат кардан, шарҳу тавсифи мухтасар додан, индексатсия ва намудҳои дигари коркарди иттилоот анҷом дода мешавад, тавсияҳо оид ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар омӯзиши забонҳо дода мешаванд.

III. Соҳаҳои таҳқиқот

1. Амсилаҳои оморӣ, оморӣ-комбинаторӣ ва эҳтимолии забон ва нутқ:

1.1. Омори забоншиносӣ;

1.2. Забоншиносии комбинаторӣ;

1.3. Амсилаҳои эҳтимолӣ ва омории забон ва нутқ;

1.4. Типологияи миқдории (квантитативии) забонҳо;

1.5. Амсилаҳои назариявӣ-бисёри дар забоншиносӣ;

1.6. Забоншиносии сохторӣ-математикӣ;

1.7. Информатикаи забоншиносӣ.

2. Амсиласозии равандҳои дарккунӣ, ниғадорӣ, таҳаввул ва интиқоли иттилоот ба забонҳои табиӣ:

2.1. Забоншиносии инженерӣ;

2.2. Системаҳои ба таври худкор коркард шудани паёмҳои забонӣ (хаттӣ ва шифоҳӣ);

2.3. Системаҳои тарҷумаи худкори матнҳо;

2.4. Системаҳои фишуриши худкори матнҳо;

2.5. Системаҳои нисбатдиҳии (атрибутсияи) худкори матнҳо;

- 2.6. Забонҳои иттилоотӣ ва формалӣ (шаклӣ);
- 2.7. Таъминоти забоншиносии (лингвистикии) худкоршудаи системаҳои иттилоотӣ;
- 2.8. Худкорсозии таҳқиқоти забоншиносӣ;
- 2.9. Системаҳои худкоршудаи таҳрирӣ-нашриётӣ.
3. Амсиласозии зеҳни сунъӣ:
 - 3.1. Синергетикаи забоншиносӣ (лингвистикӣ);
 - 3.2. Нейролингвистика;
 - 3.3. Лингвистикаи генетикӣ;
 - 3.4. Биоллингвистика
 - 3.5. Семиотикаи лингвистикӣ;
 - 3.6. Кибернетикаи лингвистикӣ;
 - 3.7. Системаҳои экспертӣ;
 - 3.8. Пойгоҳҳои донишҳо ва пойгоҳҳои додаҳо;
 - 3.9. Системаи идроки матн ва нутқ;
 - 3.10. Системаҳои тавлиди матн ва нутқ.
4. Луғатсозӣ ва истилоҳсозии компютерӣ:
 - 4.1. Луғатсозӣ ва истилоҳсозии омӯрӣ;
 - 4.2. Луғатшиносӣ ва луғатсозии компютерӣ;
 - 4.3. Луғатҳои компютерии (худкоршудаи) якзабона, дузабона ва чандзабона;
 - 4.4. Луғатсозии муаллифӣ.
5. Лингводидактикаи компютерӣ ва муносибсозии омӯзиши забонҳо:
 - 5.1. Лингводидактикаи омӯрӣ ва компютерӣ;
 - 5.2. Системаҳои худкоршудаи таълимдиханда;
 - 5.3. Ҷойи қори худкоркардашудаи омӯзгор;
 - 5.4. Системаҳои таълими фосилавӣ;
 - 5.5. Муносибсозии таълим тариқи истифодаи компютер.

IV. Ихтисосҳои мучовир

- 10.02.01 – Забони тоҷикӣ;
- 10.02.02 – Забони русӣ;
- 10.02.03 – Забонҳои славянӣ;
- 10.02.04 – Забонҳои германӣ;
- 10.02.05 – Забонҳои романӣ;
- 10.02.19 – Назарияи забон;
- 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ.

V. Худудгузорӣ бо ихтисосҳои мучовир

Ихтисоси 10.02.21 - Забоншиносии амалӣ ва математикӣ аз ихтисосҳои 10.02.01 – Забони тоҷикӣ, 10.02.02 – Забони русӣ,

10.02.03 – Забонҳои славянӣ, 10.02.04 – Забонҳои германӣ, 10.02.05 – Забонҳои романӣ, 10.02.19 – Назарияи забон, 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ аз рӯи ду аломати асосӣ фарқ мекунад:

1) Таҳқиқот аз рӯи ихтисоси 10.02.21 бевосита ба ҳалли вазифаҳои мушаххаси забоншиносӣ, ки дорои хусусияти амалӣ буда, ба информатика ва коркарди ба таври худкор роҳандозишудаи иттилоот мансубанд, алоқаманд мебошад;

2) дар таҳқиқот аз рӯи ихтисоси 10.02.21 методология ва методҳои математика ва информатика (бо шумули методҳои оморӣ ва оморӣ-комбинаторӣ) ва амсиласозии компютерӣ афзалиятнок ва асосӣ мебошанд. Ҳамзамон дар диссертатсияҳое, ки аз рӯи ихтисосҳои дигари (болотар қайдшудаи) лингвистикӣ иҷро гардидаанд, методҳои таҳқиқоти аслан забоншиносӣ методҳои афзалиятнок ва асосӣ маҳсуб меёбанд, методҳои коркарди математикии додаҳои забоншиносӣ (аз ҷумла бо истифодаи барномаҳои компютерӣ), методҳои омории математикӣ ва амсиласозии математикӣ бошад, ба сифати методҳои ёридиҳанда ва назоратӣ истифода мешаванд.

Ҳудудгузори бо ихтисосҳои соҳаҳои дигари илм:

Ихтисоси 10.02.21 аз ихтисоси 13.00.02 – Назария ва методикаи таълим (илмҳои педагогӣ) бо самтгирӣ ба таҳқиқи имконоти истифодаи компютерҳо, Интернет ва технологияҳои мучовири иттилоотӣ дар банақшагирӣ ва таъмини лингвометодии омӯзиши забонҳо фарқият дорад.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.21

Шифр специальности:

10.02.21 – Прикладная и математическая лингвистика

I. Отрасль науки:

Филологические науки

II. Формула специальности

Прикладная и математическая лингвистика – научная специальность, содержанием которой является изучение естественных (этнических) и искусственных (формализованных) языков и диалектов с использованием математических методов (математическая статистика, теория вероятностей, теория множеств, алгебра отношений, теория информации) и методов компьютерного моделирования.

Специфика данной специальности заключается в том, что в ее рамках осуществляется решение прикладных задач, связанных с исследованием не только естественных, но и искусственных языков: создаются программы по автоматическому переводу; осуществляется автоматизация работ по информационному поиску, реферированию, аннотированию, индексированию и другим видам переработки информации, вырабатываются рекомендации по применению информационных технологий в преподавании языков.

III. Области исследований

1. Статические, статистико-комбинаторные и вероятностные модели языка и речи:

- 1.1. Лингвистическая статистика;
- 1.2. Комбинаторная лингвистика;
- 1.3. Вероятностные и статистические модели языка и речи;
- 1.4. Квантитативная типология языков;
- 1.5. Теоретико-множественные модели в языкознании;
- 1.6. Структурно-математическая лингвистика;
- 1.7. Лингвистическая информатика.

2. Моделирование процессов восприятия, хранения, преобразования и передачи информации на естественных языках:

- 2.1. Инженерная лингвистика;
- 2.2. Автоматизированные системы обработки языковых сообщений (письменных и устных);
- 2.3. Системы автоматического перевода текстов;
- 2.4. Системы автоматической компрессии текстов;
- 2.5. Системы автоматической атрибуции текстов;
- 2.6. Информационные и формальные языки;

- 2.7. Лингвистическое обеспечение автоматизированных информационных систем;
- 2.8. Автоматизация лингвистических исследований;
- 2.9. Автоматизированные редакционно-издательские системы.
- 3. Моделирование искусственного интеллекта:
 - 3.1. Лингвистическая синергетика;
 - 3.2. Нейролингвистика;
 - 3.3. Генетическая лингвистика;
 - 3.4. Биолингвистика;
 - 3.5. Лингвистическая семиотика;
 - 3.6. Лингвистическая кибернетика;
 - 3.7. Экспертные системы;
 - 3.8. Базы знаний и базы данных;
 - 3.9. Системы понимания текста и речи;
 - 3.10. Системы порождения текста и речи.
- 4. Компьютерная лексикография и терминография:
 - 4.1. Статистическая лексикография и терминография;
 - 4.2. Компьютерная лексикология и лексикография;
 - 4.3. Компьютерные (автоматизированные) одноязычные, двуязычные и многоязычные словари;
 - 4.4. Авторская лексикография.
- 5. Компьютерная лингводидактика и оптимизация преподавания языков:
 - 5.1. Статистическая и компьютерная лингводидактика;
 - 5.2. Автоматизированные обучающие системы;
 - 5.3. Автоматизированное рабочее место преподавателя;
 - 5.4. Системы дистанционного обучения;
 - 5.5. Оптимизация обучения с использованием компьютеров.

IV. Смежные специальности

- 10.02.01 - Таджикский язык;
- 10.02.02 - Русский язык;
- 10.02.03 - Славянские языки;
- 10.02.04 - Германские языки;
- 10.02.05 - Романские языки;
- 10.02.19 - Теория языка;
- 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание.

V. Разграничение со смежными специальностями

Специальность 10.02.21 - Прикладная и математическая лингвистика отличается от специальностей 10.02.01 - Таджикский язык, 10.02.02 - Русский язык, 10.02.03 - Славянские языки, 10.02.04 -

Германские языки, 10.02.05 - Романские языки и 10.02.19 - Теория языка, 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание двумя основными признаками:

1) исследования по специальности 10.02.21 - Прикладная и математическая лингвистика непосредственно связаны с решением конкретных лингвистических задач прикладного характера, относящихся к информатике и автоматизированной переработке информации; 2) в исследованиях по специальности 10.02.21 методология и методы математики и информатики (включая статистические и статистико-комбинаторные методы) и компьютерное моделирование являются приоритетными и основными. Между тем в диссертациях, выполненных по другим (названным выше) лингвистическим специальностям, приоритетными и основными являются методы собственно лингвистических исследований, а методы математической обработки лингвистических данных (в том числе с использованием компьютерных программ), методы математической статистики и математического моделирования используются в качестве вспомогательных и контролирующих.

Разграничение со специальностями других отраслей науки:

Специальность 10.02.21 отличается от специальности 13.00.02 – Теория и методика обучения (педагогические науки) нацеленностью на исследование возможностей использования компьютеров, Интернета и смежных информационных технологий в планировании и лингвометодическом обеспечении преподавания языков.

ШИНОСНОМАИ ИХТИСОСИ 10.02.22

Рамзи ихтисос:

10.02.22-Забонҳои халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африко, сокинони бумии Амрико ва Австралия (бо нишон додани забони мушаххас ё оилаи забонҳо)

I. Соҳаи илм:

Илмҳои филологӣ

II. Шарҳи ихтисос

Забонҳои халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африко, сокинони бумии Амрико ва Австралия (бо нишон додани забони мушаххаси оилаи забонҳо) ихтисоси илмие мебошад, ки мазмуну муҳтавои онро таҳқиқи маҷмӯи мушкilotи мубрами вобаста ба пайдоиш, таърих, сохтори сатҳӣ ва амалкарди оилаҳои забонҳо ё забонҳои алоҳидаи халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Амрико, сокинони бумии Амрико ва Австралия, ки ба дигар ихтисосҳои илмӣ шомил нестанд, ташкил медиҳад.

Аҳамияти иҷтимоӣ фарҳангии таҳқиқот дар доираи ин ихтисос аз сохтани грамматика ва луғатҳои забонҳои халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африко, сокинони бумии Амрико ва Австралия бо мақсади мукамал намудани омӯзиш ва таълими забонҳои ин сарзаминҳо, инчунин густариши робитаҳои байнидавлатии ихтисодӣ ва фарҳангӣ иборат мебошад.

Ихтисоси 10.02.22 - Забонҳои халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африко, сокинони бумии Амрико ва Австралия (бо нишон додани забони мушаххас ё оилаи забонҳо) самтгирро ба таҳқиқи забонҳо (ва оилаҳои забонӣ), ки ба ихтисоси мазкур нисбат дода мешаванд, ба сифати системаҳои аломатҳо (акустикӣ ва оптикӣ, бо шумули идеография и логография) ва воҳидҳои ғайриаломатӣ (фонемаҳо, графемаҳо, кинемаҳо) хангоми тавлиду дарки нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ жанрҳо ва услубҳои гуногун, дар асоси шинохтани муносибатҳои мутақобилаи парадигматикӣ ва синтагматикӣ аломатҳо ва шаклҳо, бо дарназардошти вижагиҳои насабӣ, ҳудудӣ ва типологии мушаххаси забонҳо дар ҷанбаҳои забоншиносии фарҳангӣ, забоншиносии иҷтимоӣ, назарияи маърифат, назарияи иртибот (коммуникатсия) ва технологияҳои иртиботӣ, психолингвистика, забоншиносии матн, кишваршиносии лингвистӣ (лингвострановедение), назария ва амалияи тарҷума, назария ва амалияи лингводидактика, инчунин дар ҷанбаи таърихи забоншиносӣ роҳандозӣ менамояд. Таҳқиқоти забонҳо (ва оилаҳои

забонӣ) аз рӯи ихтисоси 10.02.22 дар асоси дастовардҳои забоншиносӣ бо истифода аз методологияи умумизабоншиносӣ (методҳои сохторӣ, методҳои амсиласозӣ, методҳои таҳқиқоти диахронӣ, равишҳои таҷрибавӣ ва оморӣ) ва методҳои ғайримаъмули фанҳои алоҳидаи забоншиносӣ амалӣ мешавад.

III. Самтҳои таҳқиқот

Насабшиносии (генеалогияи) забон ё оилаи забонӣ; таърихи забон, ба давраҳои тақсими он, тамоюлҳои умумӣ ва инфиродӣ дар таърихи забон ё оилаи забонҳо; ҷанбаҳои худудӣ (ҷуғрофияи забонӣ) таърихи оилаи забонӣ, забони мушаххас ва шеваҳои он.

Сатҳҳои забон ва системаҳои воҳидҳои сатҳҳои алоҳидаи забонро ташкилдиханда. Тарҳи баён ва нақшаи муҳтавои забон. Семантикаи забон ва робитаи он бо фарҳангу тафаккури халқ. Семантикаи грамматикӣ ва луғавии забон. Навъҳои номинативии (луғавию фразеологияи) воҳидҳои забон ва амалкарди онҳо. Сохтори таркиби луғавии забон ва таърихи он. Морфология ва синтаксис дар ҷанбаҳои диахронӣ ва синхронӣ.

Таърихи осори хаттӣ ва анъанаи адабӣ, таҷдид ва омӯзиши матнҳои қадими хаттии забонҳо ё гурӯҳҳои забонҳои мушаххас. Идеография ва логография (пиктограммаҳо, идеограммаҳо, фонограммаҳо). Гузоштани аломатҳои китобатӣ ва параграфемика дар таърихи анъанаи хаттии халқ (ё гурӯҳи ҳудудан наздики анъанаҳои хаттӣ).

Амалкарди забон (забонҳо) дар давраҳои гуногуни таърихи халқ ва забони он дар соҳаҳои гуногуни иҷтимоии ҳаёт. Таърих ва типологияи вазъиятҳои забонӣ дар минтақаҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, Ҷумҳурии Амрико, Австралия. Таърих ва типологияи сӣёсати забонӣ дар худудҳои забонҳои ихтисос.

Худвиҷагии рафтори нутқӣ, иртиботи лафзӣ ва ғайрилафзӣ дар минтақаҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, Ҷумҳурии Амрико ва Австралия. Таҳқиқи мушкилоти тарҷума аз забонҳои ихтисос ба забони тоҷикӣ; асолати забонии матн ва ҳаммаъноии тарҷума дар баён намудани воқеият ва персоналияҳо (маълумот дар бораи ашхоси шуҳратманд), инчунин дар баёни худвиҷагии тасвирию ифоданокии ёдгориҳои забонҳои марбут ба ихтисос; методҳои пешгирӣ ва бартараф кардани хатогиҳои соҳаи кишваршиносии лингвистӣ (лингвострановедение).

Мушкилоти метаназарияи забоншиносӣ ва метазабон дар тавсифи низоми забон ва амалкарди он. Таърихи омӯзиши

лингвистии забони мушаххас, оилаи забонӣ, гурӯҳи забонҳои як худуд.

Мавриди таҳқиқи ин ихтисос, ҳамзамон забонҳо ва шеваҳои қадим ва муосир, зинда ва мурдаи халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, бумиёни Амрико ва Австралия қарор мегиранд, ки дорои алифбо ҳастанд ва ё танҳо дар шакли шифоҳӣ вучуд доранд, меъёрӣ ва ғайримереъёрӣ, сабтгардида ва таҷдид кардашуда мебошанд.

IV. Ихтисосҳои мучовир

10.02.01 – Забони тоҷикӣ;

10.02.02 – Забони русӣ;

10.02.03 – Забонҳои славянӣ;

10.02.04 – Забонҳои германӣ;

10.02.05 – Забонҳои романӣ;

10.02.19 – Назарияи забон;

10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва киёсӣ;

10.02.21 – Забоншиносии амалӣ ва математикӣ.

V. Худудгузорӣ бо ихтисосҳои мучовир

Ихтисоси 10.02.22 аз ихтисосҳои 10.02.01, 10.02.02, 10.02.03, 10.02.04, 10.02.05 бо он фарқ мекунад, ки дар доираи ихтисоси 10.02.22 забонҳои омӯхта мешаванд, ки мавзӯи пажӯҳиши ихтисосҳои номбаршуда нестанд ва ба гурӯҳҳои забонии насабшиносии ихтисосҳои номбаршуда шомил нестанд.

Дар ихтисоси 10.02.19 – Назарияи забон инчунин далелҳои забонҳои халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, бумиёни Амрико ва Австралия метавонанд объекти омӯзиш бошанд, аммо мавзӯи ихтисоси 10.02.19 нишонаҳои универсалӣ ва типологии забонҳо, ҷанбаҳои иҷтимоии як қатор забонҳо ва қонуниятҳои барои онҳо умумии таъриху амалкарди онҳо маҳсуб меёбад. Қорҳои дар доираи ихтисоси 10.02.22 иҷрогардида ба таҳқиқи бевоситаи ташкили системавӣ, амалкард ва таърихи забонҳои ихтисос ба сифати объекти афзалиятноки он равона гардидаанд. Агар дар натиҷаи омӯзиши забонҳои ихтисоси 10.02.22, натиҷаҳои ба даст омада бошанд, ки барои ихтисоси 10.02.19 муҳиманд, он гоҳ қор ба ихтисоси 10.02.19 мансуб доништа мешавад ё ҳамчун таҳқиқоте, ки дар пайвандгоҳи ихтисосҳои 10.02.22 ва 10.02.19 иҷро гардидааст, баррасӣ карда мешавад.

Дар доираи ихтисоси 10.02.20 бар хилофи ихтисоси 10.02.22 таҳқиқи пайвандҳои насабшиносии (генеалогии) забонҳои хеш бо

максади таҷдиди забони мабдаи онҳо (ё зернизомҳои чудогонаи он), инчунин ошкор намудани қонуниятҳои инкишофи забонҳои хеш дар заминаи сарчашмаи умумӣ (забони мабдаъ) дар радифи вазифаҳои афзалиятнок қарор доранд. Дар қорҳо оид ба забоншиносии типологӣ (дар доираи ихтисоси 10.02.20) хусусиятҳои умумӣ ва махсуси забонҳо ё гурӯҳҳои забонҳо (хеш, хеши дур ё ғайрихеш) омӯхта мешаванд. Дар қорҳо оид ба забоншиносии қиёсӣ (тазодӣ) дар доираи ихтисоси 10.02.20 фарқияти байни ду забон таҳқиқ карда мешавад. Агар дар асоси таҳқиқи забонҳои ихтисоси 10.02.22 натиҷаҳои ба даст оварда шаванд, ки барои забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологияи забонҳо ё забоншиносии қиёсӣ муҳим аст, пас қорро ба ихтисоси 10.02.20 мансуб доништан ё чун таҳқиқоти дар пайвандгоҳи ихтисосҳои 10.02.22 ва 10.02.20 иҷрогардида матраҳ кардан мумкин аст.

Дар қорҳои вобаста ба ихтисоси 10.02.22 методҳои математикӣ, дастгоҳи мантиқи математикӣ, назарияи иттилоот, қорқарди худқори матн, амсиласозии компютерӣ ва ғайра васеъ истифода шуда метавонанд, аммо методологияи чунин истифодабарӣ дар қорҳои вобаста ба ихтисоси 10.02.22 мавзӯи таҳқиқот намебошад, дар ҳоле ки барои қорҳои доир ба ихтисоси 10.02.21 самтгирии бевоситаи онҳо ба таҳқиқи мушкилоти методологияи забоншиносии компютерӣ ва таъминоти математикӣ таҳқиқоти забоншиносӣ ҳос аст.

ПАСПОРТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 10.02.22

Шифр специальности:

10.02.22 – Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии (с указанием конкретного языка или языковой семьи)

I. Отрасль науки

Филологические науки

II. Формула специальности

Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии (с указанием конкретного языка или языковой семьи) – научная специальность, содержанием которой является исследование комплекса актуальных проблем, связанных с происхождением, историей, уровневым строением и функционированием языковых семей или отдельных языков народов зарубежных стран Европы, Азии, Америки, аборигенов Америки и Австралии, не вошедших в другие научные специальности.

Социально-культурное значение исследований в рамках данной специальности заключается в создании грамматик и словарей языков народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии в целях совершенствования изучения и преподавания языков данных ареалов, а также расширения межгосударственных экономических и культурных контактов.

Специальность 10.02.22 - Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии (с указанием конкретного языка или языковой семьи) ориентирует на исследование языков (и языковых семей), относимых к данной специальности, в качестве систем знаков (акустических и оптических, включая идеографию и логографию) и незнаковых единиц (фонем, графем, кинем) при порождении и восприятии устной и письменной речи различных жанров и стилей на основе различения парадигматических и синтагматических взаимоотношений знаков и фигур, с учетом генеалогической, ареальной и типологической специфики конкретных языков в аспектах этнолингвистики, социоллингвистики, теории познания, теории коммуникации и коммуникативных технологий, психоллингвистики, лингвистики текста, лингвострановедения, теории и практики перевода, теории и практики лингводидактики, а также в аспекте истории языкознания. Исследование языков (и

языковых семей) специальности 10.02.22 осуществляется на основе достижений лингвистики с использованием общелингвистических методологий (структурные методы, методы моделирования, методы диахронических исследований, экспериментальные и статистические подходы) и частных методов отдельных лингвистических дисциплин.

III. Области исследования

Генеалогия языка или языковой семьи; история языка, ее периодизация, общие и индивидуальные тенденции в истории языка или языковой семьи; ареальные (лингвогеографические) аспекты истории языковой семьи, конкретного языка и его диалектов.

Языковые уровни и системы единиц, образующие отдельные уровни языка. План выражения и план содержания языка. Языковая семантика и ее отношение культуре и ментальности народа. Грамматическая и лексическая семантика языка. Типы номинативных (лексико-фразеологических) единиц языка и их функционирование. Структура словарного состава языка и его история. Морфология и синтаксис в диахроническом и синхроническом аспектах.

История письменности и литературной традиции, реконструкция и изучение древних письменных текстов конкретных языков или групп языков. Идеография и логография (пиктограммы, идеограммы, фонограммы). Пунктуация и параграфемика в истории письменной традиции народа (или группы ареально близких письменных традиций).

Функционирование языка (языков) в разные периоды истории народа и его языка в разных социальных сферах жизни. История и типология языковых ситуаций в регионах зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии. История и типология языковой политики в ареалах языков специальности.

Своеобразие речевого поведения, вербальной и невербальной коммуникации в регионах зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии. Исследование проблем перевода с языков специальности на языки Таджикистана; языковая аутентичность текста и эквивалентность перевода в передаче реалий и персоналий, а также в передаче образно-выразительного своеобразия памятников языков специальности; методы предупреждения и преодоления лингвострановедческих ошибок.

Проблемы метатеории лингвистики и метаязыка в описании языковой системы и ее функционирования. История

лингвистического изучения конкретного языка, языковой семьи, ареальной группы языков.

Исследованию подлежат древние и современные, живые и мертвые языки и диалекты народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии, имеющие письменность или существующие лишь в устной форме, кодифицированные и некодифицированные, зафиксированные и реконструированные.

IV. Смежные специальности

10.02.01 – Таджикский язык;

10.02.02 – Русский язык;

10.02.03 – Славянские языки;

10.02.04 – Германские языки;

10.02.05 – Романские языки;

10.02.19 – Теория языка;

10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание;

10.02.21 – Прикладная и математическая лингвистика.

V. Разграничения со смежными специальностями

Специальность 10.02.22 отличается от специальностей 10.02.01, 10.02.02, 10.02.03, 10.02.04, 10.02.05 тем, что в рамках специальности 10.02.22 изучаются языки, которые не являются предметными языками перечисленных специальностей и не входят в генеалогические языковые группы перечисленных специальностей.

В рамках специальности 10.02.19 объектом изучения также могут быть факты языков народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии, однако предметом специальности 10.02.19 являются универсальные и типологические черты языков, социальные аспекты ряда языков и общие для них закономерности их истории и функционирования. Работы же, выполненные в рамках специальности 10.02.22, исследуют непосредственно системную организацию, функционирование и историю языков специальности в качестве своего приоритетного объекта. Если в результате исследования языков специальности 10.02.22 были получены результаты, существенные для специальности 10.02.19, то работа может быть отнесена к специальности 10.02.19 или рассматриваться как исследование, выполненное на стыке специальностей 10.02.22 и 10.02.19.

В рамках специальности 10.02.20, в отличие от специальности 10.02.22, приоритетными задачами являются исследование генеалогических связей родственных языков в целях реконструкции

их праязыка (или его отдельных подсистем), а также выявления закономерностей развития родственных языков из общего источника (праязыка). В работах по типологическому языкознанию (в рамках специальности 10.02.20) изучаются общие и особенные черты языков или групп языков (родственных, отдаленно родственных или неродственных). В работах по сопоставительному (контрастивному) языкознанию (в рамках специальности 10.02.20) исследуются преимущественно различия между двумя языками. Если в результате исследования языков специальности 10.02.22 были получены результаты, существенные для сравнительно-исторического языкознания, типологии языков или сопоставительного языкознания, то работа может быть отнесена к специальности 10.02.20 или рассматриваться как исследование, выполненное на стыке специальностей 10.02.22 и 10.02.20.

В работах по специальности 10.02.22 могут широко использоваться математические методы, аппарат математической логики, теории информации, автоматической обработки текста, компьютерного моделирования и др., однако методология такого использования не является предметом исследования в работах специальности 10.02.22, в то время как для работ по специальности 10.02.21 характерна их непосредственная направленность на исследование проблем методологии компьютерной лингвистики и математического обеспечения лингвистических исследований.

БЮЛЛЕТЕНИ

КОМИССИЯИ ОЛИИ АТТЕСТАТСИОНИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН

№1 (9) 2019

СУРОҒА:

735140, ш. Душанбе, кӯчаи Шевченко 39.

Тел.: (+992 37) 221 91 92, 227 00 09,

Факс: (+992 37) 221 91 94,

www.vak.tj

Ба матбаа 16.01 .2019 супурда шуд.

Ба чоп 18.04.2019 иҷозат дода шуд.

Андозаи 70×100 ¹/₁₆. Гарнитурои Times New Roman.

Ҷузъи чопии шартӣ 9,5. Теъдоди нашр 250 нусха.

Фармоиши № .

734018, ш. Душанбе, хиёбони Саъдии Шерозӣ 16.
КТН «Шарки озод»-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон